TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN ÇEKİLMESİNE YÖNELİK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TEPKİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Semanur ALIMLI BÖLÜKBAŞI

Eskişehir 2024

TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN ÇEKİLMESİNE YÖNELİK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TEPKİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Semanur ALIMLI BÖLÜKBAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşen SEYMEN ÇAKAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Aralık 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN ÇEKİLMESİNE YÖNELİK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TEPKİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Semanur ALIMLI BÖLÜKBAŞI

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Aralık 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşen SEYMEN ÇAKAR

İstanbul Sözleşmesi, imzalandığı ve sonrasında da çekilme kararının alındığı tarihlerden itibaren siyasal arenada ve kamuoyunda çok sayıda tartışmaya neden olmuştur. Mevcut çalışma, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı sonrasında bunu destekleyen ve eleştiren sivil toplum kuruluşlarının tepkilerine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel hipotezi, İstanbul Sözleşmesi'nin nesnel bir gerçeklikten uzak, ideolojik bir çerçeveye dayalı şekilde bu aktörler tarafından yorumlanması meselesidir. Çalışmada karma nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda öncelikle literatür taraması yapılmış ardından çekilme kararını destekleyen ve desteklemeyen sivil toplum kuruluşları tespit edilerek doküman analizi yöntemi ile elde edilen bulgular incelenmiştir. Ardından Sözleşme yürürlükteyken ve çekilme kararından bu yana kadına yönelik şiddetle ilgili veriler araştırılmış ve Sözleşme'den çekilmenin şiddet olgusu üzerinde etki sağlayıp sağlamadığı, eğer sağladıysa bu etkinin ne yönde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Mevcut çalışmanın sonuç kısmında, İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlükte bulunduğu dönemde dahi yeterince uygulanmadığı dolayısıyla uygulanmayan yazılı metinlerin işlevsiz olacağı ve 6284 sayılı Kanun'da da aynı şekilde Sözleşme'den çekilme kararı sonrasında uygulama sorunları görüldüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında alanında uzman olmayan sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin göz önünde bulundurulduğu ve Sözleşme'nin insan hakları temelinden ziyade ideolojik açıdan değerlendirildiği diğer ulaşılan sonuçlar olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kadına yönelik şiddet, İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı Kanun, Sivil toplum kuruluşu, İnsan hakları.

ABSTRACT

AN EVALUATION ON THE REACTION OF CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS TO TÜRKİYE'S WITHDRAWAL FROM THE ISTANBUL CONVENTION

Semanur ALIMLI BÖLÜKBAŞI

Department of Political Science and Public Administration

Graduate School of Anadolu University, December 2024

Supervisor: Asst. Prof. Ayşen SEYMEN ÇAKAR

The Istanbul Convention has caused many debates in the political arena and public opinion since its signature and the subsequent decision to withdraw from it. The present study focuses on the reactions of civil society organisations that supported and criticised the decision to withdraw from the Istanbul Convention. The main hypothesis of the study is that the Istanbul Convention is interpreted by these actors based on an ideological framework, far from an objective reality. Mixed qualitative research method was applied in the study. In this context, firstly, a literature review was conducted, then civil society organisations that supported and did not support the withdrawal decision were identified and the findings obtained through document analysis method were examined. Then, data on violence against women while the Convention was in force and since the decision to withdraw were analysed and it was tried to determine whether the withdrawal from the Convention had an impact on the phenomenon of violence and if so, in what direction. In the conclusion part of the present study, it has been determined that the Istanbul Convention was not sufficiently implemented even when it was in force, therefore written texts that were not implemented would be dysfunctional and that Law No. 6284 also had implementation problems after the decision to withdraw from the Convention. In addition, other conclusions were that the opinions of non-governmental organisations that are not experts in their field were taken into consideration and that the Convention was evaluated from an ideological perspective rather than on the basis of human rights.

Key Words: İstanbul Convention, Violence against woman, Law No. 6284, Civil society organisation, Human rights.

11.12.2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışına kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "İntihal İçermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Semanur Alımlı Bölükbaşı

18.12.2024

ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken ChatGPT üretken yapay zekâ programlarından destek aldığımı beyan ederim. Tezin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından literatür taraması desteği aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Semanur Alımlı Bölükbaşı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI ..... **i**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **xi**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xii**

1 GİRİŞ **1**

1.1 Araştırmanın Önemi **2**

1.2 Araştırmanın Problemi **3**

1.3 Araştırmanın Amacı **3**

1.4 Sınırlılıklar **4**

1.5 Çalışmanın Yöntemi **5**

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE **7**

2.1 Şiddet **7**

2.2 Kadına Yönelik Şiddet **8**

2.2.1 Kadına yönelik şiddet türleri **10**

2.2.1.1 Aile içi şiddet **10**

2.2.1.1.1 Ekonomik şiddet **11**

2.2.1.1.2 Psikolojik şiddet **11**

2.2.1.1.3 Duygusal şiddet **12**

2.2.1.1.4 Fiziksel şiddet **12**

2.2.1.1.5 Cinsel şiddet **13**

Cinsel taciz **13**

Tecavüz **13**

Düzeltici tecavüz **14**

Tecavüz kültürü **14**

2.2.1.2 Femisid **14**

2.2.1.2.1 Namus cinayeti **14**

2.2.1.3 İnsan kaçakçılığı **15**

2.2.1.4 Cinsel sakatlanma **15**

2.2.1.5 Çocuk evliliği **16**

2.2.1.6 Çevrimiçi veya dijital şiddet **16**

2.2.1.6.1 Siber zorbalık **16**

2.2.1.6.2 Rızaya dayalı olmayan cinsel içerikli mesajlaşma veya söz konusu mesajların üçüncü kişilerle paylaşılması **16**

2.2.1.6.3 Bireye ait bilgilerin ele geçirilerek kötü niyet ile yayınlanması (doxing) **17**

2.3 Aile **17**

2.4 Toplumsal Cinsiyet **18**

2.5 Ataerkil Toplum **18**

2.6 İnsan Hakları ve Kadın **20**

3 İSTANBUL SÖZLEŞMESİ **21**

3.1 İstanbul Sözleşmesi'ne Giden Tarihsel Süreç **21**

3.2 Türkiye'nin Kabul Süreci **25**

3.3 Sözleşme'nin Amacı ve Kapsamı **26**

3.4 Sözleşme'nin Önemi ve Özellikleri **26**

3.5 İzleme Mekanizması **29**

3.5.1 Taraflar Komitesi **29**

3.5.2 Group of Experts on Action Against Violence Against Women and Domestic Violence (GREVIO) 29

3.6 GREVIO'nun Türkiye'ye İlişkin Değerlendirme Raporu ve Öneriler 31

3.7 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 42

3.8 Türkiye'nin Çekilme Süreci 47

4 SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN ÇEKİLME KARARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE KARARIN İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 50

4.1 Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşu 50

4.2 Kadın ve Sivil Toplum 54

4.2.1 Feminizm 55

4.2.2 Kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi 57

4.2.2.1 Dünyada kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi 57

4.2.2.2 Türkiye'de kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi 62

4.2.2.2.1 Eski Türk toplumlarında 62

4.2.2.2.2 Osmanlı İmparatorluğu dönemi 63

4.2.2.2.3 Türkiye Cumhuriyeti dönemi 67

4.3 İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararına Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkisi 75

4.3.1 Sözleşme'den çekilme kararına karşı duruş sergileyen sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları 75

4.3.1.1 Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 76

4.3.1.2 Kadının İnsan Hakları Derneği (KİH) 77

4.3.1.3 İnsan Hakları Derneği (İHD) 77

4.3.1.4 Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER) 78

4.3.1.5 Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF) 79

4.3.1.6 Türk Tabipleri Birliği (TTB) – Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu 80

4.3.1.7 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP) 81

4.3.1.8 Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV) 82

4.3.1.9 Kadın Dayanışma Vakfı (KDV) 83

4.3.1.10 Eşitlik İçin Kadın Platformu (EŞİK) 84

4.3.2 Sözleşme'den çekilme kararını destekleyen sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları 85

4.3.2.1 Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) 86

4.3.2.2 Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) - Kadınlar Komisyonu 86

4.3.2.3 Cumhuriyet Kadınları Derneği (CKD) 88

4.3.2.4 Ensar Vakfı ve İlim Yayma Cemiyeti 90

4.3.2.5 İnsan ve Medeniyet Hareketi 91

4.3.2.6 Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der) 92

4.3.2.7 Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA) ve Önder İmam Hatipliler Derneği 94

4.3.2.8 Anadolu Gençlik Derneği (AGD) 95

4.4 İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararının Türkiye'de İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi 100

SONUÇ 110

KAYNAKÇA 116

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 4.1 Sivil Toplum Kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hususundaki açıklamaları…….……...97

Tablo 4.2 2008-2014 yıllarında cinsel ve fiziksel şiddet yaygınlığı……..…….……..100

Tablo 4.3 2013-2024 Eylül tarihleri arasında ŞÖNİM'lerde hizmet alan birey sayısı …….……..101

Tablo 4.4 2008-2024 Ekim ayına kadar kadın cinayeti verileri 102

Tablo 4.5 2021-2024 yılları arasında tedbir kararına rağmen öldürülen kadın sayısı….102

Tablo 4.6 2021-2024 yılları arasındaki kadın cinayeti verileri…….…..102

Tablo 4.7 İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararından 1 ay öncesi ve sonrası…....103

Tablo 4.8 Kadınların yaşam haklarına yönelik ihlaller……..…….….103

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGD : Anadolu Gençlik Derneği

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

bkz. :Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

CEDAW : Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

CKD : Cumhuriyet Kadınları Derneği

EŞİK : Eşitlik İçin Kadın Platformu

GREVIO : Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu

İHD : İnsan Hakları Derneği

İKD : İlerici Kadınlar Derneği

KA.DER : Kadın Adayları Destekleme Derneği

KADAV : Kadınlarla Dayanışma Vakfı

KADEM : Kadın ve Demokrasi Derneği

KCDP : Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu

KDV : Kadın Dayanışma Vakfı

KİH : Kadının İnsan Hakları Derneği

KSGM : Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

LGBTİ+ : Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks ve diğerleri

Memur-Sen : Memur Sendikaları Konfederasyonu

OHCHR : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Özgür-Der : Özgür Düşünce Derneği

STK : Sivil toplum kuruluşu

ŞÖNİM : Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

TKB : Türk Kadınlar Birliği

TKDF : Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu

TTB : Türk Tabipleri Birliği

TÜGVA : Türkiye Gençlik Vakfı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UN WOMEN : Birleşmiş Milletler Kadın Birimi

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

YAZKO : Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

1 GİRİŞ

Şiddet, dünya üzerinde kökleri geçmişe dayanan ve birçok insan hakkını ihlal eden bir sorundur. İnsanların sırf insan oldukları için doğuştan gelen yaşam hakkını dahi ihlal edebilmektedir. Dünya üzerinde şiddetin mağdurlarına bakıldığında, başta kadınlar ve çocukların olduğu görülmektedir. Bunun en temel sebebi ise ataerkil düzenin mevcudiyeti olduğu düşünülmektedir. Toplumsal kalıplar, geçmişten günümüze kadın aleyhine gelişmiş ve kadınların insan hakları ihlal edilmiştir. Süregelen ataerkil yargılar, erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmasına, haklarının engellenmesine, özgürlüğünün kısıtlanmasına, şiddet aracılığı ile her açıdan zarar verilmesine neden olmaktadır. Ataerkil düzenin yıkılabilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile elde edilebilir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi ile ataerkil düzenin yıkılmasını, her alanda kadın ve erkeğin eşit statüde olmasını istemektedirler. Dünyada kadının durumuna bakıldığında ise bunun sağlanmasında en başarılı yol eğitim ve bilinçlendirmenin sağlanmasıdır.

Kadınlar haklarını elde etmek ve korumak için tarih boyunca mücadele etmişlerdir. Bireysel düzeyde başlayan bu mücadele, örgütlü ve organize yapıların oluşturulması ile hız kazanmıştır. Bu çerçevede sivil toplum örgütlerine değinmek elzemdir. Ortak bir amaca hizmet eden, devletten bağımsız ve hedefleri doğrultusunda alanda mücadele ve destek sergileyen yapılar "sivil toplum kuruluşu" olarak adlandırılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları hak mücadelesinde önemli bir yer arz etmektedir. Karar verme süreçlerinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisi hissedilen sivil toplum kuruluşları, faaliyet sahası bağlamında taleplerin daha yüksek sesle dile getirilmesinde yardımcı olmaktadır. İlerleyen teknoloji sayesinde toplumu bilgilendirme ve bireylerin konsolidasyonu çok daha fazla mümkün hale gelmiş, bu durum sivil alanın gelişmesini sağlamıştır. Bu kuruluşlar zaman zaman talep ve isteklerin siyasal iktidara iletilmesinin yanında destek ve yardımlaşma hizmetlerini de sağlamaktadırlar. Özellikle şiddet açısından ele alındığında yardımlaşma ve bilgilendirmenin önemi daha çok açığa çıkmaktadır. Şiddet mağduru kadınlara, kamu kurumları, beklenilen yardımı ve desteği sağlayamayınca sivil toplum kuruluşlarına başvurmaktadırlar. Ayrıca bu kuruluşlar kamuoyunu bilgilendirme fonksiyonunu da yerine getirmektedirler.

Kadına yönelik şiddet tüm dünyada yaşanan bir sorun olmakla birlikte Türkiye bu konuda son yıllarda fazlasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu sorunun çözümü hususunda son

dönemlerdeki yasal gelişmeler içerisinde İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin tartışmalar dikkat çekmektedir. Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'ni 11 Mayıs 2011'de hiçbir çekince koymadan imzalayan ilk ülke olmuştur. İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddetle mücadele alanında en kapsamlı uluslararası metin niteliğindedir. Sözleşme, kendisinden önceki sözleşmeleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarındaki içtihatları da kapsamaktadır. 8 Mart 2012'de Sözleşme'nin iç hukuktaki yansımasını teşkil eden 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Fakat Sözleşme, imzalandığı günden itibaren kamuoyunda bazı kesimler tarafından eleştirilirken, bazı kesimler tarafından da desteklenmiştir. Hususiyetle toplumdaki ideolojik kutuplaşma İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin yaklaşımda kendisini fazlasıyla hissettirmiş, destek ve eleştirilerde böylece şekillenmiştir. Bu tartışmalar ışığında imzalandıktan yaklaşık on sene sonra 20 Mart 2021 tarihinde Sözleşme'nin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile feshedildiğini ilan etmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının çalışmadaki önemi kamu kurumlarınca yayınlanmayan bilgilerin sunulması noktasında açığa çıkmaktadır. Bu hususta en çok tartışılan konu çekilmeye ilişkin hangi görüşlerin karar vericiler tarafından dikkate alındığıdır. Çalışmada bu soruya sivil toplum kuruluşları üzerinden yanıt aranmaya çalışılmıştır. Açıklamalara bakıldığında kararı destekleyen kesimin üzerinde durduğu ortak noktalar; Sözleşme'nin misyonunu tamamladığı, aile kurumunu hiçe saydığı, cinsiyetsizleştirme projesi olduğu, Türk gelenek ve göreneklerine aykırılık teşkil ettiği yönündedir. Karara karşı duruş sergileyen sivil toplum kuruluşları ise kararın hukuksuz olduğunu, iç hukuk kurallarının eksiklikleri bulunduğunu, sadece kendi kimliğini muhafazakâr olarak konumlandıran ve alanında uzman olmayan kişilerin görüşlerinin dikkate alınarak verildiğini, zaten Sözleşme'nin yürürlükteyken dahi uygulanmamasının yanı sıra 6284 sayılı Kanun'un karardan sonra da dikkate alınmamaya başlandığını ifade etmişlerdir. İşte sivil toplum kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nin içeriğinden ziyade kendi ideolojik pozisyonları ve fikir dünyaları tarafından yaptıkları bu tartışmalar mevcut çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

1.1 Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin arttığına ilişkin veriler üzerinden hareket etmektedir. Hak ve özgürlüklerin savunusunda önemli bir yere sahip olan sivil toplum kuruluşlarının bu alanda da katkısı büyüktür ve ehemmiyet arz ederler. Türkiye'de insan

haklarının geleceği için eksik noktaların gözlemlenmesi ve acilen önlem alınması gerekmektedir. Eksik noktaların tespitinde ise konuya ilişkin uzman bakış açısına sahip ve halkla birebir temasta olan sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alınması gerekmektedir. Aynı zamanda insan hakları savunusu, tarafsız yürütülmesi zaruri olan bir meseledir. Bu alanda tartışılması gereken en mühim konu başlığı ise kadına yönelik şiddetle mücadelede en kapsamlı metin olan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararıdır. Akademik literatürde, özellikle tez çalışmalarında İstanbul Sözleşmesi, devletin kadın politikaları (Akman, 2019), güvenlikleştirilen bir alan olarak kadın hakları (Muslu, 2022), ulusal hukuktaki yeri (Demirkır Ünlü, 2012), sosyal bilgiler ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet meselesinin dönüşümü (Erbuyurucu, 2022) ve muhafazakâr kesimdeki toplumsal cinsiyet tartışmaları (Ceylan, 2022) bağlamlarında işlendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmalarda İstanbul Sözleşmesi'nin hukuki çerçevesi, kadın hakları, toplumsal cinsiyet meselesi ve güvenlik konuları işlenmiş bulunmakla birlikte mevcut çalışmanın farkı ve önemi sözleşmenin, sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl algılandığı ve yorumlandığına ilişkin yapılan analizdir. Bu minvalde mevcut çalışma akademik literatürdeki boşluğu doldurmak ve ilgili konudaki tartışmaları çeşitlendirmek amacına matuftur. Bu çalışmada kararı destekleyen ve desteklemeyen sivil toplum kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına karşı yapmış oldukları açıklamalar tarafsız ve etik ilkelere uygun olarak ele alınmış, yazar tarafından da tablolaştırılmak suretiyle karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiş, Türkiye'de konuya ilişkin iç politikanın eksikliklerine değinilmiştir.

1.2 Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın temel problematiği, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra insan haklarını yakından ilgilendiren bir alanda söz konusu kararların tarafsız bir bakış açısına sahip olması gerekirken aksi bir durumun benimsenmesinin oluşturduğu ve ileride de oluşturabileceği sorunlar ortaya konulmuştur.

1.3 Araştırmanın Amacı

Mevcut çalışmanın amacı, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı sonrasında bu kararı destekleyen ve desteklemeyen sivil toplum kuruluşlarının karara yönelik yaklaşımlarını analiz etmek ve temel insan haklarını kapsayan bir soruna yönelik tarafsız bir bakış açısı

geliştirmenin zaruretini ortaya koymaktır. Bahsedilen amaç doğrultusunda bu çalışmada şu soruların cevapları aranmaktadır:

1- İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hukuk normlarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmiş midir?

2- Çekilme kararı alınırken tarafsız tutum sergilenmiş midir?

3- Çekilme kararı alınırken alanında uzman kurum, kişi ve kuruluşların tecrübe, deneyim, düşünce ve taleplerine önem arz edilmiş midir?

4- İstanbul Sözleşmesi'nin iç hukuktaki yansıması olan 6284 sayılı Kanun koruma ve önleme alanında yeterli midir?

5- 6284 sayılı Kanun eksiksiz uygulanmakta mıdır?

6- İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı şiddet vakalarının artışındaki tek etken midir? Diğer etkenler neler olabilir?

7- Şiddet vakalarını düşürmek için benimsenmesi gereken politikalar nelerdir?

8- Şiddet vakalarındaki veriler sistematik olarak kamuoyuyla paylaşılmakta mıdır?

Yukarıda yer alan soruların biçimlenmesindeki temel faktörler, mevcut çalışmanın kavramsal çerçevesi ile çalışmanın amacı bağlamında İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını destekleyen ve karşı çıkan sivil toplum kuruluşlarının hareket noktalarının ne olduğunu tespit etmeye çalışmaktır. Daha yalın bir ifadeyle belirtilecek olursa, bu çalışmada cevabı aranan soruların biçimlenmesi, sözleşmeden çekilme kararını destekleyen ve desteklemeyen sivil toplum kuruluşlarının pozisyonları ve sözleşmeye ilişkin yaklaşımlarını belirlemektir.

1.4 Sınırlılıklar

Bu çalışmada İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına karşı duruş sergileyen 10 sivil toplum kuruluşu ve destek gösteren 10 sivil toplum kuruluşu olmak üzere toplam bu alanda öne çıkan 20 ulusal sivil toplum kuruluşunun konuya ilişkin açıklamaları ele alınmıştır. Tarafsız bir bakış açısı ortaya koymak amacı ile her bir görüşe haiz olan sivil toplum kuruluşlarının sayısı eşit tutulmuştur. Ayrıca seçilen sivil toplum kuruluşlarında çalışma sahaları ve ideolojik yaklaşımları da dikkate alınarak bu seçim gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden bazı sivil toplum kuruluşları kadın ve insan hakları konularında ön plana çıkarken bazıları da son dönemlerde Türk siyasetindeki etkileriyle

sivrilmektedir. Böylece konuya bir taraftan zengin diğer taraftan da akademik sınırlar içinde bir bakış sağlanabilmektedir.

1.5 Çalışmanın Yöntemi

Mevcut çalışmada karma nitel yöntemlerden faydalanılmıştır. Nitel araştırma deseni bağlamında ulusal ve uluslararası akademik literatür taranmıştır. Bunun yanında Doküman Analizi Yöntemi kullanılmıştır. Doküman Analizi, belgeler, arşiv kayıtları ve çalışılan konuyla ilgili materyallerin araştırma sorusu çerçevesinde toplanması ve çözümlenmesi olarak tanımlanabilir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 422-423). Nitel araştırmadaki diğer analitik yöntemlere benzer bir şekilde bu yöntemin temelinde de anlam ortaya çıkarmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilen verilerin incelenmesi ve yorumlanması gerekir (Bowen, 2009, s. 27). Doküman Analizi dört aşamadan müteşekkildir: Belirleme, Kodlama, Tematik Analiz ve Sonuç Çıkarma (Merriam ve Tisdell, 2016). Burada üçüncü aşama bir başka yöntemi daha zaruri kılmaktadır; çünkü, ilk aşama hangi belgelerin seçileceğini, ikinci aşamada konu bağlamında kategorileştirmeyi içermekte, üçüncü aşama ise temaların belirlenip tekrar eden konular, ifadeler ve kavramlar vurgulanır. Son aşama ise ulaşılan bulguların araştırma sorusu çerçevesinde yorumlanmasıdır. Bu yüzden üçüncü aşamada tematik analizde kullanılacak yöntem önem arz eder. Bu yöntem de İçerik Analizidir. İçerik Analizi bir veri kodlama ve yorumlama işlemidir (Berg ve Lune, 2015, s. 381).

Bu çalışmada, öncelikle, şiddet türleri ve konuya ilişkin bazı kavramların açıklaması sunulmuştur. Ardından, İstanbul Sözleşmesi'ne kadar kadına yönelik şiddet ve kadının insan hakları alanında tarihsel süreçteki önemli gelişmelere yer verilmiştir. Sözleşme'nin önemi, özellikleri, amacı ve kapsamı ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Zaman zaman örnek davalarla kavramlar ve konular pekiştirilmiştir. Sözleşme'nin taraf devletlerin uyup uymadığını etkin bir biçimde kontrol etmek amacıyla oluşturduğu izleme mekanizmasından bir ayağı teşkil eden GREVIO (Group of Experts on Action Against Violence Against Women and Domestic Violence – Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu)'nun Türkiye hakkında 15 Ekim 2018'de yayınladığı raporda yer alan önemli tavsiyelere yer verilmiştir. Sözleşme'nin iç hukuktaki yansıması olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a, Türkiye'nin Sözleşme'yi kabul etme ve çekilme sürecine, sivil toplum, sivil toplum kuruluşu, kadın hareketleri dünyada ve Türkiye'de ele alınarak tarihsel bağlamda

anlatıldıktan sonra sivil toplum kuruluşlarının bu çekilme kararına yönelik düşüncelerine değinilmiştir. Son olarak bu alandaki veriler, sivil toplum kuruluşları ve gazete haberleri yoluyla elde edilen deneyimlere yer verilmiştir. Sonuç kısmında elde edilen bilgiler doğrultusunda, kararın Türkiye'de insan hakları üzerindeki etkisi tartışılmış, yapılması gerekenler noktasında bazı önerilere yer verilmiştir.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, temel olarak kadın, kadının insan haklarını korumak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacı ile oluşturulan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, söz konusu Kanun'un çıktılarını değerlendirebilmek ve anlaşılır kılmak amacı ile şiddet, kadına yönelik şiddet ve türleri, toplumsal cinsiyet, ataerkil toplum ve aile tanımlarına yer verilmiştir.

2.1 Şiddet

Arapçadan Türkçeye geçen "şiddet" sözcüğü, sert, sertlik, kaba kuvvet ve katı davranış anlamına gelmektedir (Aslan Cobutoğlu, 2021, s. 239). Türk Dil Kurumu sözlüğünde "şiddet" yeğinlik, sertlik, bir hareketten doğan güç, kaba kuvvet olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Bireyde ruhsal ve fiziksel açıdan tahribat oluşturan her türlü saldırgan davranış şiddet olarak ele alınmaktadır (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010, s. 26).

Dünya Sağlık Örgütü, şiddeti "Yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kötü gelişim veya mahrumiyetle sonuçlanan ya da sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya topluluğa karşı fiziksel güç ya da kuvvetin tehditle veya fiilen kasıtlı olarak kullanılması" şeklinde belirtmektedir (WHO, 2023).

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 2. maddesinde şiddet:

> Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfî engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı (mevzuat.gov.tr, 2012, madde 2-d).

şeklinde ifade edilmiştir.

Eylemin şiddet olarak nitelendirilmesi için mutlak suretle fiziksel olması gerekmemektedir. Şiddete maruz kalan birey psikolojik zarar da görebilir. Sadece psikolojik tehdit içeren, fiilî olarak eylem içermeyen tehditler de şiddet kapsamında telakki edilmektedir (Arıkan, 2023, s. 6). Daha korumasız olarak görülen ve güç dengesi

aleyhine işleyen çocuklar, kadınlar ve yaşlılar diğer gruplara oranla şiddete daha fazla maruz kalmaktadırlar (Polat, 2017, s. 16).

2.2 Kadına Yönelik Şiddet

Maddi ve manevi her türlü zarara uğratması nedeniyle insan hakkı ihlali olan kadına yönelik şiddet[1], tüm dünyada sınıf ve kişisel nitelik farkı olmaksızın kadınların büyük bir çoğunluğunun müşterek sorunudur. Aşağıda gösterildiği gibi bu durum Dünya Sağlık Örgütü'nün verileriyle de tespit edilmiştir. İster kamusal ister özel alan olsun, kadınları kontrol ve baskı altında tutmak amacı ile uygulanan şiddet, ruhsal, sosyal, ekonomik, fiziksel ve cinsel açıdan kadının zarar görmesine, onurunun ve güveninin zedelenmesinin yanı sıra toplumda var olan kadınlara yönelik ayrımcılığın devam etmesine sebebiyet vermektedir (Moroğlu, 2012, s. 358).

İstanbul Sözleşmesi'nde kadına yönelik şiddet, "Erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmasına ve kadınlara yönelik ayrımcılığa neden olan ve kadınların tam ilerlemesini engelleyen ve kadınlar ile erkekler arasındaki tarihsel eşitlikçi olmayan güç ilişkisinin tezahürü" şeklinde tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2011, s. 2). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre "Kadına yönelik şiddet - özellikle yakın partner şiddeti ve cinsel şiddet - önemli bir halk sağlığı sorunu ve kadınların insan haklarının ihlalidir" (WHO, 2021). Dolayısıyla kadına yönelik şiddet olgusuna ilişkin iki farklı perspektif üzerinden hareketle, bu meselenin hem bir insan hakları ihlali hem de toplum sağlığı sorunu bağlamında bir muhteviyata sahip olduğu söylenebilir.

İstanbul Sözleşmesi'nin nitelemesiyle kadına yönelik şiddet aynı zamanda kadına yönelik bir ayrımcılıktır. Kadına yönelik şiddetin bir ayrımcılık unsuru olarak değerlendirilmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Halime Kılıç-Türkiye kararı ile de vurgulanmıştır (AİHM, *Halime Kılıç/Türkiye*, B. No: 63034/11, 28.06.2016). 16 Temmuz 2008 tarihinde Diyarbakır Cumhuriyet Savcısına eşi Süleyman Babatlı tarafından şiddete uğradığını ilk kez bildiren yedi çocuk annesi Fatma Babatlı, koruma ve uzaklaştırma talebinde bulunmuştur. Aile Mahkemesi, başvurudan iki gün sonra şiddet uygulayan eşe uzaklaştırma ve şiddet içeren davranışta bulunmaması konusunda tedbir kararı almış ve ihlal edilmesi durumunda hapis cezası uygulanacağını karara eklemiştir. 6 Ağustos 2008 tarihinde karar, eşe tebliğ edilmiştir. Aynı yıl 26 Temmuz'da Babatlı,

[1]Bu çalışmada "kadına yönelik şiddet" kavramı içerisindeki "kadın" sözcüğü her yaştan kız çocuğunu ve erişkin kadınları kapsamaktadır.

adliye çıkışında eşi tarafından şiddete uğradığını belirtmiş ve 8 Ekim'de de tedbir kararının ihlalini gerekçe göstererek tekrar şikâyette bulunmuştur. Aile Mahkemesi aynı kararı iki kere daha tekrarlamıştır. İlk karar 19 gün, ikinci karar 8 hafta sonra tebliğ edilmiştir. Kararların geç tebliğ edilmesinden dolayı F. B. tekrar şiddete maruz kalmıştır. Cumhuriyet Savcılığı'nın tutuklama istemi, Sulh Ceza Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. 20 Ekim'de F. B. eşinin uzaklaştırma kararını ihlal ederek evin önünden iki erkek çocuğunu kaçırdığını, kızını da kaçırmak istediğini ve çocuklara şiddet uygulayarak ölümle tehdit ettiğini belirten dördüncü şikâyetini yapmıştır. 7 Kasım 2008 tarihinde S. B. önce eşi F. B.'yi silahla öldürmüştür. Daha sonra kendisi de olay yerinde intihar ederek yaralanması sebebiyle hastaneye kaldırılmış; 13 Şubat 2009 tarihinde ölmüştür. 15 Ocak 2009 tarihinde S. B.'nin ölümü nedeniyle Cumhuriyet Savcısı kovuşturmaya gerek olmadığı kararını vermiştir (para. 7-44). 5 Ağustos 2011'de F. B.'nin annesi Halime Kılıç, kızının yaşam hakkına ayrımcı müdahale yapıldığı hususunda İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 2. ve 14. maddelerinin ihlalini, adil yargılanmanın eksikliğini ve etkili başvuru yollarına ulaşamama durumunu belirterek AİHM'ye başvuruda bulunmuştur (para. 80-86). Mahkeme, değerlendirmesinde:

> Yerleşik içtihatlarına göre, ayrımcılığın, somut ve makul bir gerekçe olmadan, benzer durumlardaki kişilere farklı muamele yapılması anlamına geldiğinin altını çizmektedir. Ayrıca, bir grup üzerinde orantısız şekilde olumsuz etkileri olan genel bir politika veya tedbirin, söz konusu gruba yönelik olmasa dahi, ayrımcılık teşkil edebileceğini hatırlatmaktadır. Mahkeme daha önce, bu alandaki ispat yükü ile ilgili olarak, başvuranın farklı bir muameleye tabi tutulduğunu ispatlaması hâlinde, söz konusu farklılığın haklı gerekçelere dayandığını ispatlama yükümlülüğünün Hükümete ait olduğu kararına varmıştır. Mahkeme, kadına yönelik şiddetin anlamını ve kapsamını incelerken, içtihatlarında yer alan ayrımcılık kavramıyla ilgili genel açıklamaların yanı sıra bilhassa kadına yönelik şiddet ile ilgili hukuki belgelerdeki hükümleri göz önünde bulundurması gerektiğini tekrar etmektedir. Bu bağlamda, Mahkeme daha önce, Devletlerin kadınları aile içi şiddete karşı –kasıtsız bile olsa-korumamasının, kadınların kanun önünde eşitlik haklarının ihlaline neden olduğunu tespit ettiğini hatırlatmaktadır. Mahkeme öte yandan, İstanbul Sözleşmesi'nin 3. maddesinde, "'kadına karşı şiddet' ifadesinden, kadınlara karşı bir insan hakları ihlali ve ayrımcılığın anlaşılması gerektiğinin" bildirildiğinin altını çizmektedir (para. 91-102).

Mahkeme, uygulanan süreci inceleyerek yaşam hakkını kapsayan 2. madde ve ayrımcılığa ilişkin 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (s. 47).

Kadına yönelik şiddet bağlamında günümüze kadar yapılan genel geçer değerlendirmelerin dışına çıkılması elzemdir. Bu yüzden, öncelikle kadına yönelik şiddetin temelleri irdelenmeli ve buradaki terminolojik sorun ortaya konulmalıdır. Kadına yönelik şiddetin gerçekleşmesindeki en temel problemi, geçmişten günümüze kadar gelen kalıplaşmış ataerkil düşünce yapısı oluşturmaktadır. Burada konuya açıklık getirilmesi ve altı çizilmesi gereken önemli nokta "kadına yönelik şiddet" kavramı içerisinde yer alan "kadın" sözcüğünün her yaştan kız çocuğunu ve erişkin kadınları kapsayacak şekilde kullanılması gerektiğidir (Arıkan, 2023, s. 6-7). Tabii olarak bu konulara açıklık getirildikten sonra kadına yönelik şiddetin dünya ölçeğindeki yansımasına yer vermek gerekir. Dünya Sağlık Örgütü (2021) tarafından yapılan çalışma verilerine göre dünyada kadınların %30'u fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Bunun önemli bir bölümü -%27'si- ise yakın partner ilişkisinde gerçekleşmektedir.

Şiddet, sıklıkla toplumsal cinsiyet kavramları olan erkeklik ve maskülenlikle yakından ilişkilendirilmektedir. Bu ilişki, toplumsal cinsiyet normları ve beklentileri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde, çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin arasında vuku bulan şiddet eylemlerinin faillerinin genellikle erkek olduğu ortaya konulmuştur (Lips, 2021, s. 223). Buradan da anlaşılacağı üzere, şiddet, bütün bireylere yönelik bir kavram olsa da genellikle kadınların sıklıkla bu eylemin mağduru oldukları bilinmektedir.

2.2.1 Kadına yönelik şiddet türleri

Kadına yönelik şiddet ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra konunun daha anlaşılır kılınması açısından kadına yönelik şiddet türlerini açıklamak faydalı görülmektedir. Kadına yönelik şiddet türleri literatürde genel olarak fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik olmak üzere dört başlıkta ele alınmaktadır. Söz konusu sınıflandırma genel bir tanımlama yapmak için yeterli addedilmektedir. Bu çalışmada, literatürde yapılan genel ayrım yerine Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin (UN WOMEN, 2023) yaptığı ayrıntılı sınıflandırmanın kullanılması kadına yönelik şiddetin karmaşık yapısını ve önemini belirtmek amacıyla esas alınmıştır.

2.2.1.1 Aile içi şiddet

Aile içi istismar veya yakın partner şiddeti olarak da adlandırılan aile içi şiddet, yakın bir partner üzerinde güç ve kontrol elde etmek veya sürdürmek için kullanılan herhangi bir davranış biçimidir. Bireyi etkileyen tüm fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve

psikolojik eylemleri veya eylem tehditlerini kapsar. Bu, küresel olarak kadınların maruz kaldığı en yaygın şiddet biçimlerinden biridir (UN WOMEN, 2023). İstanbul Sözleşmesi'nin 3.maddesinin b bendinde aile içi şiddet "Aile içerisinde veya hanede veya mağdur faille aynı evi paylaşsa da paylaşmasa da eski veya şimdiki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemi" şeklinde tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2012). Bahsi geçen konunun İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan tanımına bakıldığında, bir eylemin aile içi şiddet olarak nitelendirilebilmesi için aralarında soy bağı bulunması ya da bulunmaması, aynı konutu paylaşması ya da paylaşmaması veya evlilik bağının bulunması ya da bulunmaması önem arz etmemektedir. Bu noktada "aile içi şiddet" kavramı yerine "ev içi şiddet" kavramının kullanılması daha yerinde görülmektedir. Çünkü aile içi şiddet kavramındaki "aile" Türk Dil Kurumu tanımına göre evlilik ve kan bağına dayanmaktadır (TDK, 2024). Oysa, ev içi şiddet kavramı hem aile içi şiddeti kapsamakta, evlilik ve kan bağı olmasa da şiddetin her türünü ifade etmektedir (Seymen Çakar, 2023, s. 110-111).

2.2.1.1.1 Ekonomik şiddet

Ekonomik şiddet, mali kaynaklar üzerinde tam kontrol sağlayarak, paraya erişimi engelleyerek ve okula veya işe gitmeyi yasaklayarak bir kişiyi mali açıdan bağımlı hâle getirmeyi veya getirmeye çalışmayı içerir (UN WOMEN, 2023). Ekonomik şiddet, kadınların ev içi şiddet bağlamında en çok maruz kaldığı şiddet türüdür (Arıkan, 2023, s. 10). Özellikle eğitim eksikliği yaşayan veya eğitimden mahrum bırakılmış olan kadınlar ev içerisinde çalıştırılarak emeği sömürülmekte ve kendilerine maddi imkân sunulmamaktadır. Çalışan kadınlar ise genellikle toplumsal cinsiyet rollerinin kalıplaştırdığı kadınsı olarak nitelendirilen işlerde çalışmakta ve kadınların istihdam oranı düşük tutulmaktadır. Kadınların ekonomik şiddete maruz kalmaları, bireysel faktörlerden ve toplumsal eşitsizlikten kaynaklanabileceği gibi devlet politikası uygulamalarındaki eksiklik nedeni ile de meydana gelebilir. Ekonomik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek doğru ve etkin politika uygulamaları ile önlenmesi mümkün olan bir olgudur (Seymen Çakar, 2023, s. 103-104; Çalışkan ve Çevik, 2018, s. 220).

2.2.1.1.2 Psikolojik şiddet

Psikolojik şiddet, her türlü sözel ve fiziksel eylem yolu ile kişinin benlik duygusunu sarsmasına veya yok etmesine yol açmaktadır. Ekseriyetle ayrımcılığa maruz kalmaktan kaynaklanmaktadır. Cinsiyet, yaş, cinsel yönelim, hastalıklar, hamile olmak gibi birçok

faktör psikolojik şiddet uygulayan açısından etkili olduğu düşünülmektedir. Genç kadınlar psikolojik şiddete daha fazla maruz kalmaktadırlar. Psikolojik şiddete maruz kalan bireyler sağlık problemleri yaşamaya, yalnızlaşmaya ve kendi yönelim ve özelliklerini saklamaya yatkındırlar (Orbay, 2021, s. 271). Psikolojik şiddete, genellikle ataerkil yapıya sahip toplumlarda daha sık rastlanmaktadır. Eril düşünce hâkimiyeti psikolojik şiddetin ortaya çıkmasındaki en önemli etkendir.

2.2.1.1.3 Duygusal şiddet

Duygusal şiddet, sürekli eleştiri yoluyla kişinin öz değer duygusunu zayıflatmayı; kişinin yeteneklerini küçümsemeyi; isim takmayı veya diğer sözlü tacizleri; eşin çocuklarla ilişkisine zarar vermeyi veya eşin arkadaşlarını ve ailesini görmesine izin vermemeyi içermektedir (UN WOMEN, 2023). Duygusal şiddet, literatürde genellikle psikolojik şiddet ile birlikte değerlendirilmektedir. Psikolojik şiddetin sözel ve fiziksel her türlü hareket ile gerçekleştirilebilmesi onu duygusal şiddeti de kapsayan daha üst bir kavram hâline getirmektedir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi de psikolojik şiddet ile duygusal şiddeti ayrı başlıklar altında değerlendirmektedir. Psikolojik şiddet, duygusal şiddeti de kapsayan üst bir kavram olması sebebiyle burada örnekleri verilen eylemler psikolojik şiddetin de kapsamı dahilindedir.

2.2.1.1.4 Fiziksel şiddet

Fiziksel şiddet; vurma, tekmeleme, yakma, yakalama, çimdikleme, itme, tokatlama, saç çekme, ısırma, tıbbi bakımı reddetme veya alkol ve/veya uyuşturucu kullanımına zorlama veya diğer fiziksel güç kullanma yoluyla bir partnere ya da mala zarar vermeyi veya zarar vermeye çalışmayı içermektedir (UN WOMEN, 2023). Diğer birçok şiddet türü gibi kadına yönelik fiziksel şiddet de ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Kadına yönelik fiziksel şiddet başta yaşama hakkı olmak üzere sağlık hakkının da ihlalidir. İnsan onurunu zedeleyen ve aşağılayan bir eylem olması sebebi ile insan haklarının ihlalidir (Seymen Çakar, 2023, s. 97-98). Fiziksel şiddetin, aynı zamanda kişiler üzerinde psikolojik hasara yol açan eylemler olması sebebiyle, netice olarak psikolojik şiddet ile çok yakından bağlantılı ve bazı durumlarda onu da kapsayan üst bir kavram niteliğindedir.

2.2.1.1.5 Cinsel şiddet

Kadınların insan haklarını ihlal eden ve özgürlüklerini kısıtlayan cinsel şiddet, şiddet türleri arasında en dehşet verici olandır (Güler ve Erbil, 2022, s. 207). Bireyler arasında herhangi bir bağ bulunup bulunmaması önem arz etmeksizin cinsel ilişkiye zorlama, cinsel organa zarar verme, zorla hamile bırakma veya kürtaja zorlama, üçüncü bir kişiyle cinsel ilişkiye zorlama ve fiziksel olmaksızın sözel nitelikteki cinsel istismarda bulunma cinsel şiddet olarak değerlendirilmektedir (Arıkan, 2023, s. 11). Dolayısıyla, cinsel şiddet, kadınlar üzerinde cinsel dokunulmazlığa yönelik etkileri olan, kadınların cinsel özgürlüklerini ihlal eden, sadece cinsel şiddet eylemlerini değil, şiddet tehdidi yoluyla kadınların baskı altına alınmasını sağlayan geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu nokta, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, Akayesu kararında da önemle vurgulanmıştır. Karara göre cinsel şiddet, yalnızca bedenin fiziksel istismarını ya da cinsel birleşmeyi değil kadın üzerinde baskı oluşturabilecek her türlü tehdit ve korkutma yolunu da içerir (International Criminal Tribunal for Rwanda, Prosecutor v. Akayesu, 1998, s. 1406). Cinsel şiddetin genellikle aşağıdaki türleri kapsadığı varsayılmaktadır.

Cinsel taciz

Cinsel taciz, başka bir kişiyi cinsel bir şekilde tutma, çimdikleme, tokatlama veya sürtünme gibi rıza dışı fiziksel teması kapsar. Aynı zamanda, seslenmeler, bir kişinin vücudu veya görünüşü hakkında cinsel yorumlar, cinsel iyilik talepleri, cinsel içerikli bakışlar, takip etme ve kişinin cinsel organlarını teşhir etme gibi fiziksel olmayan biçimleri de içerir (UN WOMEN, 2023).

Tecavüz

Tecavüz geleneksel tanımlara göre, bir kadınla isteği dışında, fiziksel zorlama kullanarak gerçekleştirilen cinsel ilişkidir. Günümüz yasalarına göre, tecavüz, fiziksel zorlama, vücuda zarar verme veya kurbanın rıza gösterme yeteneğinin olmadığı durumlar gibi faktörlere dayalı olarak bir ergene veya yetişkine cinsel girişimi ifade etmektedir (Atman, 2003, s. 334). Birçok toplumda evli çiftler arasındaki cinsel münasebette kocanın, eşinin isteği olup olmadığını önemsemesine gerek duymadığı, hatta buna, yani cinsel ilişkide kocanın isteğinin hakkı olduğu düşünüldüğü için evlilik içi tecavüz uzun bir süredir oksimoron olarak değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) (1993) tarafından yayımlanan "Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildirge'de" evlilik içi tecavüz bir insan hakları ihlali olarak nitelendirilmiştir (Lips, 2021, s. 239).

Örneğin Türk Ceza Kanunu'nun 102. maddesine göre de tecavüz fiilinin eşe karşı işlenmesi hâlinde cinsel saldırı suçu oluşabilmekte, yalnızca soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi mağdurun şikâyetine bağlı tutulmaktadır (mevzuat.gov.tr, 2004, madde 102).

Düzeltici tecavüz

Düzeltici tecavüz, bir kişiye karşı cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği temelinde gerçekleştirilen bir tecavüz türüdür. Mağdurun heteroseksüelliğe veya normatif cinsiyet kimliğine uymaya zorlanması amaçlanır (UN WOMEN, 2023). Düzeltici tecavüz, lezbiyen olan ya da en azından lezbiyen olduğu varsayılan kadın ve gençlerin eşcinselliklerini "düzeltmek" için tecavüze uğradıkları acımasız bir şiddet eylemidir. Failler tarafından bir erkekle seks yapmanın eşcinsel bir kadının cinsel yönelimini "düzelteceğine" inanılmaktadır (Koraan ve Geduld, 2015, s. 1937).

Tecavüz kültürü

Tecavüz kültürü, cinsel şiddetin normalleştirilmesine ve meşrulaştırılmasına izin veren sosyal ortamdır. Kökleri ataerkilliğe dayanır ve süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile toplumsal cinsiyet ve cinsellikle ilgili önyargılardan beslenir (UN WOMEN, 2023). Bu kültür, cinsel saldırıları normalleştiren, meşrulaştıran veya hafife alan inançlar, tutumlar ve davranışlar içerebilir.

2.2.1.2 Femisid

Femisid, en geniş anlamı itibariyle bireylerin cinsiyet temelli ayrımcılığa uğrayarak öldürülmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Sadece kadın ve kız çocuğuna yönelik cinayetleri ifade eden bu kavram, kadın cinayeti kavramından farklı olarak kadın düşmanlığını, kadına yönelik aşırı şiddeti, kadınlara ve kız çocuklarına uygulanan terörizmi belirtmek için kullanılır (Ağkaya, 2022, s. 107-108). Dolayısıyla bu özel kast gerektiren bir suç niteliğindedir. Çünkü bireylerin sırf kadın olmaları sebebiyle ağır zararlara uğratılması yani türün ortadan kaldırılması ya da türe zarar verilmesi amacını içerir.

2.2.1.2.1 Namus cinayeti

Toplumların değerleri ve kültürlerinden kaynaklanan namus cinayetleri ataerkil toplum yapısı neticesinde ortaya çıkmaktadır. Genellikle kadına yönelik olarak gerçekleştirilen bu şiddet türü namus bahanesi ile kadının cinsel saflığını koruyamaması veya sözde günahlar işlemesi sebebiyle aileye utanç veya onursuzluk getirdiği gerekçe sunularak bir

aile üyesi tarafından öldürülmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir (Aksoy ve Vefikuluçay Yılmaz, 2019, s. 9-10). Dolayısıyla bu tür suçlar töre saikiyle işlenen suçlar olarak anılmaktadır. Fakat hiçbir gelenek ya da töre bir cinayetin namus bahanesiyle meşrulaştırılmasına yol açamamaktadır. Bu sebeple, kasten öldürme suçunun töre saikiyle işlenmesi Türk Ceza Kanunu'na göre de suçun nitelikli hâllerinden biri sayılmış ve verilecek cezanın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olacağı hükme bağlanmıştır (mevzuat.gov.tr, 2004, madde 82-k).

2.2.1.3 İnsan kaçakçılığı

İnsan ticareti olarak da bilinen insan kaçakçılığı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2023) tarafından "Günümüzde "modern anlamda kölelik" olarak adlandırılan; kadınların, çocukların ve erkeklerin sömürü amacıyla kaçırılması, zorla alıkonulması ve zorla çalıştırılması" olarak tanımlanmıştır. Bu suç insanları alınıp satılabilen, bedenleri üzerinde her türlü hâkimiyetin kurulmasına yol açan, insanları eşya statüsüne sokan dolayısıyla insan onuruna aykırı olan bir uygulamadır.

2.2.1.4 Cinsel sakatlanma

Kadının cinsel sakatlanması uygulaması, herhangi bir sağlık durumu söz konusu olmaksızın, kadın genital organlarının dış kısmının kısmen veya tamamen kesilip çıkarılması veya *labia majora* kenarlarının birleştirilmesi veya kadın genital organlarına delme, oyma, dağlama, kazıma, iğneleme gibi yöntemlerle zarar verilmesi anlamına gelmektedir. Bu uygulamanın kadın için herhangi bir tıbbi yararı olmadığı ilgili kurum ve kuruluşlarca da bildirilmektedir (Seymen Çakar, 2021, s. 365-369). Kadının genital sakatlanması, kadının genital kesilmesi, kadının genital mutilasyonu, kadının genital değişimi veya düzeltilmesi, kadın sünneti vb. kavramlar ile de literatürde anılmaktadır (Şahyar Akdemir, 2017, s. 1050). Bu uygulama da geleneksel bir uygulama niteliğindedir. Bilindiği gibi bazı geleneksel uygulamalar kadınlar üzerinde zararlı etkilere yol açabilmektedir. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 5/a maddesi de bu sebeple "Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını" değiştirmeyi devlete bir görev olarak yüklenmiştir (Resmî Gazete, 1985, s. 4).

2.2.1.5 Çocuk evliliği

Çocuk yaşta evlilik, eşlerden birinin veya her ikisinin 18 yaşın altında olduğu her türlü evliliği ifade eder. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin "Evlilik ancak eşlerin özgür ve tam rızasıyla gerçekleşir" hükmünün ihlalidir. Kız çocuklarının çocuk gelin olma ve bunun sonucunda okulu bırakma ve diğer şiddet türlerine maruz kalma olasılığı daha yüksektir (UN WOMEN, 2023). Çocuk evlilikleri, özellikle kız çocuklarının sağlık ve eğitim hakları başta olmak üzere, yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığın geliştirilmesi hakkı, çocukların çocukluklarını yaşama hakkı gibi pek çok hakkını ihlal eder niteliktedir. Bu uygulama aynı zamanda bu çocukların ileriki yaşamları üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve sağlıklı bir toplumun devamına tehdit oluşturmaktadır.

2.2.1.6 Çevrimiçi veya dijital şiddet

Siber şiddet olarak da adlandırılan dijital şiddet, toplumsal cinsiyet temelli gelişen kadına yönelik şiddetin bilgi ve iletişim sistemleri aracılığıyla dijital dünyaya yansımasıdır. Kadınlar toplumsal alanda maruz kaldıkları hakaret, aşağılama, cinsel saldırı, taciz ve ölüm tehdidi gibi şiddet türlerine sanal alanda da maruz kalmaktadırlar (Soygüt, 2020, s. 182). Teknolojinin ilerlemesiyle şiddet türlerinde de artış meydana gelmektedir. Siber şiddet de bu yeni türlerden biri olup her geçen gün etkilerini arttırmaktadır. Bu şiddet türü çok farklı eylemlerle gerçekleşebilmesi sebebiyle birçok alt başlıkta da incelenmektedir.

2.2.1.6.1 Siber zorbalık

Siber zorbalık, birey veya grup tarafından zayıf görülen birey veya gruba karşı dijital platformlar aracılıyla sürekli temas kurarak gerçekleştirilen saldırgan eylemleri ifade etmektedir (Deniz Anamur ve Topsakal, 2019, s. 44). Çocuklar ve kadınlar siber zorbalığa daha çok maruz kalmaktadırlar. Mağdurun, uygunsuz fotoğraflarını çekerek çevrimiçi ortamda paylaşmak, küçük düşürücü web sayfaları hazırlamak, gizlice utanç verici fotoğraflarını çekmek ve yayınlamak, çevrimiçi ortamda dedikodular yaymak gibi eylemler siber zorbalığa örnek gösterilebilir (Seymen Çakar, 2023, s. 108-109).

2.2.1.6.2 Rızaya dayalı olmayan cinsel içerikli mesajlaşma veya söz konusu mesajların üçüncü kişilerle paylaşılması

Dijital ortamda gerçekleşen diğer bir şiddet türü rızaya dayalı olmayan cinsel içerikli mesajlaşma veya cinsel içerikli mesajların rıza dışı üçüncü kişilerle paylaşılmasıdır. Bu durum iki şekilde meydana gelmektedir: Alıcının rızası olmadan cinsel içerikli görüntü

içeren mesajlara maruz kalması, bireyin rızası dahilinde veya olmadan cinsel içerikli görüntülerin üçüncü kişilerle çevrimiçi ortamda paylaşılması (Arıkan, 2023, s. 16).

2.2.1.6.3 Bireye ait bilgilerin ele geçirilerek kötü niyet ile yayınlanması (doxing)

Bireyin rızası olmaksızın çevrimiçi ortamlarda bulunan özel veya tanımlayıcı bilgilerinin araştırılması, ele geçirilmesi ve paylaşılmasıdır (UN WOMEN, 2023). *Doxing*, şantaj, iftira ve dedikodu gibi ilgili kavramlardan ayırt edilmelidir. *Doxing*, bilginin yayınlanmasını önlemek için özneye bir talepte bulunmayı içermez. Bir şantajcı, yalnızca mağdur şantajcının taleplerini yerine getirmezse bilgiyi yayınlar. *Doxing* tehdidi şantaj olarak kullanılabilirken, *doxing*'in kendisi şantaj değildir. Bir bilginin iftira niteliği taşıması için, iftira edilen kişinin veya kişilerin itibarına zarar verecek bir şeyi ortaya çıkarması gerekir. *Doxing* mutlaka ilgili kişi hakkında şüpheli veya utanç verici bir şeyi ortaya çıkarmak zorunda değildir. *Doxing* kişinin itibarına zarar vermeyi amaçlasa da *doxing*'in kendisi mutlaka bu tür bilgilerin ifşa edilmesini içermez. Son olarak, doxing dedikodudan farklıdır; çünkü ima ve kulaktan dolma bilgiler yerine gerçek kimlik bilgilerinin ifşa edilmesine dayanır (Douglas, 2016, s. 202).

2.3 Aile

Şiddet, kadına yönelik şiddet kavramları ve kadına yönelik şiddetin aile içerisinde de sıkça görülen bir durum olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. O hâlde, kadının birey olarak aile ve toplum içerisindeki statüsünün incelenmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple bu başlık altında aile kavramının açıklamasına yer verilmiştir.

Aile kavramı, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da günümüzde önemini muhafaza etmektedir (Hallaç ve Öz, 2014, s. 142). Kültürden kültüre ailenin tanımında farklılıklar bulunmaktadır. En temel anlamı ile "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler vb.lerinin arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük bütün" olarak ifade edilmektedir (Ağdemir, 1991, s. 1). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tanımına göre "Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir." (OHCHR, madde 16-3). BM Ekonomik, Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 10. maddesi toplumun doğal ve temel birimi olan ailenin öneminin korunması gereğini kabul etmektedir (TBMM, 2003, s. 12). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi de aile hayatına saygı hakkını düzenlemektedir (Avrupa Konseyi, 1950, madde 8). İstanbul Sözleşmesi de tanımlar başlığını taşıyan 3. maddesinde aile içi şiddeti tanımlarken aile kavramını geniş yorumlamakta aynı

ikametgâhı paylaşma şartı aramamakta, mevcut veya resmî evlilik bağını da aramamaktadır (Resmî Gazete, 2011, s. 3).

2.4 Toplumsal Cinsiyet

Kültürel bir olgu olan toplumsal cinsiyet, toplum ve ona ait olan değerler tarafından inşa edilmiş, normlar ve stereotipler aracılığı ile kadınlığın, erkekliğin ve androjenliğin çeşitli yönlerine biçilen roller kategorisi anlamına gelmektedir (Lips, 2021, s. 365).

Cinsiyet, kadın ya da erkek olmayı ifade eden biyolojik bir kavramken, toplumsal cinsiyet, toplum ve topluma ait kültürün kadın ve erkek üzerine yüklediği anlamlar bütünüdür. Cinsiyet biyolojik bir olgu olması sebebiyle değişmezken, insan icadı olan toplumsal cinsiyet, topluma, kültüre, zamana, aileye göre değişiklik gösterebilir. Her toplumun kendisine içkin olan sosyo-kültürel yapısı kadın ve erkeği ne yapması ve ne yapmaması konusunda yönlendirerek ayrımlarını ortaya koymakta ve her iki cinsiyete de farklı roller biçmektedir. Biçilen bu roller "toplumsal cinsiyet rolleri" kavramı ile ifade edilmektedir. Bireyler dünyaya geldikleri andan itibaren çevresi tarafından toplumsal cinsiyet rollerine maruz kalmakta ve bunu kalıp yargı olarak öğrenmektedirler. Toplumsal cinsiyet rolleri genellikle kadının aleyhinde oluşturulmaktadır. Erkeklerin kadınlardan daha fazla gücü elde tutma isteklerini karşılar nitelikte olan hiyerarşiyi desteklemektedir (Lips, 2021, s. 26-27; Saraç, 2013, s. 27). Simon de Beauvoir'in (2021b, s. 13) "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözleriyle ifade etmek istediği de budur.

2.5 Ataerkil Toplum

Ataerki sözcüğü erkek egemenliği sistemi anlamına gelmektedir (Lips, 2021, s. 360). Toplumsal cinsiyet rolleri kadını öteki ve edilgen duruma düşürürken erkeği özne ve aktif olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle toplum erkek egemen sistem inşa etmekte ve bu sistemin fikrî üstünlüğü erkeğe ait olmaktadır. Özellikle neslin ve insanlığın devamını kadınların doğum yaparak sağladığı düşüncesinden ziyade, erkekliğin sağladığı düşüncesinin benimsenmesi ataerkil sistemin etki alanını genişletmiştir. Ataerkillik özel alanda olduğu kadar kamusal alanda da kendisini göstermektedir (Korkmaz ve Başer, 2019, s. 72). Bu duruma soyadı kullanımı en güzel örneği teşkil etmektedir. Evlendikten sonra zoraki olarak kadının kendi soyadını bırakarak eşinin soyadını alması veya kendi bekârlık soyadının yanına eklenmesi uygulaması soyun erkek üzerinden yürüdüğüne yönelik kabulün kanıtıdır. Türkiye'de bu durumu istemeyerek kendi bekârlık soy ismini kullanmak için AİHM'ye başvuruda bulunan ilk kadın Ayten Ünal Tekeli'dir. Ulusal

hukuki yollara başvurduğunda talebi reddedilen Ünal Tekeli 20 Aralık 1995'de AİHM'ye bunun ayrımcılık ve özel hayatı koruma hakkına müdahale olduğunu beyan ederek başvuruda bulunmuştur. AİHM'nin 16 Kasım 2004 tarihli kararında erkeğin evlendikten sonra kendi soyadını kullanmasına karşın, kadının eşinin soyadını almak zorunda bırakılmasını cinsiyet ayrımcılığı olarak nitelendirilmiştir. Bu durum, evlilik içerisinde kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olmamasına yol açmaktadır. Ayrıca kararda bu geleneksel uygulamanın kaldırılmasının veya bireysel tercihe bırakılmasının aile birliğini sarsmayacağının altı çizilmiştir (AİHM, *Ünal Tekeli/Türkiye*, B. No: 29865/96, 16.11.2004, para. 61-73). Bu konuya ilişkin gelen diğer başvurularda bu karar emsal niteliğinde gösterilmiştir. Anayasa Mahkemesi, kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlamak adına Medeni Kanun'un 187. maddesinde yer alan "Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir." ifadesinin iptaline karar vermiştir (Anayasa Mahkemesi, 22/2/2023, E.: 2022/155, K.: 2023/38 sayılı Karar). Karar 28 Ocak 2024 itibariyle uygulamaya konmuştur. Söz konusu karar, ataerkil düşünce sistemini sarsmıştır. Kanun önünde ve toplumsal yaşantıda cinsiyet eşitliğini sağlamada önemli bir adım hüviyetindedir. Kadının evlendikten sonra soyadı ile ilgili kararı kendisinin verebilmesi kanun önünde olduğu kadar gerek özel gerekse de kamusal alanda güç ve itibar kazanmasına vesile olacaktır. Aynı şekilde, kadınların evlenmekle kimliğindeki nüfus kütüğü hanesinde değişiklik yapılması yani kadının evlenmesinin akabinde eşinin bağlı olduğu nüfus kütüğüne geçmesi bunun başka bir örneğidir ve bu uygulama, hâlen devam etmektedir.

Yine aynı ataerkil düşünce kalıpları ile cinsiyet ayrımcılığı barındıran diğer bir örnek ise Dimici- Türkiye davasıdır. Olay, tarihsel temelleri 1536 yılına kadar geri götürülebilen ve günümüzde merkezi Diyarbakır'da bulunan Örfioğlu Vakfı ve bunun gelirlerinden kadın olduğu için faydalanamayan Necmiye Dimici ve mirasçılarına ilişkindir. Örfioğlu Vakfı, kurucunun soyundan gelenlere ödeme yapmaktadır. Necmiye Dimici kadın olduğu gerekçesi ile bu hakkından faydalandırılmamıştır. Türkiye iç hukukunda sonuca varamayan eşi ve üç çocuğu bunun ayrımcılık olduğunu belirterek AİHM'ye başvuruda bulunmuşlardır. AİHM, 14 Haziran 2022 tarihinde aldığı kararda Necmiye Dimici'nin erkek olması hâlinde gelirden pay alabileceğini, sırf kadın olduğu için cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Türkiye'nin cinsiyet ayrımcılığı yaptığı ve

bunun insan hakları ihlali olduğu kararına varmıştır (AİHM, *Dimici/Türkiye*, B. No: 70183/16,05.07.2022, para. 129).

Ataerkilliğin bir düşünce sistemi olarak kabul edilmesi biyolojik determinizmin de reddi anlamına gelmektedir. Biyolojik determinizm düşüncesi erkek ve kadın bedenindeki farklılıklar neticesinde ikisinin farklı rollere sahip olduğu, bu nedenle de erkeklerin her zaman hükmetme hakkına haiz olduğu, kadınların ise ikincil durumda olduğunu savunmaktadır (Sultana ve Altay, 2019, s. 418). Kadın kendi yazgısını ikincil cinsiyet olarak toplum tarafından lanse edilen bilgiler ve dayatmalar ışığında kabul etmektedir. Biyolojik unsurlar bir cinsiyetin diğeri üzerinde üstünlük sağlayabileceği düşüncesini kanıtlamamaktadır. Bu nedenle ataerkil sistemlerde "dişi" sözcüğü "kadını doğaya yerleştirdiğinden değil, cinsiyetine hapsettiği için aşağılayıcıdır" (Beauvoir, 2021a, s. 43-68).

2.6 İnsan Hakları ve Kadın

İnsan, vicdan ve irade sahibi olması, değerler üretebilmesi itibariyle diğer canlılardan ayrılmaktadır. İnsan, sırf insan olması sebebi ile devredilemez, vazgeçilemez ve dokunulamaz haklara sahiptir. Söz konusu haklar "insan hakları" kavramı ile ifade edilmektedir. İnsan hakları; bireylerin onuruna yaraşır bir hayat sürmesi, kendi değerini tanıması, tanıtması ve koruması için vardır. İnsan haklarına erişimde dil, din, cinsiyet, ırk, meslek veya sınıf gibi unsurlar ayrımcılık oluşturmak amacıyla kullanılamazlar ya da ayrımcılığa gerekçe oluşturamazlar (Tepe, 2018, s. 55-58; Kuçuradi, 2022, s. 1-6).

Kadının insan hakları, insan haklarından ayrı bir kategori oluşturmamaktadır. Evrensel insan haklarının bir parçasıdır. Bu bağlamda değinilmesi önemli görülen husus "kadın hakları" kavramı yerine "kadının insan hakları" kavramının kullanılması gerektiğidir. Kadın hakları kavramı sadece kadınların ulaşabileceği, cinsiyet ayrımına tabii –süt izni, doğum izni vb.- bir çağrışıma sahiptir. Oysa insan haklarına erişimde cinsiyet ayrımı yapılamayacağı aşikârdır. Bu nedenle kadının insan hakları kavramının kullanımı daha doğru bulunmaktadır. Kadının insan hakları, kadınların, diğer tüm bireylerle aynı temel insan haklarına sahip olduğu ilkesini temel alır. Bu haklar, kadınların yaşamlarını özgürce yaşama, onurlarını koruma, cinsiyet ayrımcılığına karşı eşitlik, özgürlük ve adalet gibi temel ilkeleri içerir. Kadının insan hakları, uluslararası belgeler ve anlaşmalarla güvence altına alınmıştır ve birçok ülkenin ulusal yasalarında yer almaktadır (Seymen Çakar, 2023, s. 51-52). Bu haklar, cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele edilmesini ve kadınların

toplumsal, ekonomik ve siyasi yaşamda eşit ve adil bir şekilde yer almasını amaçlamaktadır.

3 İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

Günümüzdeki en önemli sorunların başında kadına yönelik şiddet gelmektedir. İlgili alanda yapılan araştırmalarda kadına yönelik şiddette yaşanan artış bariz bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu bağlamda kadına yönelik şiddeti önlemek amacını haiz olan İstanbul Sözleşmesi, taraf devletlere verdiği yükümlülükler sebebiyle önem arz etmektedir.

Bu bölümde İstanbul Sözleşmesi'ne giden tarihsel süreçteki gelişmelere değinilecek olup Sözleşme'nin önemi, özellikleri, amacı ve kapsamı, GREVIO ve Türkiye'ye ilişkin raporu, Türkiye'nin Sözleşme'yi kabul etme süreci, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve son olarak Türkiye'nin Sözleşme'den çekilme sürecinin incelenmesi uygun görülmüştür.

3.1 İstanbul Sözleşmesi'ne Giden Tarihsel Süreç

Bir ayrımcılık türü olan kadına yönelik şiddet sorununun temelleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Yine de mevcut konuda farkındalığın oluşmaya başlaması, bir ayrımcılık türü olarak ele alınması ve kadına yönelik şiddeti engellemek için hukuki metinlerin oluşturulmasının 1970'ler ve akabinde yaşanan birtakım gelişmelerden sonra meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Kadına yönelik uygulanan ayrımcılık alanında ilk akla gelen ve önemli bir adım olarak kabul gören Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW) 19 Aralık 1979 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. CEDAW ile amaçlanan olgu kadın haklarının evrensel niteliğine vurgu yaparak, kadınların insan haklarına erişimindeki engelleri kaldırmak ve kadın-erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliklerini gidererek, kadınların temel özgürlüklerine kavuşmasını sağlamaktır. Bu Sözleşme'de daha önceki sözleşmelerin aksine kadının insan haklarına ayrı vurgu yapılmıştır. Ancak, CEDAW sosyal yaşamda kadına ilişkin birçok sorunu ele almasına rağmen kadına yönelik şiddet konusunda açık bir hüküm içermemektedir (Çamurcu, 2021, s. 77). "Aile içi şiddet" konusu ilk defa 1980 yılında Kopenhag'da toplanan 2. Dünya Kadın Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer almıştır. Aile içi şiddetin

gizlenmemesi gerektiği, gizlendiği takdirde mağdura yardım edilemediği bu nedenle şiddeti önlemek için farkındalık ve duyarlılık yaratmanın zaruret olduğu ise Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1984 tarihli kararında görülmektedir. Söz konusu sorun uluslararası politikanın konusu olarak ilk kez 1985 yılında Nairobi'de düzenlenen 3. Dünya Konferansı'nda ele alınmıştır. Konferansın ardından yayımlanan "Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler" belgesinin Barış bölümü, kadınlara yönelik şiddet konusuna odaklanarak, bu şiddetin önlenmesi için öncelikle hukuki tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır (Moroğlu, 2012, s. 360).

CEDAW Komitesi, kadına yönelik şiddete odaklanan, 1989'da 12 No'lu, 1992'de 19 No'lu, 2017'de 35 No'lu üç tavsiye kararını kabul etmiştir. 12 No'lu tavsiye kararında CEDAW Sözleşmesi'nin 2, 5, 11, 12, ve 16. maddelerinin şiddetle ilişkisi kurulmuştur. Sözleşmeye taraf devletlerin kadınları ev içerisinde, iş yerinde ve toplumun her alanında meydana gelen her türlü şiddet vakasından korumak amacını haiz olması gerektiği belirtilmiştir. 19 No'lu tavsiye kararında şiddet ve ayrımcılık arasında ilişki kurularak kadına yönelik şiddetin, kadınların hak ve özgürlüklerini eşit bir şekilde kullanmalarında engel teşkil eden bir ayrımcılık biçimi olduğu ifade edilmiştir. 35 No'lu tavsiye kararında ise "kadına yönelik şiddet" kavramı yerine "kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" ifadesi kullanılarak, şiddetin toplumsal cinsiyet boyutuna dikkat çekilmiştir (Yücel Dericiler, 2022, s. 160-162).

20 Aralık 1993 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge", kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile ilgili onaylanan ilk belge niteliğindedir. Bildirge'nin 1. maddesinde yer alan şiddet tanımına bakıldığında fiziksel şiddetin yanı sıra cinsel ve psikolojik şiddetin de kadına yönelik şiddet türleri arasında ele alındığı görülmektedir (Özkan, 2017, s. 6). Bildirgede şiddetin önlenmesi, failin cezalandırılması ve mağdurun korunması için devletlerin üstlenmesi gereken sorumluluklar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadele için devletlerin iç hukuklarında gerekli düzenlemelerin yapılması ve uygulanması gerektiğinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları (STK) ile işbirliğinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bildirge, devletler için herhangi bir hukuki bağlayıcılığa sahip olmamasına rağmen devletlerin iç hukukunda kadına yönelik şiddeti önlemek ve faillerini cezalandırmak için düzenlemeler yapmasında etkili olmuştur. Türkiye'de 14.01.1998 tarihinde kabul edilen ve 17.01.1998 tarihinde Resmî

Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun[2] bunlardan biridir (Moroğlu, 2012, s. 361-362).

Cinsiyet ayrımına dayalı kadına yönelik şiddeti önlemek ile ilgili bölgesel belgelere bakıldığında, Amerikan Devletleri Örgütü sisteminde "Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikan Devletleri Sözleşmesi[3]", Afrika Birliği Örgütü sisteminde "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü" ve Avrupa Konseyi sisteminde "İstanbul Sözleşmesi" karşımıza çıkmaktadır (Yücel Dericiler, 2022, s. 163).

İstanbul Sözleşmesi'nden önce kadına yönelik şiddeti önlemek amacıyla oluşturulan bildirgelerin devletler için bağlayıcılığı ve yaptırım gücü bulunmamaktadır. Bu sebeple İstanbul Sözleşmesi'nin kabulünden önce kadının şiddete karşı korunması, içtihat yoluyla sağlanmış ve bu noktada AİHM'nin kararları etkili olmuştur. AİHM kararları, İstanbul Sözleşmesi'nin kabulünden önce kadına yönelik şiddete ilişkin bağlayıcı nitelikte olan tek uluslararası kararlardır. Fakat Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde özel olarak kadına yönelik şiddete ilişkin madde bulunmadığından ilgili kararlar diğer haklarla bağlantılandırılarak alınmaktadır. Kadına yönelik şiddet konusunda AİHM içtihatlarının başlangıcını Opuz-Türkiye davası gerçekleştirmiştir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda Opuz-Türkiye kararı önemli adımların atılmasına sebebiyet vererek bir dönüm noktası olmuştur. Nahide Opuz, kocası Hüseyin Opuz tarafından yedi kez darp edilmiş bunların birinde kızını korumaya çalışan Nahide Opuz'un annesi öldürülmüştür. Nahide Opuz'un şikâyeti üzerine bu saldırılar kayıt altına alınmasına rağmen Hüseyin Opuz serbest kalmıştır. Türkiye'de 1995 yılında ilk başvurusunu gerçekleştiren Nahide Opuz şikâyetleri neticesinde bir sonuca ulaşamayınca, Türkiye'deki yasalarla kendisini koruyamayacağını düşünmüş, ev içi şiddetin yetkililer ve toplum tarafından hoş görüldüğünü, faillerin cezasız kaldığını ifade ederek AİHM'ye 17.07.2002 tarihinde başvurmuştur. Kararda şu ifadelere yer verilmiştir:

> …Söz konusu raporlar, yetkili makamların aile içi şiddete tolerans gösterdiğini ve iç hukuk yollarının etkili şekilde işlemediğini ortaya koymaktadır. Mağdurların şikâyetlerini soruşturacaklarına, polis memurları, mağdurların eve dönmeleri ve şikâyetlerini geri almaları için arabuluculuk görevi üstlenmektedirler. Saldırganlar hususunda karar verilirken ve

[2]08.03.2012 tarihinde 4320 sayılı Ailenin Korunmasın Dair Kanun kaldırıp, İstanbul Sözleşmesi gereklerine uygun olarak hazırlanmış olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 2012, s.10).
[3]Bölgesel düzeyde ilk sözleşme niteliğine sahiptir.

> kararlar tebliğ edilirken sıklıkla gecikmeler olmakta ve mahkemeler şikâyetleri boşanma davası şeklinde ele alma eğilimi göstermektedir. Saldırganlara verilen cezalar gelenek, görenek veya şeref adına hafifletildiğinden suçu işleyen kişiler üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip değildir (AİHM, *Opuz/Türkiye*, B. No: 33401/02, 09.06.2009, s.4).

9 Haziran 2009 tarihinde alınan kararla AİHM'nin üçüncü dairesi Türkiye'nin yargı sistemini ayrımcı olarak nitelendirmiş ve kadına karşı şiddeti önlemede başarısız bulmuştur. Kadının yaşam hakkını güvence altına alamaması sebebi ile Türkiye hüküm giyen ilk ülke olmuştur. Burada alınan karar ile kadına yönelik şiddetin kanıtına ilişkin kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler günümüzde hâlâ geçerliliğini korumaktadırlar. AİHM, Opuz-Türkiye davası ile kadına yönelik şiddetin ayrımcılık unsuru teşkil ettiği ve yaşama hakkını ihlal ettiği benimsenmiş ve kadına yönelik şiddete karşı devletin etkin mücadele vermemesinin eşitlik ilkesine aykırı olduğu tespit edilmiştir. Kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önlemeye yönelik sözleşme ihtiyacı Opuz-Türkiye kararından sonra ortaya çıkmıştır (Sevgi, 2021, s. 129-144).

Avrupa Konseyi, 30 Nisan 2002 tarihinde aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için gerekli tedbirleri ayrıntılı bir şekilde içeren tavsiye kararını kabul etmiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komitesi şiddete karşı alınan önlemlerin yetersiz kalması nedeni ile bu kararı takip eden süreçte yaptırım gücüne sahip ve bağlayıcı nitelikte sözleşme hazırlama çağrısında bulunmuştur. İstanbul Sözleşmesi bu alandaki eksikleri doldurmak hedefiyle Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmış, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çamurcu, 2021, s. 78). Sözleşme'nin orijinal ismi "Council of Europe Convention On Preventing And Combating Violence Against Women And Domestic Violence"'dir (Avrupa Konseyi, 2023). Türkçe'ye "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" olarak çevrilmiştir. Sözleşme, İstanbul'da imzaya açılmış olması nedeni ile "İstanbul Sözleşmesi" olarak anılmaktadır (Bakırcı, 2015, s. 133). Bugüne kadar sözleşmeyi 38 ülke[4] imzalamış ve onaylamıştır (Avrupa Konseyi, 2023).

[4]Arnavutluk, Andorra, Avusturya, Belçika, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kıbrıs, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Malta, Monako, Karadağ, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova Cumhuriyeti, Romanya, San Marino, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık

3.2 Türkiye'nin Kabul Süreci

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul Sözleşmesi imzaya açılmış, bu tarihte ev sahipliği yaparak Sözleşme'yi ilk imzalayan ve 14 Mart 2012 tarihinde onaylayan ülke Türkiye olmuştur. "6251 sayılı Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" 24 Kasım 2011 tarihinde çıkarılmıştır (Çamurcu, 2021, s. 83). 8 Mart 2012 tarihinde İstanbul Sözleşmesi, Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Aynı gün Sözleşme'nin ulusal hukukta karşılığına tekabül eden "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" kabul edilmiş, 20 Mart 2012'de Resmî Gazete'de yayınlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2012, Sayı: 28239). 18 Ocak 2013 tarihli Resmî Gazete'de Kanun'un uygulama yönetmeliğinin yayınlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2013, Sayı: 28532). Toplumun ve siyasi aktörlerin sözleşmenin imzalanmasındaki desteği tam olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de sözleşmenin kabulü için gerçekleştirilen oylamada, o dönemin parlamentosuna ait oturuma iştirak eden 247 milletvekilinin 246'sı ''evet'' oyu vermiştir (Oda TV, 2021). Türkiye'nin Sözleşme'nin ilk imzacısı olması ve insan ve kadın hakları hususunda sergilediği duruş güçlü ve güvenilir ülke itibarı izlenimi yaratmasında önem teşkil etmiştir (Üçler ve Büyükçelikok, 2023, s. 398).

İstanbul Sözleşmesi büyük bir destekle imzalanmış olmasına rağmen ulusal mecrada Sözleşme'yi desteklemeyenler tarafından birçok eleştiriye tutulmuştur. Akgül'e (2021, s. 42) göre, Sözleşme eşcinsel ilişkileri "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramı altında meşrulaştırmakta ve özgürlük adı altında evli kadınların eşlerinden habersiz gece yarısı çıkıp diledikleri gibi yaşayıp eşlerini istemediklerinde uzaklaştırma ve tutuklatma kararını verdirerek ahlaki çöküntüye sebep olmaktadır. Balcı'ya (2020, s. 71) göre, Türkiye mağduru koruyan hukuk kurallarına zaten sahiptir. Ayrıca kadını koruyan bir uluslararası sözleşmeye veya ayrı bir kanuna ihtiyaç yoktur. İşlenen cinayet verilerine bakıldığında mağdurun sırf kadın olduğuna ilişkili olup olmaması muammadır. Yaman'a (tarihsiz, s. 19) göre İstanbul Sözleşmesi ve onu gölgede bırakan 6284 sayılı Kanun ailenin korunmasına dair hüküm içermemesi, arabuluculuğu ortadan kaldırması ve yeterli kanıt istemeksizin direk cezalandırmaya odaklanması sebebi ile toplumsal sorunların derinleşmesine sebebiyet verecektir.

3.3 Sözleşme'nin Amacı ve Kapsamı

İstanbul Sözleşmesi şiddetten arınmış bir Avrupa yaratma amacına sahiptir. Sözleşme'nin önsözünde bu amacın kadın ve erkek arasındaki hukuki ve fiilî eşitliğin sağlanması yoluyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. Özellikle kadınların daha çok şiddete maruz kalması sebebiyle Sözleşme kadınları öncelemekte ve pozitif ayrımcılığa tabi tutmaktadır. Savaş ve barış dönemleri dâhil olmak üzere, kadına yönelik şiddete ve ayrımcılığa son vermek, kadınları güçlendirme yoluyla cinsiyet eşitliğini sağlamak, ev içi şiddete maruz kalan bütün bireyleri korumak, bu amaçlara ilişkin politika geliştirmek, kadına yönelik şiddeti önlemek gayesi ile uluslararası iş birliğini sağlamak ve kolluk kuvvetlerini kadına yönelik şiddeti önlemede iş birliğine dâhil etmek Sözleşme'nin hedeflediği olgulardır (Resmî Gazete, 2011, s. 2-3). Şiddetle mücadeleyi etkin kılmak adına tüm aktörlerle iş birliğinin sağlanması önemli bir husus olarak ele alınmıştır.

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik ve kadın haricindeki ev içi şiddete maruz kalan bütün bireyleri kapsamaktadır. Sözleşme, kadına yönelik şiddeti önleme hedeflerini daha ayrıntılı ele alsa da kadın, erkek, çocuk ve yaşlı olmak üzere cinsel yönelim ve yaş fark etmeksizin şiddete maruz kalan bütün bireyleri ayrımcılık yapmaksızın kapsamı dâhiline almaktadır (Seymen Çakar, 2023, s. 88). İstanbul Sözleşmesi, bireyler arasındaki eşitliği gözeterek insan onuruna yaraşır bir hayat standardını sağlamak için şiddetle mücadele etmeyi gaye edinmiştir. Bu nedenle, İstanbul Sözleşmesi başta kadının insan hakları olmak üzere insan hakları için büyük önem arz etmektedir.

3.4 Sözleşme'nin Önemi ve Özellikleri

İstanbul Sözleşmesi'nin önemi, kadına yönelik şiddeti önleme amacını taşıyan ve Avrupa'da bağlayıcılığı bulunan hukuki bir sözleşmeye olan ihtiyacı karşılamasından kaynaklanmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nden önceki metinler kadına yönelik şiddet konusunu ele alırken genel insan haklarına atıf yapmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin kadına ve kadınların insan haklarına özel olarak yer vermesi altı çizilmesi gereken önemli bir hususdur (Seymen Çakar, 2023, s. 87). İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyeti tanımlayan ilk uluslararası belge olması itibariyle de ehemmiyet taşımaktadır. Bunun yanı sıra Sözleşme taciz, zorla evlendirme, kürtaja zorlama, kısırlaştırmaya zorlama ve kadın sünneti gibi eylemleri suç unsuru olarak ele almakta ve devletlere bu konuda ilk kez önlem alma ve hukuk sistemine dahil etme sorumluluğu yüklemektedir (Dalkır Kahveci, 2019, s. 48). Sözleşme'nin gerçekleşen şiddet olaylarını ele alırken biyolojik veya ailevi

bağ gözetmemesi de önem arz etmektedir. Ayrıca, Sözleşme, kendisinden önce kabul edilen kadına yönelik ayrımcılık ve şiddete ilişkin uluslararası belgeleri, AİHM kararlarını ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin içtihatlarını da kapsamaktadır (Bakırcı, 2015, s. 134). Bu açıdan Sözleşme'ye bakıldığında, şiddetin ve kadına yönelik şiddetin her türünü kapsadığı görülmektedir.

Sözleşme, kadınlara yönelik ayrımcılığı yasaklamaktadır. 3. maddenin a bendinde kamusal ve özel alanda gerçekleşen toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi yasaklanmıştır. 4. maddenin 1. bendinde kamusal ve özel alanda gerçekleşmesi muhtemel olan şiddet eylemlerini önlemek ve yaşama hakkını korumak için taraf devletlere gerekli yasal önlemleri alma sorumluluğu yüklenmiştir. 4. maddenin 2. bendinde kadınlara yönelik ayrımcılığı önlemek adına alınacak tedbirler şu şekilde belirtilmiştir:

– Ulusal anayasa ve konuya ilişkin uygun mevzuatlar aracılığı ile kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesini sağlamak,
– Kadınlara yönelik ayrımcılığı gereksinimler uyarınca yaptırımlar uygulayarak yasaklamak,
– Kadınlara yönelik ayrımcılık unsuru barındıran yürürlükteki kanun ve mevzuatları kaldırmak yolu ile gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması.

Kadınları şiddetten korumak adına alınacak özel tedbirlerin ayrımcılık unsuru olarak ele alınmayacağı Sözleşme'nin 4. maddesinin 4. bendinde vurgulanmıştır (Resmî Gazete, 2011, s. 3-4).

Sözleşme'nin 7. maddesinde alınacak tedbir ve politikaların oluşturulmasında devlet kurumları, ulusal, bölgesel ve yerel yönetim makamları, ulusal insan hakları kuruluşları ve sivil toplum örgütleri de dâhil olmak üzere etkin iş birliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. 9. madde uyarınca sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi önerilmiştir. 13. maddede bahsi geçen kurumlar ve kurumlar arasında sağlanacak olan işbirliği yoluyla toplumda farkındalığı arttırmanın, 14. madde ile de bu alanda sağlanacak eğitimin önemi ve gerekliliği belirtilmiştir. 17. maddede kadına yönelik şiddetle mücadelede özel sektör ve medyanın katılımının gerekliliği ifade edilmiştir (Resmî Gazete, 2011, s. 5-9).

12. madde 5. bent ile kültür, örf, adet, gelenek, din gibi unsurlar yoluyla veya sözde namus bahanesi ile gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel şiddet eylemlerinin söz konusu mazeretlerinin kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. 6. bentte kadınların güçlendirilmesi için gerekli faaliyetlerin ve tedbirlerin alınması zaruretinden bahsedilmiştir. Sözleşme'nin 12. ve 18. maddelerinin 3. bentlerinde belirli koşullar nedeni ile güç durumda olan ve şiddete açık hâle gelen kadınların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. 18. maddenin 3. bendinde bu durum şu şekilde izah edilmektedir (Resmî Gazete, 2011, s. 7-10):

– Taraf devletler kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında ele almalı, mağdurun güvenliğinin ve insan haklarının korunması birincil öneme sahip olmalıdır.
– Mağdurlar, failler, çocuklar ve bireylerin toplumsal çevreleri göz önünde bulundurularak bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir.
– İkincil bir mağduriyete sebebiyet verilmemelidir.
– Şiddet mağduru kadınlar güçlendirilmeli ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları hedeflenmelidir.
– Gerekli durumlarda koruma ve hizmet destekleri sağlanmalıdır.
– Savunmasız hâldeki bireylerin -çocuklar da dâhil olmak üzere- ihtiyaçları önemsenmeli ve karşılanmalıdır.

Sözleşme'nin IV. bölümü koruma ve destek ile ilgilidir. Genel destek hizmeti, bireysel-toplu şikâyetlerde destek, uzman desteği, sığınma evleri, telefon yardım hatları, cinsel şiddet mağdurlarına destek, çocuk tanıklar için koruma ve destek, bildirim 19.-27. maddeler arasında nasıl olması gerektiğine değinilerek ele alınmıştır (Resmî Gazete, 2011, s. 9-12).

Sözleşme'nin VII. bölümü göç ve sığınma konusuna ilişkindir. 59. madde İkametgâh Durumu, 60. madde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Sığınmacı Başvuruları, 61. madde Geri Göndermeme başlıklı maddeler ile sığınmacı kadınların insan haklarını koruma yükümlülüğü taraf devletlere bildirilmiştir (Resmî Gazete, 2011, s. 23-25).

1., 44., 62., 63., 64. ve 65. maddeler kapsamında şiddetle mücadele için uluslararası iş birliğinin ve bilgi paylaşımının önemi ve gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca Sözleşme'nin taraf devletlerce etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacı ile izleme mekanizması oluşturulmuştur (Resmî Gazete, 2011, s. 2-23).

3.5 İzleme Mekanizması

Kadınlara yönelik şiddetle mücadelede İstanbul Sözleşmesi, şiddetin bütün türlerinden kadınların korunması, şiddeti önleyici önlemlerin alınması, şiddeti uygulayan bireylere getirilen caydırıcı yaptırımların uygun şekilde yerine getirilmesi gibi ölçütleri içermektedir. Sözleşmeye taraf devletlerin söz konusu ölçütleri yerine getirip getirmediğini gözlemlemek amacı ile izleme mekanizmasının kurulması kararı verilmiştir. İstanbul Sözleşmesi, taraf devletlerin sözleşme hükümlerini uygulayıp uygulamadığını takip etmek, sözleşme hükümlerine sadık kalmayı teşvik etmek ve uygulamaları değerlendirerek alınan önlemleri daha etkin bir hâle getirmek amacıyla izleme mekanizması oluşturmuştur. İzleme mekanizması, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu (Group of Experts on Action Against Violence Against Women and Domestic Violence – GREVIO) ve Taraflar Komitesi'nden oluşmaktadır (Resmî Gazete, 2011, s. 27-28). Burada izleme mekanizmasını oluşturan Taraflar Komitesi ve GREVIO ele alınacaktır.

3.5.1 Taraflar Komitesi

İstanbul Sözleşmesi'nin izleme mekanizmasının bir ayağını Taraflar Komitesi oluşturmaktadır. Taraflar Komitesi, Sözleşme'nin 67. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında Taraflar Komitesi, Sözleşme'ye taraf devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Taraflar Komitesi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından toplantıya çağırılmaktadır. Komite, Sözleşme yürürlüğe girdikten sonraki bir sene içerisinde GREVIO üyelerini seçmek için ilk toplantısını gerçekleştirir. Sonrasında, tarafların üçte biri, Taraflar Komitesi Başkanı veya Genel Sekreterin isteği üzerine Komite toplanır. Taraflar Komitesi, kendi usul ve kurallarını kendisi kabul etmektedir (Resmî Gazete, 2011, s. 28).

3.5.2 Group of Experts on Action Against Violence Against Women and Domestic Violence (GREVIO)

Taraf devletlerin Sözleşme hükümlerini uygulamasını izleme görevine sahip olan GREVIO bağımsız uzman kuruluştur. Sözleşmenin 66. maddesine göre GREVIO, üyelerinin toplumsal cinsiyet ve coğrafi dağılım dengesinin yanı sıra çok disiplinli uzmanlık bilgileri de göz önüne alınarak en az 10, en fazla 15 üyeden oluşmaktadır. Üyeler, Taraflar Komitesi tarafından taraf devletlerin adayları arasından bir defa seçilir. Dört yıllık bir görev süresi boyunca, İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin

vatandaşlarından seçilirler. İlk on üyenin seçimi, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içinde yapılır. Diğer beş üyenin seçimi ise yirmi beşinci onay veya katılımın ardından gerçekleştirilir. Üyeler, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesini takip eden altı ay içinde, Sözleşme'ye taraf devletlerle istişare edilir ve oy birliği sağlandıktan sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından belirlenir. GREVIO, kendi işleyiş kurallarını belirler. GREVIO üyeleri şu ilkelere bağlı olarak seçilir (Resmî Gazete, 2011, s. 27):

– Üyeler, yüksek ahlaki karaktere sahip olan, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konularında tanınmış ve güvenilir yetkinliğe sahip veya İstanbul Sözleşmesi kapsamında belirlenen alanlarda deneyimli kişiler arasından şeffaf bir yöntemle seçilir.
– GREVIO'nun iki üyesi aynı devletin vatandaşlığına mensup olamaz.
– Üyeler temel hukuk düzenlerini temsil etmelidir.
– Üyeler kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet alanındaki ilgili kişi ve kuruluşları temsil etmelidir.
– Üyeler, görevlerini kişisel sıfatlarıyla yerine getirirler. Görevlerini yaparken tarafsız ve bağımsız olmalılardır. Etkili bir şekilde görev almaya hazır bulunmalılardır.

Sözleşme hükümlerinin taraf devletlerce uygulanması için alınan yasal ve diğer düzenlemelerin raporlarının tutularak yayınlanmasında GREVIO görev almaktadır. GREVIO, ciddi, kitlesel veya kalıcı şiddet eylemlerini önlemek için gerekli olduğu durumlarda özel bir soruşturma prosedürü başlatabilir. 19 Kasım 2014 tarihinde GREVIO üyelerinin seçim usul kurallarını içeren CM/Res (2014) 43 Kararı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir. 4 Mayıs 2015 tarihinde GREVIO'nun ilk on üyesi dört yıllık dönem için seçilmiştir. 12 Ekim 2017 tarihinde Almanya'nın İstanbul Sözleşmesi'ni onaylamasının ardından toplam onay sayısı 25'e ulaşmıştır. Bu durum GREVIO'da geriye kalan beş koltuğun dolması gerektiği düşüncesini pekiştirmiştir. Beş ek üye Taraflar Komitesi'nin 24 Mayıs 2018'de gerçekleştirdiği 5. toplantıda seçilmiş ve 1 Eylül 2018'de dört yıllık görev süreleri başlamıştır. 21-23 Eylül tarihleri arasında gerçekleşen ilk GREVIO toplantısı Strazburg'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Usul Tüzüğü kabul edilmiş, Başkan ve Başkan Yardımcıları üyeler tarafından seçilmiştir. Bu toplantıda kabul edilen Usul Tüzüğü Şubat 2018 tarihinde Strazburg'da gerçekleştirilen 13. toplantıda değiştirilmiştir. GREVIO Mart 2016 tarihinde Sözleşme hükümlerini

yürürlüğe koyan yasal prosedürü tamamlamış ve kısa bir süre sonra değerlendirmeye başlamıştır (Seymen Çakar, 2023, s. 88-89).

Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinin ardından yapılan ilk seçimlerde Türkiye'den üye olarak Prof. Dr. Feride Acar seçilmiştir. Aynı zamanda Prof. Dr. Feride Acar 2015-2019 yılları arasında GREVIO'nun ilk başkanı olarak görevini sürdürmüştür. 2019-2021 yılları arasında Türkiye'nin Sözleşmeden çekildiği sürece kadar GREVIO'daki Türkiye'nin üyesi Prof. Dr. Aşkın Asan olmuştur (Avrupa Konseyi, 2024).

3.6 GREVIO'nun Türkiye'ye İlişkin Değerlendirme Raporu ve Öneriler

Türkiye'nin ilk anket formu değerlendirme isteği GREVIO tarafından 3 Ocak 2017 tarihinde yapılmıştır. Söz konusu anket formu altı ana başlıktan oluşmaktadır: Göç ve İltica, Bütünleşik Politika ve Veri Toplama, Kovuşturma ve Usul Hukuku ile İlgili Koruma Tedbirleri, Önleme, Soruşturma, Maddi Hukuk, Koruma ve Destekleme. 3 Temmuz 2017 tarihinde Türkiye ilk anket formunu GREVIO yetkililerine takdim etmiştir. Sunulan raporun ilk incelemesinin ardından 11 Ekim 2017 tarihinde Strazburg'da GREVIO, Türkiye'den temsilcilerle görüşme gerçekleştirmiştir. GREVIO yetkilileri saha araştırması için Türkiye'ye 30 Ekim 2017- 6 Kasım 2017 tarihleri arasında gelmişler, 15 Ekim 2018'de hazırladıkları raporu yayınlamışlardır. Değerlendirme ziyareti esnasında medya, sosyal hizmet uzmanları, yargı ve sağlık çalışanları, uluslararası kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları dâhil olmak üzere kadına yönelik şiddetle mücadele ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi alanında faaliyet gösteren çeşitli kamu ve sivil toplum temsilcileri, heyetle bir araya gelmiştir[5]. GREVIO tarafından yapılan değerlendirme için Meryem Tatlıer Baş irtibat kişisi olarak görevlendirilmiştir (GREVIO Raporu, 2018, s. 11-12).

GREVIO, ilk değerlendirme raporunda Türk yetkili makamların Sözleşme kapsamında aldığı uygulama tedbirlerine odaklanarak 2014-2015 arasındaki verileri incelemiştir

[5]Ayrıntılı bilgi için bkz. "İnsan Hakları Merkezi (2018). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nin hükümlerinin hayata geçirilmesini sağlayan yasal ve diğer tedbirlere ilişkin GREVIO(İlk)Değerlendirme Raporu TÜRKİYE. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf (Erişim tarihi: 5.4.2023)"

(GREVIO Raporu, 2018, s. 11). Değerlendirme esnasında kadın ve LGBTİ+ (Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, intersex vd.) örgütleri tarafından sunulan gölge raporları büyük önem arz etmiştir. Gölge rapor, sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan, bir şeyin uygulanmasının ardından değerlendirmeleri içeren dokümandır. Bu rapor, resmî rapor niteliğini taşımamakta, fakat resmî raporun hazırlanmasına ön ayak olabilmektedir. Genellikle resmî raporun içermediği bilgileri sunmaktadır. Türkiye'nin değerlendirmesinde, bağımsız 84 kadın ve LGBTİ+ örgütü tarafından hazırlanan ve İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu'na üye 81 kadın ve LGBTİ+ örgütü tarafından desteklenen gölge raporu dikkate alınmıştır (Bayraktar, 2018, s. 97).

Raporda aciliyet seviyesini belirtmek amacı ile yetkililer tarafından değerlendirme sonucunda yapılan öneriler ve taleplerde dört farklı ifade kullanılmıştır. Bu ifadeler en önemliden başlamak üzere sırası ile şu şekildedir: "Israrla tavsiye eder, güçlü şekilde teşvik eder, teşvik eder, davet eder (GREVIO Raporu, 2018, s. 6)."

GREVIO tarafından yayınlanan raporda (2018), Türkiye'nin attığı olumlu adımların memnuniyet ile karşılandığı ancak kadına yönelik şiddetle mücadele alanında alınan önlemlerin, uygulanan politikaların ve yasal düzenlemelerin eksikliklerine ilişkin endişelerinin olduğuna yer verilmiştir. GREVIO yetkilileri raporda, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu mevcut siyasi durumun (Terörle mücadele tedbirleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki güvenlik operasyonları ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası kamu görevlilerinin toplu şekilde ihraç edilmesi vb.) kadınların şiddetten uzak yaşama hakkının gerçekleştirilmesi açısından uygun olmadığını ifade etmiştir (s. 8).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin fiilen gerçekleştirilmesi, kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı içeren uygulamaların ortadan kaldırılması için gerekli olan yasal tedbirlerin geliştirilme ve güçlendirilme çalışmalarına devam edilmesi, hâkim ve savcıların Sözleşme içeriği konusunda farkındalığının arttırılması ve kararlarda uygulama potansiyelinin geliştirilmesi, bu konuda başvuruya ilişkin yasal yollarla ilgili bilgilerin arttırılması, kadın ve kız çocuklarına yönelik farkındalıkların arttırılması, tüm yasa ve politika teklifleri dahil olmak üzere, özellikle 4+4+4 eğitim sisteminin kız çocukları üzerinde oluşturacağı mağduriyet göz önünde tutularak yeniden değerlendirilmesi, kız çocuklarının eğitim hakkını kullanmasının takibinin yanı sıra kadının ekonomik özgürlüğüne ulaşmasını amaçlayan tüm politikaların kadına yönelik şiddeti önleyecek tedbirleri kapsaması ısrarla tavsiye edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması

ve şiddetin önlenmesi için hükümet tedbirlerine devam edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin benimsenmesi için mümkün olan bütün imkanların (farkındalık arttırma çalışmaları, eğitimler vb.) kullanılması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan veya kalması muhtemel olan kadınları şiddetten korumak için STK'lara finansal desteğin sağlanması, politika yapım süreci dahil olmak üzere yakın işbirliğinin arttırılması, hedef bireylere etkin bir şekilde ulaşmak için özel programlar geliştirilmesi ve spesifik ihtiyaçlara göre hazırlanmış programlara dahil edilmesi, koruma ve destek hizmetlerine erişilebilirliğin arttırılması, kadına yönelik şiddet verileri toplanırken kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan ya da kalabilecek kadın ve kız çocukları ile ilgili özel göstergeler eklenmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Türk yetkili makamlarının ve devlet aktörlerinin öngörülen ya da iddia edilen tehditlere karşı kadınlara ya da bu kadınların çevresindeki hemcinslerine yönelik tutukluluk durumları da dahil olmak üzere her türlü durumda yasadışı şiddete başvurmamaları ısrarla tavsiye edilmiştir. Kadına yönelik şiddet konusunda kurumsal alanda var olan boşlukların tespit edilerek giderilmesi, mağdurların korunarak tekrar mağduriyet yaşamalarının önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, şiddetin araştırılmasında ve cezalandırılmasında gerekli özenin gösterilmesi, devlet aktörlerinde şiddeti önlemeye karşı gerekli özeni göstermeyen, uygulayan ve mağdurları suçlayan görevlilerin hesap vermesinin sağlanması, kadın cinayeti vakalarının analizinin, kadınların güvenliğini sağlamak, cinayeti önlemek, sorumlu kişi ve kuruluşların hesap vermesini sağlamak amacıyla sürdürülmesi, şiddetle mücadele etmek amacı ile kamuoyu güveninin kazanılması ısrarla tavsiye edilmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar aracılığı ile toplumda kadına yüklenen rollerin (anne, bakıcı vb.) son bulması, kadının da erkek gibi her alanda eşit muamele görmesi, bunlar için gerekli finansmanın sağlanması, kadınlara uygulanan pozitif ayrımcılığın kadına yönelik şiddetin cinsiyetçi yapısından kaynaklanması ve şiddeti önlemede araç olduğu anlayışının benimsenmesi, şiddeti haklı gösteren tutumlarla eğitim ve bilinçlendirme yoluyla mücadele edilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir (s. 14-22).

Politika yapım sürecinde cinsel şiddet, zorla evlendirme ve "namus" adı altında işlenen cinayetler başta olmak üzere tüm şiddet türlerinin kapsamlı bir biçimde araştırılması, tüm mağdur kadınların (göçmen, kayıta geçmemiş göçmen, kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, engelli, LGBTİ+ vb.) spesifik ihtiyaçlarının ele alınması, önleme, koruma, yargılama ve cezalandırmaya ilişkin tüm kamu kurumları arasında iş birliğinin

sağlanması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. STK'ların politika yapım sürecinde etkin olması için şeffaflığın sağlanması ve yönlendirme rolünün güvence altına alınması talebiyle, merkezî ve yerel kurumlara mali destek sağlanarak kadına yönelik şiddetle mücadele işleyişinin güçlendirilmesi, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) bütçesinin genişletilmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe uygulamasının benimsenmesi, söz konusu alanda faaliyet gösteren tüm kadın STK fon akışlarının oluşturularak desteklenmesi güçlü biçimde teşvik edilmiştir. STK'ların bu alanda kilit rol oynadığının kabulünün yanı sıra gelişimine imkân sağlayan ortamın oluşturulması, bu kuruluşlar tarafından sunulan uzman hizmetlerin (sığınma evleri vb.) arttırılması için destek verilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Her türlü şiddeti önlemek ve mücadele etmek maksadıyla politika ve tedbirlerin koordine edilmesi ve uygulanmasından mesul ulusal koordinasyon birimi olan KSGM'ye gerekli yetkinlik, yetki, insan kaynağı ve finansal kaynak sağlanması, parlamento ve STK'lar arasındaki istişarenin izlenmesi ve değerlendirilmesi için ayrı bir birim kurulması, koordinasyon sürecine STK katılımının kurumsallaştırılması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Veri toplama ve araştırma sürecinde kolluk birimleri ve ceza mahkemelerine, cezai işlem uygulanan şiddet olayları verilerinin toplumsal cinsiyete dayalı yapısı, failin ve mağdurun cinsiyeti ve yaşı, bölgesi, şiddet türü, fail ve mağdur arasındaki ilişki başlıkları altında ayrıştırılarak istatistiklerin oluşturulması, kovuşturma ve hüküm alanında çalışmalar yürütülmesi ve sonuçların kamuoyuna duyurulması, kadın cinayeti vakalarına ilişkin yıllık çalışmaların gerçekleştirilmesi ve kamuoyu ile paylaşılması, faillere uygulanan yaptırımlar, sayısı, türü (para cezası, hapis cezası vb.), ceza indirimi, ertelenen infaz ve yaptırımların ortalama süresi hakkında verilerin elde edilmesi ve paylaşılması ısrarla tavsiye edilmiştir. Sınırlama, uzaklaştırma ve koruma kararı verilmiş vakalarda ihlallerin, ihlaller sonucu yaptırımların ve kadının yeniden mağdur konumuna düştüğü veya cinayete kurban gittiği durumların verilerinin toplanarak paylaşılması ısrarla tavsiye edilmiştir. Devlet yetkililerine karşı yapılan başvurular ve uygulanan yasal çözüm yollarının sayısı, failden tazminat isteğinde bulunanların ve bu isteği gerçekleştirilen mağdurların sayısı, devletten tazminat için yapılan başvurular ve devlet tarafından tazminat ödemesi gerçekleştirilen mağdur sayısına ilişkin verilerin elde edilmesi ve kamuoyu ile paylaşılması teşvik edilmiştir. Uygun eğitimlerin tamamlanması ile birlikte özellikle sağlık sektöründen kız çocuklarını da kapsayacak şekilde kadına yönelik şiddet verilerinin sistematik hâlde toplanması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Bu verilerin Türk yetkilileri tarafından elde

edildiğinde kişisel hayatın gizliliğini ihlal etmemek adına "Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabii Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi" standartlarına uygun olarak saklanması ve dönüştürülmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Şiddet olayları ile ilgili araştırmalar sırasında kadınların kendilerini güvende ve özgür hissedecekleri ortamın sağlanması, bütün şiddet türleri (cinsel şiddet, zorla evlendirme gibi daha önce ele alınmamış türler başta olmak üzere) hakkında araştırılma yapılması, sebepleri, oluş sıklığı ve mahkûmiyet oranlarının incelenmesi, mağdurların geri bildirimleri üzerinden sürece ve politikalara ilişkin memnuniyet ve etkililiklerinin değerlendirilmesi teşvik edilmiştir (s. 23-34).

Kadınları ve kız çocuklarını güçlü kılarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan toplumsal yargıları aşmak için program ve faaliyetlerin desteklenmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Bu sürece erkek ve erkek çocuklarının değişimin aktörleri olarak dahil edilmesine Türk yetkili makamları davet edilmiştir. STK'ların da aktif katılımı ile tüm şiddet türleri, görünümleri ve çocuklar üzerindeki sonuçlarına ilişkin farkındalık arttıran kampanyalar düzenlenmesi, kampanyaların mitleri yıkmak, pozitif tartışma ortamı oluşturmak, mağduru suçlama geleneğini ve erkeklere itaat olgusunu ortadan kaldırmak vb. mesajları iletme amacını haiz olması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Devlet ve özel okullar dahil olmak üzere STK'ların desteği ile eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kalıp yargıların kaldırılarak toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımın desteklenmesi, öğretmenlerin mevcut materyaller üzerinden kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularına nasıl bir yaklaşım sergilediğinin yakından incelenmesi, öğretim kurumlarında gerçekleşen spor, kültür ve eğlence faaliyetlerinde kalıp yargılardan ve çatışma kültüründen uzak çözümlerin teşvik edilmesi ve önlemlerin alınması teşvik edilmiştir. Bu alandaki uzmanlara gerekli becerileri sağlamak amacıyla şiddetle ilgili başlangıç eğitiminin zorunlu kılınması, personelin alınan yeni kararlardan haberdar olması için düzenli hizmet içi eğitimin sağlanması, eğitimlerin özellikle şiddeti önleme ve kalıp yargıları ortadan kaldırma konularına ilişkin olması, gözetim, liderlik ve hesap verilebilirlik kültürlerinin eğitimler yoluyla oluşturulması, uzman eğitiminde kadın STK'ların etkin rol alması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve geçici koruma altındaki mültecilerle çalışan sosyal hizmet görevlileri, tercümanlar ve karar alıcılar için şiddet türleri hakkında zorunlu ve sistematik hizmet içi eğitim başlatılması güçlü bir şekilde teşvik edilmiştir. Medeni hukuk ve ceza davalarında faile şiddet içermeyen davranışların benimsetilmesi, mağdura desteğin ve güvenliğin

sağlanması, insan haklarının asli olarak ele alınması, mağdurlara yönelik mahkemenin emrettiği ve gönüllü uzman destek hizmetlerinin (danışmanlık merkezi, sığınma evi vb.) çok kurumlu işbirliğine dayandırılarak genişletilmesi, aile içi şiddete sebep olan faillere yönelik rehabilitasyon programlarının sayısının arttırılması ve geniş katılım için bütün imkanların kullanılması, buradaki personel için gerekli eğitimin sağlanması, fail izleme programlarında mağdurun geri bildirimleri dikkate alınarak yeni tedbirlerin alınması teşvik edilmiştir. Cinsel suçlar hakkında insan hakları temelli bir yaklaşımın esas alınmasının yanı sıra uluslararası mecrada gelişim gösteren uygulamaların takip edilerek tedavi programlarının geliştirilmesi teşvik edilmiştir. Özellikle işyerinde tacizi konu alan kadına yönelik şiddet ve mücadele politikalarının geliştirilerek, uygulanmasında işverenlerin katılımının esas alınmasına, kadınların bakış açılarını ve kadına yönelik şiddetin önlenmesini sağlamak amacıyla, kadın STK'larıyla yakın iş birliği yaparak Mobbing ile Mücadele Kurulu'nun çalışmalarına entegre etmeye, işyerinde gerçekleşen taciz, şikâyetler ve sonuçlarına ilişkin veri toplamaya yetkili makamlar davet edilmiştir. Müdahale olmaksızın bağımsız medya ortamının sağlanması, medya ve gazetecilerin kadın onurunu koruyan ve şiddetle mücadele eden standartlara uyum sağlaması ve bu standartları ihlal eden içeriklerin şikâyetine ilişkin kanalların kampanyalar yoluyla topluma anlatılması teşvik edilmiştir (s. 36-45).

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)'lerin her ilde ve yeterli sayıda olacak şekilde kurulması, ŞÖNİM'lerle Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Tedbirlerinin Koordinasyonu, İzlenmesi ve Değerlendirilmesine Yönelik İl Komisyonları dahil olmak üzere çok kurumlu işbirliğinin güçlendirilmesi ve koordinasyonun sağlanması, mağdurların hizmet erişimine öncelik verilmesi, yönlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi ve bunlar çerçevesinde "tek durak" istasyonu olma amacının gerçekleştirilmesi, hizmet sunumunun genişletilerek ayrım yapılmaksızın mağdurların erişiminin sağlanması, güçlendirme ve danışmanlık hizmetleri için personelin uzman kadın destek hizmetlerine yönlendirme sağlaması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Koruma ve destek faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet esasına dayandırılması, mağdurların güçlendirilmesi amacı ile yürütülen uzun vadeli iyileşme programlarının tasarlanması, devlet tarafından gerçekleştirilen hizmetlerde mağdurun çıkarları doğrultusunda hareket edilmesi ve fail için şikâyetçi olma inisiyatifini mağdurlara bırakan hizmetlerin geliştirilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Mağdurların destek ve koruma haklarını etkin bir şekilde kullanarak bilinçli karar almaları için zamanında ve yeterli bilgiye

erişimin sağlanması, tüm mağdur gruplarına yönelik (farklı dilde, lezbiyen, daha az bilinen şiddet türlerine maruz kalanlar vb.) daha kapsamlı ve erişilebilir bilginin sağlanması, ilgili kurumlarda çalışanların destek yöntemleri ve hukuki süreçler hakkında doğru bilgi sağlama gayretlerinin yoğunlaştırılması teşvik edilmiştir. Şiddet mağdurlarına iyileşme ve güçlendirme amacıyla gerekli durumlarda finansal destek alma hakkının sağlanması, istihdam imkânı bulunmayan bölgelerde istihdam programlarının geliştirilmesi ve çocuk bakım olanaklarının sağlanması, mağdur kadınlar ve çocukları için uygun fiyatlı konut imkânının sağlanması, genel hizmetlere erişimde öncelik verilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Yetkili makamlar da dahil olmak üzere özellikle kadın STK'larının bağımsız bir rol üstlenerek temel hizmetlerde şiddet mağduru kadınlara sunulan hizmetlerin çeşitliliğinin arttırılmasını sağlaması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Ülkeye özgü ihtiyaç analizi kapsamında, prevalans verileri, belirli kadın gruplarının gereksinimleri ve risk düzeyleri gibi ilgili faktörler dikkate alınarak, tüm kadın mağdurlara ve çocuklarına güvenli barınma sağlanması amacıyla kolay erişilebilir uzman konukevlerinin kapasite ve sayısının artırılması, mevcut yasa ve yönetmeliklerde bulunan konukevine erişim kısıtlamalarının (zihinsel engelli kadınlar, 60 yaş üstü kadınlar, 12 yaştan büyük erkek çocuğu ve engelli çocuğu olan kadınlar vb.) kaldırılması, filtreleme mekanizmalarının mağdurların konukevlerine direk erişimi sağlayacak şekilde geliştirilmesi, bu kurumlardaki kuralların çeşitliliğe, insan haklarına saygı duyan ve mağdurları güçlendiren kültürü teşvik edecek şekilde oluşturulması ısrarla tavsiye edilmiştir. Tüm dillerde çalışan uzman personel kadrosuna sahip telefon yardım hatlarının kurulması ısrarla tavsiye edilmiştir. 200.000 km'lik mesafe aralıklarıyla tecavüz kriz ve cinsel şiddet başvuru merkezlerinin kurularak hem kırsal hem kentsel alanda mağdurların erişimini sağlamak, söz konusu merkezlerde kısa/uzun vadeli destek, adli inceleme, tıbbi bakım gibi hizmetlere yer verilmesi, Çocuk İzlem Merkezleri'nin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması aracılığı ile cinsel şiddet gören ve zorla evliliğe maruz kalan çocuklara destek sağlanması, bu çocukların tıbbi denetim olmadan gerçekleştirdiği doğumların tespit edilerek cinsel şiddet ve zorla evlendirme vakalarının verilerine dahil edilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Aile içi şiddete tanık olan çocuklara karşı farkındalığı arttırmak amacı ile 6284 sayılı Kanun'un uygulanmasından sorumlu personelin mağdurların durumlarını düzenli olarak inceleme altına alması, maruz kaldıkları risklerin değerlendirilerek menfaatlerini korumak için gerekli önlemlerin alınması, velayet ve ziyaret kararlarında annelerin ve çocukların olumsuz etkilenebileceği durumların tespit

edilerek gerekli önlemlerin alınması ve düzenli takibin gerçekleştirilmesi, uzman destek ekiplerinin çocukları da kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve genişletilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir (s.48-59).

Cinsel şiddet başta olmak üzere Sözleşme kapsamına dahil olan tüm şiddet türlerindeki eksik bildirimlerin altında yatan sebeplerin araştırılması ve bildirim oranlarının arttırılması için gerekli tedbirlerin alınması ısrarla tavsiye edilmiştir. Türkiye'nin kovuşturma sürecindeki temel yanıtının kadına yönelik şiddet olması ve 6284 sayılı Kanun çerçevesinde alınan koruyucu tedbirlerin kovuşturma gereksiniminin yerine geçmediğini sağlamaya yönelik tedbirleri alması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Türk yetkili makamlarına, Sözleşme'nin 19. maddesinde belirtilen kamu görevlilerinin şiddete yönelik alınması gereken tedbirleri yerine getirmemesi ve gerekli özeni göstermemesi durumunda mevcut yasal yollarla gerekli önlemlerin alınması, mağdurların şikâyetleri doğrultusunda ilerleme kaydetmek adına sayı ve sonuçları hakkında verilerin elde edilerek harekete geçilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Ayrıca, resmî makamlar mağdurların yasal çözüm yollarına ulaşımını engelleyen nedenlerin tespitini yaparak bu görüşün ortadan kaldırılmasına davet edilmiştir. Kadınların ve şiddet mağduru kadınların tazminata erişimini kolaylaştırmak ve güvence altına almak için söz konusu hukuk usullerinin gözden geçirilmesi, bu konudaki haklarına ilişkin prosedürler konusunda düzenli bilgilendirme sağlanması, yasa uygulayıcıların kapasitelerinin güçlendirilmesi, tazminat talepleri için uzman destek sağlanması, tazminat konusunun eğitim programlarına eklenmesi, mağdurlar için devlet tazminat planının tesisi, tazminata başvuru ve sonuçları hakkında verilerin elde edilerek ilerlemenin izlence altına alınması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Velayet ve ziyaret hakları kapsamında acil uzaklaştırma kararının uygulanmasında ve koruma-kısıtlama kararını bekleyen durumlarda 6284 sayılı Kanun'un ilgili kısmındaki yasaları kullanımının teşvik edilmesi, bu konuda kılavuz ve protokollerin gelişimini sağlayarak yargı personeli ve hukukçulara eğitimin sağlanması, şiddet içeren vakalarda özellikle çocuk psikologları ve sosyal hizmet uzmanları gibi alanında profesyonel kişilerden mahkemeler tarafından görüş istenmesi ve dikkate alınması, velayet ve ziyaret hakları esnasında mağdurun ve çocuğun güvenliğinin 31. maddenin 2. fıkrası dikkate alınarak sağlanması, mahkemelerin bu alandaki ilerlemesinin izlence altına alınması ısrarla tavsiye edilmiştir. Özellikle adli yetkililer ve kolluk kuvvetleri başta olmak üzere Türkiye'de psikolojik şiddetin yaygınlığına dair kılavuz, eğitim ve protokoller yoluyla farkındalığın arttırılması ve tedbirlerin alınması, Türk Ceza

Kanunu (TCK)'nın ilgili bölümlerinin gözden geçirilerek aksaklıklarının giderilmesi, özellikle 96. madde kapsamında bu şiddet olaylarının kapsamlı bir şekilde ele alınıp yaptırımların uygulanması ve Sözleşme'ye uyumlu yeni bir hükmün oluşturulması teşvik edilmiştir. Tek taraflı ısrarlı takibin bir suç olarak tanınması ve dijital ortamda gerçekleşmesi muhtemel olan suçlara ilişkin caydırıcı cezalandırmaların uygulanması ısrarla teşvik edilmiştir. Sözleşme'nin 36. maddesinin 1-c bendinde yer alan davranışların ceza yönetmeliğine girmesini, eski eşlere yönelik gerçekleşen cinsel şiddet suçlarının analizinin yapılarak TCK'nın hükümlerinin bu kişiler için de uygulanmasını talep etmişlerdir. Cinsel istismarda 15 yaşından büyük çocuklar için olan mevzuatın değiştirilmesi, kız çocuklarına yönelik cinsel suçlarda cezaların nasıl uygulanacağına ilişkin mahkemelerce çalışma gerçekleştirilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Zorla evliliğin suç olarak kabul edilmesi, cinsel şiddete uğramış mağdurların faillerle zorla evlendirilmemesi ve evliliğin gerçekleşmesi durumunda suçun geçersiz sayılmaması için gerekli tedbirlerin alınması, müftüler de dahil olmak üzere medeni nikâh kıyma yetkisine sahip tüm devlet memurlarının zorla evlilik ve çocuk evliliklerini önlemede aktif rol alması, güvenilir doğum kayıt sistemi geliştirilerek yaş gizleme gibi durumların önüne geçilmesi, zorla evliliklerin mağdurlarının herhangi bir maddi veya idari yük altına girmeden temyiz, iptal veya fesih işlemlerine izin veren gerekli yasal tedbirlerin benimsenmesi ve zor kullanılarak gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz kılınması, iptal edilmesi veya feshedilmesi durumunda kadınların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik programların tanıtılması, çocuk yaşta evlilik verilerinin elde edilerek yönelimlerin tespit edilmesi, mültecileri de kapsayacak şekilde bu alanda politikalar oluşturularak okullar gibi çocukların ve ebeveynlerin etkin olduğu alanlarda yasadışı olduğunu belirten ve partnerin serbest seçilmesi gibi konuları ele alan kampanyaların düzenlenmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Kadın sünneti konusunda toplumu bilinçlendiren kampanyalar düzenlenmesinin yanı sıra TCK'ya bir suç olarak dahil edilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Namus, saygınlık ve onur gibi olgular bahane edilerek kadınların hareketlerinin kısıtlanmasına dayanan ataerkil davranış biçiminin ortadan kaldırılması, bu gibi sözde kuralları ihlal eden kadınlara çevre tarafından yapılan intihar baskısının STK'lar ve uzman destek personeli yardımıyla engellenmesi, sözde namus cinayetlerinin gizlenememesi için gerekli araştırmaların yapılması, yargı mensuplarının sosyal, geleneksel, dinî ve kültürel normları ihlal etme gerekçesi ile ceza indirimi uygulamamaları, TCK'nın haksız tahrik ile ilgili hükmünün 29. maddesinde yer alan

hükümde sadece "töre" değil "namus" adı altında işlenen cinayetlerin kapsam dışı bırakılması, Sözleşme'nin 42. maddesine aykırı olan adli uygulamaların takibi ve incelenmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Mahkeme verileri elde edilerek uygulamalarının analizinin yapılması, mağduru suçlayıcı tavırlara son verilerek cinsiyet eşitsizliğine dayanan ceza indirimlerinin uygulanmaması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Yargının bağımsızlığı ilkesine saygı duyduğunu belirten GREVIO yetkilileri verilen kararlardaki yaptırımların orantılı, caydırıcı ve etkili olmasını ısrarla tavsiye etmektedir. Sözleşme'nin 46. maddesine uyum sağlamak amacı ile ceza mevzuatında bulunan boşlukların giderilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Şiddetin vuku bulduğu durumlarda mağdur ve fail arasındaki güç eşitsizliğinin göz önünde bulundurularak mağdurun rıza göstermediği ya da gösteremediği durumlarda uzlaştırma yoluna başvurulmaması, mağdur kadınların uzlaştırmacılığın zorunlu olmayan yapısı hakkında bilgilendirildiğinden emin olunması, yalnızca özgür irade sahibi olduğundan emin olunan mağdur kadınlarda uzlaştırma yoluna gidilmesi için gerekli önlemlerin alınması, yeniden mağduriyet oluşmaması için gerekli eğitimin ilgili kişilere sunulması, eski eş ve partner statüsünde olan failler için uzlaştırmacılığın uygulamadan kaldırılması güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Ayrıca yeterli eğitimlerin yanı sıra şiddet geçmişi olan ailelerin davalarında arabuluculuk uygulamasına son verilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir (s. 60-78).

Yasa uygulayıcı kurumlara karşı mağdurların güvenini kazanmak amacıyla özel ve kamusal alan fark etmeksizin tüm kamu görevlilerinin özellikle kadınların fiziksel bütünlük ve yaşama haklarını göz önünde bulundurarak hızlı ve tarafsız reaksiyonda bulunmalarının sağlanması, STK'lar yardımıyla polis müdahalesine engel olan (kanıtları yok etmek vb.) toplumsal yaygın inanış biçimlerini aşmak için çalışmaların sürdürülmesi, kanıtların toplanmasının desteklenmesi, kolluk kuvvetlerinde oluşturulan özel birimlerin genişletilmesi ve gerekli araç temini, kolluk kuvvetlerince gerçekleştirilen şiddet olaylarında disiplin ve savcılık kurumlarının etkili soruşturma yaparak eyleme geçmesi için bağımsız bir organın görevlendirilmesi, toplumsal cinsiyete karşı dengeli bir işgücü oluşturmak için kolluk kuvvetlerindeki kadın görevli sayısının arttırılması ve acil durumlar da dahil olmak üzere görüşmelere katılmalarının sağlanması ısrarla tavsiye edilmiştir. 6284 sayılı Kanun'un koruyucu tedbirlerinin her alanda dengeleyici olarak kullanılmasının sağlanması ve tekrarlanan şiddet vakalarının önüne geçmek için tedbirlerin alınması ısrarla tavsiye edilmiştir. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet vakalarında risk değerlendirmesi ve yönetimi amacıyla tekrarlama ve şiddet

vakalarındaki artış riskinin önlenmesi adına tüm kayıtların, kişisel verilerin korunması ilkesi gözetilerek düzenli olarak elde edilmesi, yüksek risk içeren durumlarda mağduru da sürece dahil eden çok kurumlu risk değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ve desteklenmesi, güvenlik ve insan haklarını önceleyerek her vakanın kendi içerisinde değerlendirilmesi, potansiyel mağdurlar da dahil edilmek üzere yasal kurumlara bu alanda eğitimlerin sağlanması ve risk yönetimi geliştirme çabalarının sürdürülmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. 6284 sayılı Kanun kapsamında koruyucu tedbirleri almak için mağdurun ifadesinin kanıt teşkil ettiği anlayışının göz ardı edilmemesi ve kapsamlı kanıtın elde edilerek kayıt altına alınması, mağdurun güvenliği önceliklendirilerek danışmanlık ve destek hizmetlerinin sunulması yoluyla güçlendirilmesi, kolluk kuvvetlerinin inisiyatif kullanarak koruma emirlerini çıkarma konusunda desteklenmesi, koruma emrinin faile en hızlı şekilde bildirilmesi, tutuklama kararı dahil olmak üzere failin koruma kararını ihlal ettiğinde ivedilikle eyleme geçilmesi, koruma emirlerine özen göstermeyen yetkilileri sorumlu tutmak ve yaptırıma maruz bırakmak, ilgili konudaki tüm verilerin kayıt altına alınarak ilerlemenin değerlendirilmesi ve halka açık hâle getirilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Mahkemelerde ceza hukuku ve medeni hukuk tarafından kabul gören ataerkil sistemin devamlılığını sağlayarak mağdura zarar veren "cinsel geçmişin delil olarak sunulması" uygulamasının kaldırılması, kadının rızası olmadan genital müdahalenin yapılmasının engellenmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Sözleşme'nin 55. maddesinin 1. bendinde belirtilen tek taraflı resen yargılama kurallarına uygun olarak mevzuatların değiştirilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Aile içi şiddet danışmanlarının ve uzman STK'ların Sözleşme'nin kapsadığı şiddet türlerinin araştırılması ve adli soruşturma aşamasında sağladığı destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması teşvik edilmiştir. Uzman kadın örgütlerinin desteği ile Sözleşme'nin 56. maddesi gereğince belirtilen koruma önlemlerinin sağlanması ve Adli Yardım Büroları tarafından atanan avukatlara eğitim sunularak adli yardımın iyileştirilmesi güçlü şekilde teşvik edilmiştir. Yasal yardıma erişim prosedürlerinin düzenlenmesi ve basitleştirilmesine, Adli Yardım Bürolarının kadına yönelik şiddet hususunda duyarlı hâle getirilmesine davet etmişlerdir (s. 81-90).

Eşinin uyruğu ve ilişki süresi fark etmeksizin mağdurun boşanması durumunda bağımsız ikamet elde etme hakkının arttırılması davet edilmiştir. Göçmen kadınların şiddet olaylarını bildirmeleri için gerekli prosedür, uzman destek ve kılavuzların STK'ların da desteği ile geliştirilmesi teşvik edilmiştir. Suriyeli veya diğer kökenden geçici koruma

altına alınan kişiler için de aynı prosedürün uygulanması talep edilmiştir. Bunlara ek olarak statü veya ikametleri fark etmeksizin insanlık dışı muamele gören, risk altında bulunan kişiler için kanunda yer alan geri göndermeme ilkesinin uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması güçlü şekilde teşvik edilmiştir (s. 93-95).

Özetle, raporda Türk yetkililere kadınların daha fazla önlem alınarak koruma altına alınmasını ve haklarına ulaşımlarının desteklenmesini farklı açılardan ayrıntılı ele alarak öneride bulunmuşlardır. Mağdur olan kadınlar için gerekli olan destek hizmetlerinin sağlanması, toplumsal yargıları kırmak ve düzeni sağlamak amacıyla kamu görevlilerinin ve halkın gerekli eğitimleri alması bunların başında gelmektedir. Eğitimlerin, kampanyaların ve üretilecek yeni çözümlerin özellikle STK işbirliği ile gerçekleştirilmesinin üzerine vurgu yapılmıştır. Düzenlenecek çalışmalarda bölgesel ve kişisel gereksinimlerin göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi önemlidir. Mevcut politikada cinsiyet eşitliğine ve insan haklarına aykırı bulunan ifade ve kararların tespitinin yapılarak çıkarılması gerekmektedir. Bunlar gerçekleştirilirken ilerlemenin kaydedilmesi için verilerin toplanması ve kamuoyuna sunulması önem arz etmektedir.

3.7 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul gören İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun, Türkiye'nin kadına yönelik şiddet ile ilgili attığı en mühim adımlar olarak görülebilir. Türkiye, Sözleşme'yi ilk onaylayan ülke olmanın yanı sıra uygulanması için de hızlı adım atmıştır. Kanun, Sözleşme'den referans alınarak ve 4320 sayılı Kanun'un eksiklikleri üzerinden yola çıkılarak bir sene geçmeden hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Türkiye'de bir ilk olarak 6284 sayılı Kanun hakkında "Şiddete Son Platformu" çatısı altında toplanan 242 kadın örgütü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile müzakerelerde bulunmuştur. Kanun'a katkıda bulunan kadın örgütlerinin talepleri tam anlamı ile karşılanmamış olsa da ileriye dönük müspet adımlar yer almaktadır (Bölükbaşı, 2022, s. 123; Şener, 2012, s. 2).

6284 sayılı Kanun kapsamında kadınlar, aile bireyleri, çocuklar ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler koruma altına alınmıştır. 4320 sayılı Kanun'da sadece aynı çatı altında yaşayan bireyler kapsama dâhil edilirken, 6284 sayılı Kanun'da kapsamın genişletilmiş olması şiddetle mücadele alanında atılmış önemli bir gelişmedir (Öktem Songu ve Şahin Emir, 2020, s. 1158-1159). Bu durumu AİHM tarafından karara bağlanan

M.G.- Türkiye davası (AİHM, *M.G./Türkiye*, B. No: 646/10, 22.03.2016) gözler önüne sermektedir. 15 Aralık 2009'da AİHM'ne başvuruda bulunan M.G.'nin kimliğinin gizli tutulması mahkeme tarafından onaylanmış, İstanbul Barosuna bağlı Avukat H. Yılmaz Kayar tarafından temsil edilmiştir. 14 Temmuz 2006 tarihinde M.G. çocukları ile beraber şiddet ve öldürülme riski gerekçesiyle Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'na başvurmuş ve başvurusu kabul edilmiştir. M.G. 18 Temmuz 2006'da Gaziosmanpaşa Cumhuriyet Savcısına verdiği dilekçede, 1997 yılında evlendiğini ve o günden beri tecavüz, işkence, kasten yaralama, özgürlükten yoksun bırakma, hakaret, tehdit, fiziksel, cinsel, sözel, ekonomik ve psikolojik şiddet biçimlerine maruz kaldığını belirtmiştir. Eşinin daha önce üç evlilik yaptığını, eski eşlerine de şiddet uygulandığını hatta bir eşini silahla yaraladığı için on beş ay hapis yattığını ifade etmiş; artık, bu duruma katlanamadığını, hayatının tehlikede olduğunu düşündüğü için evden kaçtığını ve çocuklarının da tehlike altında olduğunu söylemiştir. Gerekli sağlık kontrolleri yapılan M.G.'nin raporuna göre uygulanan şiddet neticesindeki fiziksel hasarlar tespit edilmiş, kronik travma sonucu depresif bozukluk ve stres tanısı konmuştur. 31 Ağustos 2006'da Aile Mahkemesi'ne boşanmak için başvuru yapmıştır. 6 Eylül 2006 tarihinde ise 4320 Sayılı Kanun kapsamında koruma talebinde bulunmuş, mahkeme talebi onaylayarak altı ay eşe uzaklaştırma ve rahatsız etmeme tedbir kararını vermiştir. Başta, savcılığa yapılan şikâyet için eş 15 Aralık 2006 tarihinde sorgulanmıştır. Fail eş, 22 Şubat 2012 tarihinde yaralama suçundan mahkûm edilmiştir. 14 Aralık 2007 tarihinde boşanma gerçekleşmiş, çocukların velayeti anneye verilmiş, fakat sosyal hizmetler tarafından koruma altına alınmışlardır. 6284 sayılı Kanun'un kabulünden sonraki sürece denk gelen 1 Kasım 2012, 10 Ekim 2013 ve 19 Haziran 2014 tarihlerinde şiddet ve ölüm tehditlerine maruz kalan M.G. tekrar koruma talebi için başvuruda bulunmuştur. 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca korumaya ilişkin tedbir kararları alınmıştır. 6 Mart 2014'de Mor Çatı tarafından olaya ilişkin düzenlenen raporda M.G.'nin tehdit ve korku altında yaşayarak hakkı olan tazminat gibi ödemeleri eski eşin sinirlenip daha çok rahatsız edeceğini düşünerek kabul etmediğine yer verilmiştir (Para. 7-45).

Mahkeme, başvuru değerlendirmesi sonucunda işkence ve insanlık dışı muamelenin varlığına dikkat çekmiş ve yetkililerin özellikle bu derece ağır vakalarda gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğunu beyan etmiştir. Gerekli önlemleri almakta geçerli olan iç hukuk yeterli değilse açıklıkların gözden geçirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Sorgulama ve ceza verme tarihleri arasında geçen uzun sürece dikkat çekerek yapılanın caydırıcı ve etkili olmadığını belirtmiştir. AİHM kararına göre;

> Hükümet'in 4320 sayılı Kanun'un boşanma durumunda dahi uygulanabilir olduğunu ifade etmesine rağmen, Mahkeme, yukarıda verilen bilgilerin, söz konusu dönemde yani başvuranın boşanmasına karar verildiği 24 Eylül 2007 ile 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 20 Mart 2012 tarihleri arasında, yasal çerçevenin, boşanmış olan başvurana, 4320 sayılı Kanunda belirtilen koruma tedbirlerinden yararlanma teminatı vermediğini tespit etmek için yeterli olduğu kanaatindedir. Esasen, bu hükmün uygulanması, başvurulan aile mahkemesi hâkiminin yorumuna ve inisiyatifine bırakılmıştır. Bununla birlikte, Mahkeme, Hükümet'in ek görüşlerinde, 6284 sayılı Kanun ile önemli bir iyileştirme yapıldığını; böylelikle, şiddet gören kadınların koruma tedbirlerinden yararlanmaları konusunda evli veya evli olmayan kadınlar arasındaki her türlü ayrımın ortadan kaldırıldığını iddia ettiğini tespit etmektedir (para. 103).
>
> Başvuranın, eski eşine karşı koruma tedbirlerinden 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte yararlanmış olması nedeniyle, söz konusu Kanun yürürlüğe girinceye kadar başvuranın fiziksel bütünlüğü tehdit edilmeye devam edilmiştir. Mahkeme dolayısıyla, başvuranın, korku, kırılganlık ve güvensizlik duyguları yaşatan bir durumda yaşamak zorunda kaldığı kanaatindedir (para. 105).
>
> Kadına karşı şiddetin "kadınların erkeklere nazaran daha ast bir konuma zorlandıkları en önemli sosyal mekanizmalardan biri" olmasına rağmen (İstanbul Sözleşmesi'nin Giriş Bölümü), Mahkeme, başvuranın maruz kaldığı şiddet eylemlerinden ulusal makamlara başvurduktan uzun yıllar sonra, eski eşinin korkusuyla yaşamak zorunda kalmasını kabul edilemez olarak değerlendirmektedir (Para. 106).

Bu dava neticesinde Türkiye aleyhine ihlal kararı verilerek tazminata mahkûm edilmiştir. M.G.-Türkiye davasının da gösterdiği üzere 4320 sayılı Kanun ışığında yapılan uygulamalar hâkimin iyi niyetine tabidir. Her ne kadar evlilik bağı aranmadan yargılama yapıldığı ve herkesi kapsadığı ifade edilse de kararlar doğrultusunda fiilen uygulamanın gerçekleştirilmediği görülmektedir. 4320 sayılı Kanun uygulamayı kesin kılacak ifadeyi barındırmamaktadır. 6284 sayılı Kanun ile kadınların korunması açısından evlilik bağı önemini yitirmiş kapsam genişletilmiştir. Şiddet aile içinde gerçekleşmese veya aile içerisinde gerçekleşip boşanma yolu ile aile statüsü ortadan kalksa dahi mağdur kapsam dâhiline alınmıştır. Bu Türkiye'de kadının insan hakları açısından mühim bir gelişmedir.

6284 sayılı Kanun birçok önleyici ve koruyucu tedbir kararını içermektedir. Mağdurun (gerekiyorsa beraberindeki çocuklarının) yerleşim yerinin ve iş yerinin değiştirilmesi, rehberlik ve danışmanlık hizmetinin sağlanması, geçici olmak suretiyle maddi yardım

yapılması, yaşamsal riskin söz konusu olduğu durumlarda ilgilinin talebi doğrultusunda mağdurun geçici koruma altına alınması, gereklilik hususunda kişinin çalışma yaşamına iştirak etmesini desteklemek amacıyla çalışmıyorsa dört ay, çalışıyorsa iki yıl süre ile, 16 yaşından büyük çocuklar içinse net asgari tutarın yarısını geçmemek ve belgeyle kanıtlamak kaydıyla kreş imkanının sağlanması, Türk Medeni Kanunu'ndaki şartların var olması ve kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhinin konulması, hâkimin, mağdurun rızası doğrultusunda kimlik ve diğer ilgili bilgi ve belgeleri değiştirmesi, barınma istemi durumunda mülki amir, gecikmesi sakıncalı olan hâllerde ise kolluk amirlerince uygun barınma yerinin sağlanması şiddete maruz kalan veya kalabilecek mağdur kişilere ilişkin yasa ile güvence altına alınan tedbir kararlarıdır. Faile, hâkim tarafından uygulanabilecek tedbir kararları ise şu şekilde sıralanabilir (Sarıhan, 2014, s. 149-151; Seymen Çakar, 2023, s. 123-124): Şiddet uygulayan ya da uygulama olasılığı bulunan kişinin derhâl konuttan uzaklaştırılma, koruma altındaki kişilerin bulunduğu konut, okul ve iş yeri gibi mekânlara yaklaşmama, iletişim araçları vasıtasıyla mağduru rahatsız etmesinin önlenmesi, şiddet tehdidi, aşağılama, küçük düşürme veya hakaret gibi durumların gerçekleşmesine engel olma, çocuklarla görüşmelerin gerçekleşmesi, refakatçi eşliğinde gerçekleşmesi, görüşmelerin sınırlanması veya tamamen yasaklanması, failin sahip olduğu silah vb. araçların kolluk kuvvetlerine veya kamu görevlisi olduğu için kendisine verilmişse kurumuna teslim edilmesi, gerekli görülen durumlarda sağlık kurulunda muayene ve tedavinin gerçekleştirilmesi (Bu hususta mülki amir de karar verebilir), mağdura fail tarafından nafaka ödenmesi. Hâkimin dosya üzerinden aldığı bu kararlar en fazla 6 ay süre ile verilmektedir. Süre bitmesi veya süreç devam ederken tekrar şiddet olayı yaşanması durumunda yeni koruma kararı için başvuru yapılabilir. Sürenin uzatılması için tedbir kararını kolluk kuvvetleri ve Bakanlık da alabilir. Kolluk kuvvetleri tarafından izlenen tedbir kararının ihlali durumunda cezanın ertelenmesi veya para cezasına dönüştürülmesi mümkün olmaksızın faile 3 günden 10 güne, tekrarlaması hâlinde 15 günden 30 güne hapis cezası verilebilmektedir. Kanun'da ele alınan diğer önemli husus ise rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunan ŞÖNİM'lerin kurulmasıdır (Sarıhan, 2014, s. 152-153).

6284 sayılı Kanun ile olumlu gelişmeler kaydedilmiş olsa da birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Yasanın ismi bu tartışmaların başında gelmektedir. Ailenin korunmasına öncelik verilmiş "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ismi talebi reddedilmiştir (Çamurcu, 2021, s. 89); ki bu yakın tarihte

verilmiş kararlar göz önünde tutulduğunda haklı bir eleştiridir. Nuriye Ayhan Altıner davasını (AYM, *Nuriye Ayhan Altıner Başvurusu*, B. No: 2020/1327, 04.10.2023) bu kapsamda incelemek faydalı görülmüştür. 25.10.2019 tarihinde Nuriye Altan Altıner, bir siyasi partinin mahalle temsilcisi olarak görev yaptığı sırada aynı partinin mensubu M.K. ve R.T. tarafından tehdit edildiğini ifade ederek İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikâyette bulunmuştur. 6284 sayılı Kanun kapsamında önleyici tedbir kararı alınmasını istemiştir. 28.10.2019 tarihinde İstanbul Anadolu 23. Aile Mahkemesi, Başsavcılıktan gelen talebi onaylamış kanun kapsamında hakaret, tehdit, küçük düşürme ve aşağılama gibi davranışlarda bulunmama, başvuranın bulunduğu konut, okul ve işyerine yaklaşmama kararlarını vermiştir. Verilen tedbir kararına, M.K. ve R.T. tehdit etmediklerini ve 6284 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmesi için gerekli şartların oluşmadığını belirterek itirazda bulunmuşlardır. 25.11.2019 tarihinde itirazı kabul eden İstanbul Anadolu 1. Aile Mahkemesi, "*tedbir talebinin aile içi şiddet veya ısrarlı takibe ilişkin olmadığını, 6284 sayılı Kanun kapsamında verilebilecek bir kararın bulunmadığını* (para. 7)" gerekçe göstererek tedbir kararını kaldırmıştır. 03.01.2020'de N.A.A. aynı olayla ilgili tekrar başvuruda bulunmuştur. Başsavcılığın yürüttüğü soruşturma neticesinde M.K. ve R.T.'nin başvuran gıyabında *"Bu kadını görevden alacaksın, almazsan her iki taraftan ya oradan ya buradan kan akacak, derneğimizdeki gençleri tutamayız."* gibi ifadelerle tehdit ettiğini beyan eden 04.02.2020 tarihinde iddianame düzenlenmiştir. Tehdit ifadesi tanıklardan elde edilmiştir (para. 9). Anayasa Mahkemesi 04.10.2023 tarihli kararında, Kanun'un tüm şiddet mağduru kadınları kapsamasına rağmen, tedbir kararını kaldıran merciinin aile içi şiddet veya ısrarlı takibe ilişkin olmadığını belirtmiştir. Bu durumda tedbir kararını kaldırmış olmasının "6284 sayılı Kanun'un kapsamının dışında tutulması gerektiği sonucunu doğuracak mahiyetteki yaklaşımının anayasal güvencelere aykırı olduğu (para47)", kadına yönelik şiddet biçimi olup olmadığını sorgulamadığını ve ortadan kaldırılmasını gerektirecek somut kanıt sunmadığını ifade etmiştir. Hükmünde "Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE" ilişkin karar vermiştir (VII.Hüküm, para. B). Buradan da anlaşılacağı üzere Kanun adında yer alan "ev içi şiddet" ifadesi kadının insan haklarına saygı göstermeyen ve Kanun'un gerektirdiği hükümleri uygulamak istemeyen bazı yetkililer tarafından yanlış yorumlanmaya açık olduğu görülmektedir. Aciliyet seviyesi daha ciddi olan durumlarda kamu görevlilerinin bu yaklaşımı fecaatle sonuçlanabilir.

Yasada yer alan "kadın" tanımının açıkça yapılmaması LGBTİ+ bireyler için hâkimin "iyi niyetine" bırakılması, toplumsal cinsiyet tanımına yer verilmemesi, mağdura uzlaşma ve arabuluculuk önerilmeyeceğini ifade eden maddenin bulunmaması, sunulan kreş imkânının ve ücretsiz çocuk bakımının yetersiz olması, risk değerlendirmesi ve yönetiminin ele alınmaması ve Sözleşme'de belirtildiği üzere cinsel şiddet mağdurlarına özel destek ve bakım sağlayan merkezlerin eksikliği gibi konular diğer tartışma konularıdır (Bölükbaşı, 2022, s. 128-130; Şener, 2012, s. 3-4). Söz konusu tartışmaların büyük bir kısmı 6284 sayılı Kanun ile İstanbul Sözleşmesi arasındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Vuku bulabilecek uyuşmazlıklarda Anayasa'nın (1982) 90. maddesine göre, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.". Anayasa'nın 11. maddesi şu şekilde ifade edilmiştir: "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.". Bu çerçevede ele alındığında İstanbul Sözleşmesi hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idari makamları, diğer kuruluş ve kişileri bağlayan hukuk kurallarını haizdir ve kanun hükmündedir. Hatta İstanbul Sözleşmesi ile ulusal kanun arasında bir çatışma olması durumunda İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerinin esas alınması, onu normlar hiyerarşisinde kanun üstü bir seviyeye taşımaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı göz önünde bulundurulduğunda 6284 sayılı Kanun'un önemi daha net anlaşılmaktadır.

3.8 Türkiye'nin Çekilme Süreci

İstanbul Sözleşmesi imzalandığı tarihten itibaren tartışmaları beraberinde getirse de Sözleşme'ye yönelik tepkilerin yoğun bir şekilde gündeme gelmesi, 2019-2020 yıllarında gerçekleşmiştir. 2019 yılında bazı STK'larla düzenlenen istişare toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı "İstanbul Sözleşmesi nas değildir, feshedilebilir." ifadesini kullanmıştır. Sözleşme'den Türkiye'nin çekilmesini isteyen kurum ve kişilerin ortak görüşleri Sözleşme'nin "aileyi çökertme ve yeni nesilleri ifsat etme projesi" olduğu şeklindedir (İlke Haber Ajansı, 2019). Tartışmaların akabinde 20 Mart 2021 tarihinde İstanbul Sözleşmesi, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesi ile Resmî Gazete'de

yayınlanarak feshedilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2021, Sayı: 31429). Aynı gün, Dışişleri Bakanlığı'nın basına yaptığı açıklama şu şekildedir:

> Türkiye Cumhuriyeti'nin Sözleşme'den çekilmesi, kadına karşı şiddetle mücadeleden ödün verme olarak yorumlanmamalıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal mevzuatında kadın hakları en ileri normlarla güvence altına alınmıştır. Ülkemiz bu zamana kadar olduğu gibi bundan sonra da kadına karşı şiddete sıfır tolerans anlayışı, ayrıca kadın haklarının daha da güçlendirilmesi ve kadına karşı şiddetle mücadelenin daha etkin sürdürülmesi amacıyla gerekli tüm tedbirleri ilgili kurum ve kuruluşlarıyla birlikte almaya devam edecektir (Sabah Gazetesi, 21.03.2021)

1 Temmuz 2021 tarihinde, Türkiye, Sözleşme'den resmen çekilmiştir (İHD, 2021, s. 19). Resmî Gazete'de "feshedildi" kavramı kullanılsa da Sözleşme'den Türkiye'nin çekildiğini söylemek daha doğru bir tabir olacaktır. Çok taraflı niteliğe sahip olan uluslararası sözleşmelerde tek bir tarafın sözleşmeden çekilmesi hâlinde fesih söz konusu olmamaktadır. Aynı zamanda uluslararası sözleşmelerin onaylanması yasama ve yürütme organlarının ortak iradesine tabidir. Sözleşme'nin feshi için yayımlanan 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi bu açıdan Anayasa'nın 104. maddesinin 17. fıkrası ile çelişmektedir. Uluslararası sözleşmeler ve dolayısıyla İstanbul Sözleşmesi normlar hiyerarşisinde kanun üstü bir konuma sahiptir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin bu hiyerarşideki yeri ise kanunun altındadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile alınan kanun üstü yapıda olan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı normlar hiyerarşisini alt üst etmiştir (Seymen Çakar 2023, s. 91-92). Çekilme kararını desteklemeyen siyasi partiler, barolar, dernekler ve sivil toplum kuruluşları vb. kuruluşlar, kararın iptali için Danıştay'a başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'ne 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin Anayasa'ya aykırılığı gerekçe gösterilerek iptal talebinde bulunulması için de başvuru yapmışlardır. Danıştay savcıları ve tetkik hâkiminin çekilme kararının hukuka aykırı olduğu ve iptal edilmesi gerektiği yönündeki görüşlerine ve iki hâkimin karşıt oyuna rağmen, ikiye karşı üç oyla reddedilmiştir. Kararı veren Danıştay 10. Dairesi'nin beş hâkiminin oyu şu şekildedir: Ahmet Saraç ve İbrahim Topuz hukuka uygun olmadığını ve iptal edilmesi gerektiğini belirterek karşı oy kullanmış, Lütfiye Gözütok Akbulut, Metin Arıtı ve Yılmaz Akçil hukuka uygun olduğu yönünde oy kullanmışlardır (http-70).

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı bazı gruplar tarafından Sözleşme'nin İslami usullere uymadığı gerekçesiyle desteklenmiş olsa da çeşitli gruplar tarafından eleştiriye

tutulmuş ve Türkiye gündemine oturmuştur (Durmuş, 2021, s. 1994). Cumhuriyet Gazetesi (21.03.2021) çekilme kararını, manşette “Kadın ve çocuğa yönelik şiddetin önlenmesini öngören İstanbul Sözleşmesi, tam anlamıyla uygulanmazken Cumhurbaşkanı Erdoğan, tarikatların isteğini yerine getirdi…” şeklinde yer vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı sosyal medya hesabı üzerinden "TBMM’nin açık iradesini yok sayan ve İstanbul Sözleşmesi’ni hukuksuzca fesheden bu mantığın Türkçesi: 'Kadınlar ikinci sınıf vatandaş olmaya devam etsin ve hatta öldürülsün' Size ve tüm kötülüklerinize rağmen biz yaşayacağız ve Sözleşmeyi geri getireceğiz!" paylaşımında bulunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı çekilme kararını duymanın acı olduğunu ve kadınların verdiği mücadelelerin hiçe sayılması anlamına geldiğini “eril akıl” yerine kadınların kazanacağını belirtmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı ise sosyal medya hesabında yaptığı paylaşımda Anayasamızın kadın haklarının güvencesi olduğunu belirterek hukuk sistemimizin ihtiyaç hasıl olduğunda yeni düzenlemeleri beraberinde getirecek kadar güçlü ve dinamik olduğunun altını çizmiş ve kararı desteklemiştir (DW, 20.03.2021).

Çekilme kararına ilişkin tepkiler sadece yerel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılmamış dünyanın çeşitli yerlerinden ve kuruluşlarından tepkiler dile getirilmiştir. Sözleşme’den çekilme kararını Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Marija Pejcinovic Buric "yıkıcı bir haber" sözleri ile nitelendirmiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Nacho Sanchez Amor sosyal medya paylaşımında Türkiye’nin hukukun üstünlüğü ilkesine gereken önemi göstermediğini ve bunun Türkiye’nin gerçek yüzü olduğunu, insan haklarından tam geriye dönüş sergilediğini dile getirmiştir. Almanya Dışişleri Bakanlığı çekilme kararının Avrupa ve özellikle Türkiye’de ikamet eden kadınlar için kötü bir işaret olduğu görüşünü belirtmiştir (BBC, 2021).

İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararına yöneltilen eleştirilerin ortak noktası, kadın hakları ve kadına yönelik şiddetle mücadele alanında atılmış geri adım olmasının yanı sıra, kararın siyasi nitelikli olmasıdır. Sözleşme, Türkiye’de kadın haklarının gelişimi için önemli görülmekte ve kararın şiddet vakalarında artışa sebep olacağı ve insan hakları ihlallerinin önünü açacağı düşünülmektedir (Çamurcu, 2021, s. 85). Bu süreçte, Sözleşme’nin özellikle önem verdiği kadın STK’ların çabaları ve eleştirileri dikkate değerdir. Çünkü STK’lar kamu politikalarının benimsenmesinde dengeleyici unsura sahiptir. İnsan hakları hususunda verilecek olan kararlarda ihtiyaçların ve taleplerin

örgütlü bir yapı içerisinde, daha yüksek bir sesle dile getirilmesi, politika yapım sürecinde bu taleplerin, uzman görüşlerin ve deneyimlerin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Bu noktada ise STK'lar alandaki deneyimleri ve örgütlü yapıları ile öne çıkmaktadır. Bir sonraki bölümde söz konusu kuruluşların tepkileri, açıklamaları ve gerçekleştirdikleri çalışmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınarak incelenmesi uygun görülmüştür.

4 SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NDEN ÇEKİLME KARARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE KARARIN İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bu bölüm altında öncelikle "Sivil toplum", "Sivil toplum kuruluşu" kavramlarının tanımları ve tarihsel gelişimleri ele alınmış, kadın hareketinin ve kadın örgütlerinin dünyada ve Türkiye'de tarihsel gelişimlerine değinilmiştir. Daha sonra İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararında STK'ların görüşleri verilmiş, görüşler göz önünde bulundurularak ve veriler üzerinden çekilme kararının Türkiye'de insan hakları üzerindeki etkileri sonuç kısmında tartışılmıştır.

4.1 Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşu

Demokrasinin temel gereksinimi olarak görülen sivil toplum kavramı 21. yüzyıl ile birlikte sosyal bilimlere ilişkin birçok bilim dalında önemli bir hâle gelmekte ve bu her geçen gün giderek artmaktadır. Kavramın kökeni, Antik Yunan'da doğrudan olarak hiç kullanmamasına rağmen Aristoteles'in eserlerine dayandırılmaktadır. Aristoteles siyasal toplumu ifade etmek için "politike koinonia" kavramını kullanmıştır. 1438 yılında Cicero bu kavramı Latince'ye sivil toplum anlamına gelen "civitas appelator" veya "societas civilis" olarak çevirmiştir (Aslan, 2010a, s. 190). Kökeni, Latince "civilis" sözcüğüne dayanan ve Türkçeye Fransızca "civil"'den geçen "sivil" sözcüğü kırsala ait olmayan, askerî ve dinî anlam taşımayan, kibar, hoşgörülü ve uygar olan kentli toplumların ilişkisini ifade etmektedir. "Sivil toplum" kavramı ise bazı toplumsal ve siyasal yaşantıların etkisi ile ortaya çıkmıştır. Bireylerin kendi amaçları, düşünceleri ve rızaları doğrultusunda oluşturdukları örgütlü ortak yaşam alanını ifade etmektedir (Aslan, 2010b, s. 358-360). Sivil toplumun hakkında değinilmesi gereken önemli diğer unsur ise temel iki kıstasıdır. Devletin her zaman karşısında konumlandırılıyor olması ve kendi demokratik işleyiş biçimine sahip olması günümüz sivil toplum anlayışının temelini oluşturmaktadır (Talas, 2011, s. 390).

Bir ülkede sivil toplumun ilerleme gösterebilmesi için gerekli üç şart bulunmaktadır: Öncelikle en zaruri olanı özerk yani otonom statüye sahip olmasıdır. Bu, kimsenin desteğine ihtiyaç duymadan ve devletin manipülasyonlarının etkisinden uzak kalarak, kendi kendisini yönetebilme yetisine sahip olması anlamına gelmektedir. İkinci koşul çeşitlilik yoluyla sağlanacak olan çoğulculuktur. Merkezî güce karşı koymak için görüşme, uzlaşma gibi eylemlerin sosyal gruplar içerisinde iyi benimsenmesi ve kullanılması gerekmektedir. Bunu sağlayacak ortam ise grup içerisinde çoğulculuğa önem vermekten geçmektedir. Son olarak gönüllü katılım yoluyla örgütlenme gelmektedir. Gönüllü katılımı içermeyen sosyal gruplar sivil toplum niteliği taşımamaktadır. Özgürlüklerin yüksek düzeyde sağlandığı, farklı dünya görüşlerine hoşgörü ile yer vererek hukuksal araçlarla devleti sınırlandıran demokratik alana sivil toplum denmektedir (Aslan, 2010, s. 365-366).

"Sivil Toplum Kuruluşu" kavramı sivil olarak yönetim faaliyeti gösteren sosyal grupların örgütlü yapısına verilen isimdir. STK'lar yerel, ulusal ve bölgesel olmak üzere üç düzeyde görülmektedir. STK'ların başlıca dört işlevi bulunmaktadır: Bireylerin taleplerinin kamuoyu oluşturulması yolu ile dile getirilmesi, çoğulcu toplum yapısını sağlamak, yönetimde deneyimli, katılımcı ve çoğulcu kültürü benimsemiş bireyler yetiştirmek, pilot projeler geliştirmek, bu projelere kaynak sağlamak veya uygulamaya koymak suretiyle, eğitim, sosyal refah ve istihdam alanlarında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar üstlenebilmek (Talas, 2011, s. 391-392).

Sivil toplumun tarihsel temellerini bölgesel düzeyde ele almak daha doğru olacaktır. İlk olarak, Avrupa'da Ortaçağ feodal sistemine giden ve 1960'larda dönüşüme uğrayan süreç olarak iki dönem bulunmaktadır. Ortaçağ'dan 1960'lara kadar olan dönemde, sivil toplumun baskın aktörlerini sosyal sınıflar (zanaatçı, esnaf, lord, ruhban, köylü, vasal, köle) oluşturmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte bu sınıflar birleşmiş veya ortadan kalkmış ve burjuvazi-emekçiler temel iki sosyal sınıfı oluşturmuştur. Kamusal alandaki sosyal ve siyasal ayrım bu sınıf yapısı üzerinden inşa edilmiştir. 1960'lara kadar siyasal partiler ve sendikalar sosyal sınıfın başlıca aktörleridir. 1960'lara gelindiğinde ise ortak değerler üzerinden bir araya gelen sosyal sınıflar öne çıkmaya başlamıştır. Günümüz Avrupa'sındaki sosyal sınıflar sınıf temelli olmayan bu gruplardan oluşmaktadır. Avrupa'da 1960'lardan sonra oluşan bu tablo Amerika'da kuruluşundan beri aynı olmuştur. Siyasi partiler ve sendikalar hep sosyal sınıfların gerisinde kalmışlardır.

Amerika'daki sosyal gruplar günümüzde daha çok dinî tasavvura sahiptir. Sosyalist rejim tecrübesi olan Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri için sivil toplumun tarihsel süreci daha farklı bir seyre sahiptir. Sosyalist rejimlerde inşa edilen tek tip kamusal alan sivil toplumun gizli inşasına veya yok olmasına sebebiyet vermiştir. 1950'lerden itibaren Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya gibi ülkelerde rejime karşı başlayan isyan, sivil toplum, özellikle sendikalar aracılığıyla gerçekleştirilmiş, sosyalist rejimlerin demokrasiye evrilmesinde etkin rol oynamışlardır. Türkiye özelinde bakıldığında ise Osmanlı dönemi sivil toplum örgütleri (vakıf, lonca, millet sistemi vb.) devlete bağımlı olmasına rağmen dikkate şayandır. Osmanlı dönemindeki bu sivil toplum örgütleri Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde kapatılmıştır. Özellikle tek parti dönemi bu örgütlerin bir kısmını devletle bütünleştirerek sivil toplumu özgün doğasından koparmıştır. 1945 yılında çok partili hayata geçiş sivil toplum kuruluşlarının yeniden canlanmasına sebebiyet vermiştir (Çaha, 2017, s. 7-10).

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de 20. yüzyılın sonlarına doğru özellikle 1980 ve 1990'larda yaşanan gelişmeler sivil toplumun siyaset bilimi literatüründe yer almasında önem arz etmiş ve popüler bir kavram hâline gelmiştir. Bu gelişmelerin başında, temeli yetmişlerde petrol ihraç eden Arap ülkelerinin Filistin meselesinde Batı dünyasının İsrail'e verdikleri desteği kesmek maksadıyla hayata geçirdikleri petrol ambargosu ve bunun sonucunda meydana gelen petrol krizi gelmektedir. Petrol krizi, sosyal refah devleti anlayışına dayalı Keynezyen politikaların sorgulanmasına neden olmuş ve önce İngiltere'de Demir Leydi lakaplı Margaret Thatcher ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de Ronald Reagan'ın yönetimlerinde neo-liberal politikalara dönülmesiyle başlamıştır (Sander, 2011, s. 485; Roberts, 2016, s. 730). Neo-liberal anlayış, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan devrimle beraber iktisadi anlamda serbest piyasa ekonomisi, politik olarak liberal demokrasi, kültürel yaklaşım bağlamında da Anglo-Amerikan kültürünün yaygınlaşmasını beraberinde getiren küreselleşme olgusu, daha doğru bir tabirle ikinci küreselleşme dalgası dünyayı etkisi altına almıştır (Şahin, 2009, s. 36-37, 42). Aynı dönemde Sovyet sistemi zayıflamaya başlayıp özellikle Afganistan işgalinin getirdiği maliyet ve bunun sonucunda yumuşama döneminin sona ermesi, Sovyetlerin hantal bürokrasisi ve verimsiz ekonomisiyle birleşince sonuç onlar için olumsuz olmuştur (Sander, 2011, s. 563; Roberts, 2016, s. 748). Zaten dünyada, hususiyetle dönüşümün başladığı İngiltere ve ABD'de yeni sağın iktidara gelişi birçok ülkede sosyal demokratların iktidarı devretmesiyle sonuçlanmıştır (Şahin, 2009, s. 49).

Sovyetler, kötü gidişatı durdurmak için Başkan Gorbaçov önderliğinde Perestroika ve Glasnost[6] politikalarını devreye sokmuş ve sistem liberalleşmeye başlamıştır. Ancak, bu politikalar sorunları daha fazla derinleştirmiştir. Nihayetinde, Sovyet rejimi, Doğu Avrupa başta olmak üzere çözülmeye başlamıştır. Bunun yerini milliyetçilik –etnik- ve liberalizm alırken, Berlin Duvarı'nın yıkılışı Sovyet sisteminin çöküşünü simgelemiştir (Roberts, 2016, s. 748-750). Bu süreçte refah devletinin müdahaleci anlayışından ve Sovyet tipi sosyalist- totaliter rejimlerden rahatsız olan ve ortak bir düşüncede birleşen sosyal halkın devlete karşı sosyal alandaki savunu faaliyetleri sivil toplum kavramının tekrar küresel anlamda güç kazanmasını sağlamıştır.

Benzer bir durum, Türkiye için de zikredilebilir. Yetmişli yıllarda yaşanan iktisadi çöküş, anarşi ortamı ve siyasal istikrarsızlık, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesiyle sona erdi. Ancak bu darbenin gerçekleştirilmesindeki temel saik, Türkiye'nin küresel kapitalizme geçişini sağlayan 24 Ocak kararlarının yürürlüğe konmasıdır. Ayrıca dünyada yükselen yeni sağın muadili olarak Türkiye'de de 1983 yılında demokratik rejime geçişle birlikte Turgut Özal önderliğinde Anavatan Partisi iktidara gelmiştir. Bütün bu gelişmelere karşın 12 Eylül dönemi Türkiye'nin insan hakları karnesinin en kötü olduğu periyoda tekabül etmektedir (Oran, 2010, s. 13-33). İdamlar, hapishanelerde kötü muamele, keyfî tutuklamalar ve işkence dönemin en önemli sorunlarıdır. Nitekim, ilk etapta Avrupa'dan yükselen cılız ses, daha sonra doksanlı yıllarda Türkiye'nin Batı'yla ve özelde Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerinde süreklilik gösteren bir sorunsalı hâline dönüşmüştür (Alpkaya, 2010, s. 199-200). Buna 1982 Anayasa'sının anti-demokratik niteliğini de katmak gerekir. 12 Eylül Anayasası'nın hak ve özgürlükleri kısıtlaması toplumda kültürel ve siyasal isteklerini dile getirebilecekleri grup arayışına girmelerine sebebiyet vermiştir. Bu durum, sivil toplum kavramının Türkiye'de de popüler bir hale gelmesiyle sonuçlanmıştır (Ercan, 2002, s. 70). Yine de bunun gerçekleşmesi için 28 Şubat sonrasının beklenmesi gerekecektir. Çünkü seksenli ve doksanlı yıllar Türkiye'de askerî vesayetin sivil siyaset üzerinde tahakküm kurduğu dönemler olarak tanımlanmaktadır. Kenan Evren'den sonra her ne kadar Turgut Özal, ondan sonra da Süleyman Demirel sivil Cumhurbaşkanları olsalar da özellikle doksanların başından itibaren yükselen siyasal İslam'a karşı ordu kendisini bir denge unsuru olarak görmeyi sürdürmüştür. 1995 yılında yapılan genel seçimlerden birinci olarak çıkan Refah Partisi ve ordu arasında yaşanan gerilimler nihayetinde

[6]Yeniden yapılanma ve açıklık

askerlerin doğrudan yönetime el koymaları, literatürde "Post-modern" olarak geçen 28 Şubat Darbesiyle sonuçlanmıştır (Ahmad, 2019, s. 175-182). Çaha'ya (2017, s. 48) göre 28 Şubat'ın tesiri altında kalan STK kavramının "Sivil Toplum Kuruluşu" yerine "Silahsız Türk Kuvvetleri" olarak açılımının yapılması daha yerindedir. Bu süreçte, sivil toplum kavramı devletin millitarist ve demokrasinin karşısında bulunan uygulamaları doğrultusunda tahribata uğramıştır. 28 Şubat sürecinde bazı STK'lar kendisine yazılışı itibariyle benzer olan TSK'nın (Türk Silahlı Kuvvetleri) görevlerini üstlenmiştir. Bu sürecin etkisi günümüz STK'larında da kendisini göstermektedir. "Non- Governmental Organizations'dan[7]" Türkçe'ye "Sivil Toplum Kuruluşu" olarak çevrilen STK'ların modern dünyada kabul edilen iki ana dayanağı vardır: Bunlar hükümet dışı olmaları ve örgüt yapısına sahip olmalarıdır. Türkiye'de 28 Şubat, bu temel iki genel kabulü dönüştürmüştür. Bunun etkisi günümüz STK'larında görülmektedir. STK kavramı Türkiye'de emniyette kaydı bulunan resmî kuruluşları ifade etmektedir. Bu durum, dinî cemaatlerin, etnik varlıkların, tarikatların, mezhep gruplarının, sosyal hareketlerin, arkadaşlık gruplarının ve spontane sosyal hareketlerin sivil toplumun dışında kalmasına yol açmaktadır. Böylece "devletin sivil toplumu" nitelendirmesi Çaha (2017, s. 49) tarafından bu kuruluşları ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de kurulan başlıca sivil toplum kuruluşlarını, çevreci gruplar, kadın dernekleri, insan hakları alanında çalışmalarda bulunan kuruluşlar, Alevi grupları, etnik dernek ve kuruluşlar, liberal düşünce toplulukları, dinî cemaat, dernek ve vakıflar oluşturmaktadır. Ayrıca, Atatürkçü Düşünce Derneği, Vatanseverler Güç Birliği, Ülkü Ocakları gibi farklı amaçlar etrafında toplanan gruplar da STK'lar içerisinde değerlendirilmektedir (Talas, 2011, s. 396). Bu çalışma kapsamında Türkiye'deki bazı kadın dernekleri ele alınmış olduğundan, kadın ve sivil toplum arasındaki ilişkinin ve tarihçesinin irdelenmesi gerekmektedir.

4.2 Kadın ve Sivil Toplum

Kadın hareketinin tarihsel süreçteki gelişimine bakıldığında sivil toplum önemli bir yere sahiptir. Tarihsel süreçte erkek egemenliğine karşı gelerek eşitlik ve özgürlük taleplerini dile getirmek üzerine inşa edilen kadın hareketi, sivil toplum hüviyetine bürününce güç

[7]Hükümet dışı kuruluşlar

kazanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle kadın hareketinin tarihsel gelişimi ana hatlarıyla anlatılmış daha sonra kadın sivil toplum hareketinin tarihinden bahsedilmiştir.

4.2.1 Feminizm

Yaşanan tarihsel gelişmeler neticesinde oluşan sanayi toplumunun erkek egemen şekilde vuku bulması ve bunun neticesinde kadının kamusal alanın dışında tutulmuş olması, kadın hareketinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kamusal alan erkekle eş tutulurken, özel yaşam alanına ait olan aile alanı kadına ait görülmektedir. Sosyal hayattan dışlanan kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadele vermişlerdir (Çaha, 2017, s. 99). Kadınların kendi haklarını aramak için oluşturdukları hareketin kurumsal adı "feminizm" ile ifade edilmektedir. Kökü "femine" kelimesine dayanan feminizm " kadınsı özelliklere sahip olmak" anlamına gelmektedir. 1890'larda kullanılan "kadıncılık" terimi yerine, cinsiyet eşitliği kuramı olarak benimsenmesi, ancak 20. yüzyılda gerçekleşmiştir (Alptekin, 2011, s. 35). Sadece kadın oldukları için farklı muamele görmelerinden dolayı kamusal ve özel alanda eşitlik ve özgürlük taleplerini ifade eden feminizm kavramı ilk olarak Mary Wollstonecraft'un "Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman)" eserinde kullanılmıştır. Feminist hüviyete sahip istekler Eski Çin'e kadar uzansa da temelleri İngiltere'de atılmış ve Fransız Devrimi'nin ilkelerini referans alan Wollstonecraft'un eseri yayınlanınca siyasi bir teoriyle desteklenmiştir (Heywood, 2022, s. 90). Feminizm, siyaset bilimi literatüründe genel olarak üç dönemde ele alınmaktadır. Bazı kaynaklarda dördüncü dalga feminizme ilişkin bilgilere rastlanmaktadır.

İlk dalga feminizm 1840 ve 1950'lerde kadınların oy kullanma talepleri, mülkiyet hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği taleplerini içeren eylemler neticesinde ortaya çıkmıştır. Dönemin şartları gereğince bu haklar temel haklar niteliğindedir. Feminist gruplar, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve Doğal Haklar doktrinini geliştiren teorisyenlerin eserlerinde kadın ve kadın haklarına ilişkin ibarelere yeterince yer verilmediğini düşünerek sosyal ve siyasal hak talebinde bulunmuşlardır (Taş, 2016, s. 167). Kadın hareketinin temel hedefi, 20. yüzyıl ile birlikte Batı'da bulunan birçok ülkenin kadınlara oy kullanma hakkını tanımasının ardından sekteye uğramış ve örgütlenme amacına ulaşamamıştır. Ayrıca bu dönemde verilen hakların çoğu geleneksel uygulamalar neticesinde fiilen hayata geçmemiştir. 20. yüzyılda

ardı ardına yaşanan dünya savaşları kadın hareketinin durağan bir hâle gelmesine sebebiyet vermiştir.

1960'larda ABD'nin iktisadi kalkınma için kadın-erkek eşitliği ve kadınlara iş istihdamı sağlama amacı feminist hareketi canlandırmıştır. 1960'larda çıkan ikinci dalga feminizm devrimci niteliğe sahip daha radikal taleplerin dile getirilmesini sağlamıştır. Erkeklerin hâkim olduğu mevcut yapının kadınların sosyal rolünün güçlendirilmesi yoluyla yıkılması gerektiği ifade edilmiştir. Simon de Beaouvir'in eseri olan "İkinci Cins" ikinci dalga feminizmin teorik altyapısını oluştururken, Betty Freidan'ın "Kadınlığın Gizemi" eseri hareketlendirmiştir (Bayraktar, 2023, s. 52; Heywood, 2022, s. 91). Bu dönemde feministler yaptıkları eylemleri bireyselden ziyade bütün kadınlar için yapmaktadırlar. Toplum tarafından kadına ilişkin olup baskı altında tutulan özellikle cinsellik olmak üzere kadınla alakalı bütün durumların siyasetini yapmak için çaba göstermişlerdir. Bilinç yükseltme hareketleri "kız kardeşlik" argümanının doğmasına sebebiyet vermiştir (Taş, 2016, s. 170). İkinci dalga feminizmin en önemli sayılabilecek katkısı kadının kendi bedeni hakkında söz sahibi olmasını sağlamıştır. Kürtajın yasal hâle gelmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Yasal olmayan dönemde yapılan gizli kürtaj operasyonları sırasında kadınların hayatı tehlikeye girmekteydi. Ekseriyetle bu operasyonlar ölümle veya sakat doğumlarla sonuçlanıyordu. 1970'lerde gebelikten korunma ve kürtaj gibi konular daha rahat tartışılabilir hale gelmiştir. Gazeteler bu durumlarla ilgili anket yapabilmekte, elverişli şartlarda kürtaj olan kadınlar daha rahat bir şekilde deneyimlerini aktarabilmektedir (Yiğit Çavuşoğlu, 2015, s. 45-46).

1990'larda ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm bazı kaynaklarda ikinci dalga feminizme tepki hareketi olarak ele alınsa da genişletilmiş hak talepleri ile devamı niteliğindedir. Kendisinden önceki feminist hareketin kazandığı haklara ek olarak farklılıklara vurgu yapılmakta ve çeşitli grupları içerisinde barındırmaktadır. Farklı ırk, kültür, inanç ve gelenekten gelen kadınlara daha önce yeteri kadar önem verilmediğini ifade etmekte, farklılıkların değerli olduğuna ve hakların bu bağlamda genişletilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Alice Walker'ın "Üçüncü Dalga Olmak" isimli eseri ile özdeşleşmiştir. O tarihe kadar feminist teori içerisinde gelişen dışlayıcı söylemlere karşı çıkmaktadırlar (Bolat, 2023, s. 270).

Son olarak, 21. yüzyılda yaşanan teknolojik ilerleme neticesinde ortaya çıkan dördüncü dalga feminizm karşımıza çıkmaktadır. Bu hareket dijital gelişmelerden kendisine güç

almaktadır. Dördüncü dalga feminizmden ilk olarak Kira Cochrane, The Guardian Gazetesi'nde "The Fourth Wave of Feminism: Meet the Rebel Women (Feminizmin Dördüncü Dalgası: İsyankâr Kadınlarla Tanışın)" başlığıyla 10 Aralık 2013'de bahsetmiştir. Yazısında çevrimiçi alanda gelişen hareketin başladığını ve güçlü bir yapıyı inşa ettiğini haber veren Cochrane, "kadın düşmanlarına" "dikkatli olun" uyarısını yapmıştır. Özellikle feminist örgütlerin yaptığı kampanyaların hızla yayılmasını sağlayan çevrimiçi ortam, bilinç ve farkındalık seviyesinin yükselmesinde de etkili olmuştur (Gömceli, 2023, s. 139-140). Teknolojinin gelişmesinin yanı sıra herkes tarafından ulaşılabilir olması ve sosyal mecralardaki artış kadın hareketinin güç kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Sosyal mecralarda kadınların kendi yaşadıkları sorunları paylaşmaları, birbirlerine ulaşarak destek olmaları gibi birçok faaliyete öncülük etmektedir. Özellikle, kadın derneklerinin yürüttüğü kampanyalar ve bilinçlendirme çalışmaları daha çok ilgi görmüş ve katılım artmıştır.

4.2.2 Kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi

Feminizmin güç kazanması, kadın örgütlerinin hareketlenmesinde ve yayılmasında önemli role sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar dünyanın farklı yerlerinde farklı yansımalara ve gelişmelere sebebiyet vermiştir. Bu nedenle dünyada kadın örgütlerinin tarihsel gelişiminden bahsedilmiş daha sonra Türkiye'de kadın örgütlerinin gelişimi hususunda yaşanan tarihsel gelişmeler ayrı bir başlıkta ele alınmıştır.

4.2.2.1 Dünyada kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi

Kadın hareketinin ve örgütlerinin tarihsel arka planı ele alındığında ilk olarak Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine özgürlük ve eşitlik talepleriyle çıktığı görülmektedir. "Laissez Faire[8]" anlayışına dayanan Batı sivil toplum anlayışının kökenleri, Antik Yunan mirası içerisinde 12. yüzyıla kadar uzansa da 1789 Fransız Devrimi'nin oluşturduğu bireyselleşme ve özgürlük ortamı ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yayınlanması ile birlikte hakların ve özgürlüklerin garanti altına alınması modern anlamda kadın sivil toplum hareketinin ortaya bu dönemde çıkmasına sebebiyet vermiştir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 96).

[8]"Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlamına gelen bu ifade, ekonomiye devlet müdahalesinin minimum düzeyde tutulması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.

Fransız Devrimi'nde kadınlar önemli rol üstlenmişlerdir. İlk kitlesel kadın hareketi Fransa'da ortaya çıkmıştır. Devrimden sonra kadınlar özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarından yararlanmak isteseler de buna imkân tanınmamıştır. Kadınların dernek kurmaları, toplantı yapmaları yasaklanmış, faaliyet gösteren kadın kulüpleri kapatılmıştır. 1791 yılında Olympe de Gourges "Kadın ve Yurttaş Kadın Hakları Bildirgesi" hazırlamış ve metinde oy hakkı talebinde bulunmuştur. Bu durum onun giyotine gitmesine sebebiyet vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere kadınların bu dönemde isteklerini dile getirmeleri hoşgörüyle karşılanmamıştır. Bunun en büyük sebebi din yani kilisenin kadın hareketlerine engel olması, yurttaş olarak sadece erkeklerin kabul görmesidir. Jean Jacques Rousseau bu durumu kadınların doğuştan bağımlı olduğunu dile getirerek kadın-erkek eşitsizliğinin aklın gereği olduğunu savunmuştur (Yapar Gönenç, 2012, s. 67).

Yaşanan olumsuz gelişmeler kadınları yıldırmamış ve hak arama taleplerine devam etmişlerdir. 19. yüzyılda Avrupa'da haklarını elde etmek isteyen kadınlar muhtelif faaliyetlerde bulunmuşlardır. Londra'da May ve Briant için çalışan 700 kibritçi kadın işçi 1889'da vasıfsız işçiler arasında sendikalaşma hareketini başlatmışlardır. Bu yıllarda sendikalara birçok kadın katılım sağlamıştır. 1897'de İngiltere'de kadınların başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere birçok hakkı savunan "Kadınların Oy Hakkı İçin Ulusal Birlik (National Union for Women Sufrage)" kurulmuştur. Feminist akım bu gelişme sayesinde dünya çapında somut bir politika hüviyetine sahip olmuştur. 1911'de on beş bin örgütsüz kadın işçi yirmi bir fabrikada grev yapmış, on sekiz fabrikada örgütlenme hakkını elde etmişlerdir (Menteş, 2008, s. 23). İngiltere'de kadınlar uzun bir sürecin ardından 1928'de oy hakkını elde etmişlerdir. Almanya'da Fransız Devrimi'nin etkisi ile güçlenen ve yayılan kadın hakları savunusu ilk olarak 1790 yılında üniversiteli bir erkek öğrencinin yayınladığı bildiride görülmektedir. Bildiride kadınların ve işçi sınıfının toplumsal ezilmişliklerine başkaldırmaları gerektiğine ve sınıfsal yapının ortadan kalkması hâlinde özgürlüklerine ulaşabileceklerine değinilmiştir (Yiğit Çavuşoğlu, 2015, 41). Almanya'da kadınlar, seçme, seçilme ve eşit yurttaşlık hakkını Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde etmişlerdir. Kadın örgütleri ilk olarak kuzey ülkelerinde görülmektedir. "Kadın hakları örgütleri, 1871'de Danimarka'da, 1884'te Norveç ve Finlandiya'da, 1894'te ise İzlanda'da kurulmuştur. Kadınlar için seçme ve seçilme hakkı ise 1906'da Finlandiya'da, 1913'te Norveç'te, 1915'te Danimarka ve İzlanda'da, 1919'da da İsveç'te kabul edilmiştir (Aciyan ve Karaduman, 2023, s. 252)".

ABD'de kadınlar 1845'de Pennsylvania'daki iplik fabrikasının çalışma saatlerinin fazlalığı nedeniyle grev yapmışlar; fakat yenilgiyle karşılaşmışlardır. Amerika'da 1848'de New York Seneca Falls'da kadınların erkeklerden bağımsız olarak ekonomik kalkınmasını ve her alanda eşitliği konu alan ilk kadın hakları toplantısı düzenlenmiştir. 1861-1865 arası dönemde kadın hareketleri Amerikan İç Savaşı nedeniyle duraksamaya uğramıştır. 1860'dan sonra kadınlar üniversitelere girmeye başlamış ve saygın meslekler içerisinde yer alarak kadın hakları savunu alanlarını çeşitlendirmişlerdir. 1866 yılında eşit ücret ve kadınların liderliği konusunu ilk defa ele alan Amerika Ulusal Ekmek Birliği kurulmuştur. Amerikalı kadınlar 1920'de oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır. Kadınlar oy hakkı mücadelesini sürdürdükleri dönemde ilk olarak kölelik karşıtlığı üzerinden söylem ve savunu geliştirmiş, siyahilerle ittifak yapmıştır. Ancak, iç savaş sonrasında siyahi erkeklere oy hakkı verilirken kadınlara verilmemiştir. Bu da göçmen karşıtı eylemlerin yayılmasına sebebiyet vermiştir. Oy hakkı mücadelesinin yürütüldüğü dönem "birinci dalga feminizm" olarak adlandırılmaktadır. İkinci dalga feminizm daha çoğulcu yapı ve daha kapsamlı amaçlara sahiptir. Siyah ve işçi sınıfı kadınlar da harekete dâhil edilmiştir. 1970-80'lerde lezbiyenler feminizm hareketi içerisinde daha öne çıkmıştır. Doğurganlık, çocuk bakımı, sendika içerisinde eşitlik, cinsel yönelim serbestliği gibi feminizmin farklı yönleri ele alınmaya başlanmıştır. 1923'de "Eşit Haklar Düzeltmesi" Amerikan Kongresine sunulmuştur. Kadın Hareketleri sonucunda 1970 yılında bu öneri kabul edilmiş, kadın-erkek her alanda eşit haklara sahip olacağı belirtilmiştir. Fakat yasanın değişmesi için eyaletlerin üçte ikisinin bu değişikliği onaylaması gerekmektedir. 1982'ye kadar sadece 35 eyalet bu durumu kabul ettiği için yasa değişmemiştir. 1960 ve 1980 arasında yaşanan bu gelişmelere bakıldığında kadın sivil toplum hareketinin Amerika'da etkin olduğu görülmektedir. Bilinçlendirme faaliyetlerinin yanı sıra kanun değişikliği ve hak talepleri için birçok kampanya ve örgüt meydana getirilmiştir. Hareketin bu denli güçlü olması Amerika'da politik kararları da etkilemiştir. 1970'lerdeki kürtaj tartışmaları Amerika'da feminizmi ikiye ayırmıştır: Kararın kişiye bağlı olması gerektiğini düşünenler ve zorunlu olmaması hâlinde yasaklanmasını isteyenler. Günümüzde Amerika'da çeşitli feminist örgütlenmeler bulunmaktadır (Menteş, 2008, s. 15-17; Aciyan ve Karaduman, 2023, s. 252-253).

Asya'da ise kadın hareketlerinin Avrupa'ya oranla daha geç bir dönemde ortaya çıktığı ve yavaş ilerlediği görülmektedir. Bu durumun başlıca sebebi Asya kıtasına, Avrupa tarafından yapılan istilalardır. Asya ülkelerinde kadınlar genellikle açlıkla mücadele

etmiş veya etmekte oldukları için kadın hareketleri kendisini ekonomik gereksinimler çerçevesinde inşa etmiştir. Çin, Hindistan, Rusya ve Japonya bu kıtada gelişmiş ülkeler konumundadır. 20. yüzyıldan itibaren bu ülkelere mensup kadınlar belirli haklarını elde etmeye başlamışlardır. Örneğin; 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da serfliğin sona erdirilmesi ve yeni ekonomik şartların oluşumu ile birlikte kadın konusunun tartışılacağı ortam oluşmuştur. Rus aydınları kadın, kadın hakları, kadının toplumdaki ve ailedeki konumu ile ilgili düşüncelerini ve Batıdaki gelişmeleri basın yoluyla paylaşmış, popüler bir konu hâline gelmesini sağlamışlardır. Rusya'da 20. yüzyılın başlarına kadar siyasi haklar kadınların gündeminde değildir. Bunun temel sebebi nüfusun büyük çoğunluğunun zaten siyasi haklardan mahrum olması ve bundan dolayı kadın-erkek eşitsizliğinin söz konusu olmamasıdır. Ayrıca kadınlar siyasi hakları elde etmenin en doğru yolunun eğitim olduğunu düşünmekte ve bunun için hak mücadelesi yürütmektedir. 20. yüzyılın ortalarında ulusal kadın hareketi oluşmuş, eğitim ve mesleki alandaki haklarını elde etmek, ekonomik bağımsızlığı bu yol üzerinden kazanmak temel hedefleri olmuştur. Kadının emeğini korumak ve muhafazakâr kesimin kadının çalışmasına olan ön yargısını kırmak için yoğun çaba sarf etmişler ve kamu farkındalığını arttırmayı başarmışlardır. Uzun bir sürecin ardından eğitim ve çalışma hayatındaki haklarına kavuşmuşlardır. 20. yüzyılın sonlarında ise kadınlar siyasi hak taleplerini gündeme getirmeye başlamıştır. 1905-1907 Birinci Rus Devrimi sırasında kadınlar eşitlik ve siyasi hakları konu alan grevler yapmışlardır. Rusya'da 1905'de yapılan seçim düzenlemelerinde kadınlar siyasi haklarını elde edemeyince siyasi haklarda cinsiyet eşitliğini savunan birçok örgüt ortaya çıkmıştır. 1917'de yaşanan Şubat Devrimi'ne ön ayak olan yine Rus kadınları olmuştur. Kadınların kıtlık dolayısıyla gerçekleştirdikleri ufak tefek eylemlerin erkeklerin de katılımı neticesinde büyümüştür. Kadınların grevlerde gösterdikleri yoğun çaba Ekim Devrimi'nde kurulan geçici hükümetin 20 yaş üstü kadınlara oy kullanma hakkı tanımasıyla sonuçlanmıştır. Devrimden sonra kurulan Sovyet iktidarı toplumsal sorunların çözümünü kadın-erkek eşitliğini sağlamakta görmüş ve cinsiyet eşitliğini sağlayacak yasal düzenlemeler getirmeye başlamıştır. 1920'lerde kadınların ekonomik, politik ve sosyal alanlarda radikal düzenlemelere erkeklerle aynı haklara sahip olması nedeniyle "toplumsal cinsiyet devrimi" dönemi olarak anılmaktadır (Gök ve Kodaman, 2022, s. 21-31). Özetle Rusya'da kadınların bütün alanlarda haklarını elde etmesi kadınların bir araya gelerek gösterdikleri çaba ve oluşturdukları

örgütlenmeler neticesinde gerçekleşmiştir. Rusya'da modern anlamda sivil toplumun oluşması yukarıda anlatan olay ve olgulara dayanmaktadır.

Çin'e bakıldığında 1911-1949 devrimlerine kadar kadın ikincil konumdadır. Bu dönemden sonra kadınlar belirli hakları elde etseler de günümüzde yaşanan olaylar neticesinde Çin'de nüfusun büyük bir kısmı yoksullukla mücadele etmekte ve bundan dolayı kadınlar hak arama girişimlerinde bulunamamaktadır. Asya kıtasında dikkat çeken diğer bir ülke ise nüfus büyüklüğü ile Hindistan'dır. 1947 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından kadına yönelik şiddet ile mücadelenin etkin ve yoğun olduğu bir ülke hâline gelmiştir. Özellikle 80'lerden sonra feminizmin ve kadın örgütlerinin yaygınlaşması ve güçlenmesi Hindistan Merkezî Hükümeti'nin de yasal düzenlemelerde bulunmasını sağlamıştır. 1986 yılında feminist bir grup kadının ve hükümetin çalışmaları neticesinde kadınları mümkün olan her yönden güçlendirmek gayesiyle yeni bir eğitim seferberliği başlatılmıştır (Menteş, 2008, s. 32).

Ortadoğu'da ise Müslüman nüfuslu ülkelerin çoğunlukta olması ve bunun neticesinde dinsel gerekçelere bağlılık nedeniyle kadın hareketleri Avrupa'da olduğu kadar tarihte sivrilememiştir. İslam Hukuku kuralları kadını modern dönemde ikincil konumda bırakmaktadır. Batı'daki gibi dinle savaşmak istemeyen ve dine yakınlık kuran kadınlar Ortadoğu'da İslami feminizmin gelişimini sağlamıştır. İslam Hukuku'nun kutsal kitaptan ve hadislerden benimsediği kuralları akıl yoluyla dinden kopmadan eleştirmeye ve hak taleplerinde bulunmaya başlamışlardır (Menteş, 2008, s. 27-28). Özellikle 19. yüzyılda modernleşme hareketi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Mısır'da kadın sorunu popüler hâle gelmiş ve sadece erkeklerin tartıştığı bir konu olmaktan çıkarak kadınların da tartışabildiği bir ortam oluşmuştur. 1906'da İran'da, 1908'de Osmanlı'da yapılan yasal reformlar kadınların kamusal alana güçlü bir şekilde çıkmasını sağlamıştır. Bu reformlar neticesinde kadınlar kamusal alana çıkmanın yanı sıra politik gösterilerde yer alabilmiş, dergi ve gazetelerde düşüncelerini dile getirebilmiştir. Bu iki ülkede kadın örgütlenmeleri hızla yayılmış ve güç kazanmıştır (Bora, 2008, s. 58-59). Kadın hareketi Batı'da olduğu gibi bölge ayrımı fark etmeksizin bütün dünyada, 1960'lardan itibaren eşit işe eşit ücret ve kürtaj gibi konular üzerine kendisini inşa etmiştir. 1990'lardan sonra tüm dünyada şiddet olgusu dikkat çekmeye başlamıştır.

Avrupa'da kadın sivil toplum hareketinin ortaya çıkışı genellikle siyasi haklar, özgürlük, eşitlik talepleri üzerinden şekillenmiştir. Amerika'da ise Avrupa'daki taleplerin yanı sıra

ekonomik talepler de etkin rol almıştır. Asya'da yaşanan tarihsel olaylar kadın hareketinin isteklerinin başta farklı bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Savaşlar ve istilalar neticesinde yaşanan yoksulluk ve hayatta kalma mücadelesi kadınların hak taleplerini ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde inşa etmesine neden olmuştur. Ortadoğu'da ise din ve kültür nedeniyle kadına çizilen sınırlar neticesinde kadın hareketleri farklı bir gelişim izlemiştir. Ortadoğu coğrafyası ile benzerlikleri fazla olan Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin gelişimi bir alt başlıkta ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

4.2.2.2 Türkiye'de kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi

Bu bölümde Türkiye'de kadın örgütlerinin tarihsel gelişimi Eski Türk toplumlarında, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olmak üzere üç ayrı dönemde ele alınmıştır.

4.2.2.2.1 Eski Türk toplumlarında

İslamiyet öncesi göçebe yaşam süren Türk toplumunda, kadın her anlamda değer görmekte ve cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmamaktadır. Hatta kadınlar devlet yönetiminde söz sahibi olabilmekte ve birçok mit de ulusun koruyucusu olarak anılmaktadır. Ziya Gökalp'e göre Türkler hem feminist hem demokrattır. Şaman inancına dayanan Şamanizm kadında var olan kutsal kuvvete dayanmaktadır. Şaman inancına göre toplumda erkek ve kadın bir arada yaşamak zorundadır. Öyle ki Hakan tek başına elçiyi huzuruna kabul etmemekte solunda Hatun olduğu zaman kabul etmektedir. Şölenlerde, kurultaylarda, kinkeşlerde, ayin ve ibadetlerde, harp ve sulh meclislerinde, hakanla beraber hatun mutlaka yer almaktadır. Kadınlar vali, hükümdar, sefir ve kale muhafızı olabilmektedir. Eski Türk toplumunda kadına verilen önem çağdaşı olan toplumlara bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Çin'de doğan kız çocuklarına değersiz addedildiği için isim yerine sayı verilirken, Hintlilerde kız çocuğu zayıf ve günaha meyilli görülmesi hasebiyle evlenene kadar babasının veya abisinin malı olarak görülmekte ve himaye altında tutulmakta, Araplarda ise doğan kız çocuğu utanç kaynağı olarak görülmekte ve diri diri toprağa gömülmektedir. Türkler ise bunun tam aksine kadınlara sosyal yaşamda aktif rol vermekte ve cinsiyet ayrımcılığı söz konusu olmamaktadır. Kutadgu Bilig'de geçen ifadeye göre Ay-Toldı oğlu Ödgilmiş'e nasihatinde cinsiyet ayrımcılığını tanımadıklarını resmeden "*Oğul-kız hakikatte gören gözün nurudur*" sözlerini sarf etmiştir.

Türk kadınının toplumdaki yüce konumu aile içerisindeki gücünden de kaynaklanmaktadır. Kadınlar boşanma hakkı da dahil olmak üzere aile içerisinde birçok ekonomik ve sosyal hakka sahiptir. Hatta, erkek eş öldükten sonra yönetimi kadın devralmaktadır (Tellioğlu, 2016, s. 211-222). Aile kurumuna özel önem atfeden Türkler tek eşlilerdir. Toplum içerisinde kadın-erkek arasında gözetilen eşitlik aile içerisinde de bulunmaktadır. Kadın, erkekle eşit söz hakkına sahiptir (Yaşar Ekici, 2014, s. 213). Eski Türklerde kadın, çağdaş toplumlar bir yana günümüzde belirli toplumlarda yaşayan kadınlara kıyasla daha uygar ve özgürdür. Toplumda cinsiyet ayrımcılığına yer verilmemektedir.

Birçok kaynakta İslamiyet ile birlikte Türk toplumunda kadının değerini yitirdiği düşüncesine rastlanmaktadır. Kadının konumunun İslam dininin benimsenmesi ile gerileme gösterdiği düşüncesi doğrudur. Fakat bu gerilemeyi tamamen dine mal etmek yanlış olacaktır. Türkler, İslam dinini 10. yüzyılda kabul etmiş olsalar da kadının konumunu Arap kültürünü benimseyene kadar muhafaza etmişlerdir. İslamiyet ilk olarak İtil Bulgarları tarafından kabul edilmiş, Karahanlılar sayesinde Doğuda ve Asya Bozkırlarında yaşayan göçebe Türkler arasında yayılmıştır (Yaşar Ekici, 2014, s. 214-215). Türk geleneklerinin, İran ve Arap gelenekleri ile karışım göstermeye başlaması bu döneme tekabül etmektedir. Yerleşik düzene geçen Selçuklular ile birlikte İran kültürünün etkisi artmıştır. Türk kadını konumunu kısmen bu dönemde hatta Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde de korumuş olsa da 15. yüzyılda hilafetin kabulü kadın haklarının toplum ve aile içerisindeki yaşantısında gerileme kaydetmesine sebebiyet vermiştir (Yapar Gönenç, 2012, s. 73). Buradan da anlaşılacağı üzere Türk toplumunda kadının haklarını ve sosyal statüsünü kaybetmesinde etkili unsur sadece İslamiyet'in kabulü olmaktan ziyade Arap ve İran geleneklerinin benimsenmesi olmuştur. Bu durum genellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde tecelli etmiştir.

4.2.2.2.2 Osmanlı İmparatorluğu dönemi

16. yüzyılda Bizans, Acem ve Arap kültür yapısı, Türk kültürüne nüfuz etmiştir. Türk kadını, önceki yaşamında olan özgürlüklerini kaybetmiş ve sınırlandırılmıştır. Fakat kadınlar hak ve özgürlüklerinde her ne kadar gerileme kaydetse de çağdaş toplumlara bakıldığında yine de daha iyi bir konumdadır. Aynı dönemde, Avrupa'da kadınlar cadı avına çıkılarak yakılmaktayken Osmanlı'da böyle bir durum söz konusu değildir. Kadına

yönelik şiddete ilişkin birinci elden elde edilen mahkeme kayıtları[9] bu görüşü pekiştirmektedir. Erkeklerin üstün olduğu düşüncesi ile birlikte Türk kadını ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının çoğundan mahrum edilmiş, kılık kıyafetinde değişikliğe gidilmiş hatta bazı dönemlerde sokağa çıkmasına bile kısıt getirilmiştir (Pürmüslü, 2020, s. 61-62). Asım (2021, s. 21-23) 1911-1913 yıllarında kaleme aldığı makalelerinde bu dönemde Türk kadınının hiç olmadığı kadar aşağı görüldüğünü, bir dişi hayvan gibi şehvet ve zevk makinesi hâline getirildiğini ifade etmiştir. Yazara göre kadının bu duruma düşürülmesi tabiat ve medeniyet açısından bir cinayettir ve Türk tarihinde hüsran yaratmıştır. Asım, bunun temel sebebini İslam dininin yanı sıra geleneklerini de doğrudan aldığımız Arap toplumundan kaynaklandığını belirtmektedir. Yazar, İslam dini esaslarının alınıp Türk gelenek ve görenekleriyle tadil edilerek benimsenmesi ve kadın düştüğü durumdan kurtarılması gerektiği düşüncesini paylaşmıştır.

Tanzimat Dönemine kadar devam eden bu süreç Batılılaşma hareketi ile birlikte dönüşüme uğramıştır. Gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti Tanzimat'ta başlattığı modernleşme hareketi ile üç temel unsuru hedeflemektedir: Anayasal rejim, entelektüel-bürokrat kesimin oluşumu ve kadınların eğitimi. Osmanlı İmparatorluğu yaptığı reformların halka yansımasını eğitimli kadınlar aracılığı ile yansıtmayı amaçlamıştır. Yani kadınlar halkın yüzünü Batı'ya çevirmek için bir araçtır. Kadının eğitimini destekleyen kesimin yanı sıra geleneksel olan kesim bu düşünceye karşı çıkmıştır. 1856 Islahat Fermanı'nda hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramayacağının veya ikincil duruma düşmeyeceğinin ifade edilmesi bu noktada önemli bir gelişmedir. Ayrıca, bu dönemde kadınlara eğitim fırsatları oluşturulmuş ve buradan mezun olan kadınlar ülkenin dört bir yanına gönderilerek hem kamusal alana adım atmış hem de oradaki insanların eğitim yoluyla bilinçlendirilmesine katkıda bulunmuşlardır (Çaha, 1996, s. 86-89).

Kadınların eğitim yoluyla kamusal alana çıkmaları, onlara yayınlar yoluyla görüş ve düşüncelerini paylaşma imkânını da sağlamıştır. O zamana kadar kadın konusu sadece erkekler tarafından ele alınmış, gazete ve dergilerde sadece erkek düşünürlerin yazıları paylaşılmıştır. İdeal kadın tipi, erkeklerin paylaştıkları düşünceler neticesinde oluşturulmuştur. Osmanlı'da bilinen çok sayıda kadın düşünür olmasına rağmen o

[9]Bkz. Selçuk, H. (2018). Kadına uygulanan şiddetin Osmanlı mahkeme tutanaklarına yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 109-20.

zamana kadar kendi adları ile yayın yapamamışlardır. Kadınların kamusal alana attığı adım ile beraber bu durum değişmiştir. Osmanlı'da yayınlanan Terakki Gazetesi 1868 yılında "Muhadderat" isimli ilk defa kadınların kendi isimleriyle yazılarını içeren bir ek çıkarmaya başlamıştır. Sahibi ve yazarları kadın olan ilk dergi "Şüküfezar" 1886'da çıkmıştır. Bu dergide yayınlanan yazıların temel hedefi hanımlık marifetiyle yetinmeden "saçı uzun aklı kısa" deyimine meydan okumaktır. Cumhuriyete kadar kadın haklarını ve eşitliği savunan kırkı aşkın dergi yayınlanmıştır (Bora, 2017, s. 742).

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet, kadınlar için özgürlüğün ilanı olarak kabul edilmiş ve sokaklarda "yaşasın vatan, yaşasın hürriyet ve yaşasın millet" sloganıyla gösteriler yapılmıştır. Bu dönemde kadın konusu hem politikalarda hem entelektüeller arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Eğitim görmüş kadınlar, Osmanlı kadınının statüsünü sorgulamaya koyulmuşlar çok sayıda dernek, yayın, panel, sempozyum vb. eylemlerle daha önce Osmanlı tarihinde görülmemiş feminist hareket oluşturmuşlardır. 1909'da çıkarılan "Dernekler Kanunu" kadınların dernek kurmasına olanak sağlamıştır. Eğitim, yardım, kültür, ülke savunması, ülke sorunlarına çözüm, siyasal parti, siyasal amaçlı ve feminist hüviyete sahip olan alanlarda kadınlar dernekler oluşturmuşlardır. Bu dönemde kadınların dernek oluşturmaları, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamak ve kadın taraftar edinmek amacı ile dönemin hükümeti olan İttihat ve Terakki tarafından da desteklenmiştir. Bunun öne çıkan en güzel örneği Enver Paşa'nın desteğiyle 1916'da kurularak birkaç yıl sonra açtığı fabrikada 7.000 kadının istihdam edilmesini ve askerlik hizmetlerinde rol almalarını sağlayan "Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti"'dir. 1918-1923 yılları arasında süren Kurtuluş Savaşı'nda kadınların emeği ve çabası büyüktür. İstanbul'da, 1918'de ulusal cephe hüviyetinde kurulan 50 dernekten 10 tanesi kadınlar tarafından kurulmuştur (Çaha, 1996, s. 98-100).

Kadınlar tarafından oluşturulan ilk dernekler genellikle yardımlaşmak amacıyla kurulmuştur. Zor durumda olan kimsesiz ve yoksul kadınlara yardım sağlamak için kurulan bu derneklere 1898'de kurulan Şefkat-i Nisvan ve 1908'de kurulan Osmanlı Kadınları Cemiyet-i Hayriyesi, 20 Mart 1912'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde kurulan Osmanlı Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, Beyoğlu Rum Cemiyet-i Hayriye-i Nisvanisyesi, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Kadıköy Fukaraperver Hanımlar Cemiyeti, Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Müslüman Kadın Birliği (daha sonraki adı Sulhperver Türk Kadınları

Cemiyeti) örnek verilebilir. Özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında, savaşa katılan erkeklerin yerini alan kadınlar dönüşümün baş aktörleri sayılmaktadırlar. Çünkü zaman zaman erkeklerle omuz omuza savaşmış ve Anadolu'da işgalci güçlere karşı direnmek amacıyla merkezi Sivas'ta bulunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ni kurmuşlardır (Yiğit Çavuşoğlu, 2015, s. 60-62).

Feminist kadın hareketi örgütlenmelerinde ise Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti göze çarpmaktadır. İstanbul'da 27 Mayıs 1913'de kurulan bu dernek kadınların sosyal ve iş hayatına katılımını desteklemek ve eğitimler yoluyla bilinçlendirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Diğer bir kuruluş ise Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'dir. İstanbul'da bir terzihane açılarak fakir kadınların mesleği öğrenmesi ve gelir elde etmesi amacıyla kurulmuştur. Beynelmilel Kadınlar Müessese-i Hayriyesi, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Derneği, Türk Kadınları Biçki Yurdu, Esirgeme Derneği, Nisvan-ı Osmaniye İmdat Cemiyeti, Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi, Teal-i Nisvan Cemiyeti kadınların Osmanlı'da kurmuş olduğu ve sivil toplum hareketi sergilemiş oldukları derneklere örnektir (Kaymaz Mert ve Kaymaz Gençal, 2023, s. 40-44).

Osmanlı feminizmini Batı'dakinden ayıran en önemli olgu oy mücadelesidir. Aynı dönemde Batı'daki feminist gruplar oy hakkı mücadelesi verirken, Osmanlı feminist hareketinde oy hakkı söz konusu olmamıştır. Bunun sebebi Batı'da kadınların Sanayi Devrimi'nden sonra belirli hakları zaten elde etmiş olmasıdır. Bu dönemde, Osmanlı Türk kadınları daha çok kamusal alana çıkmak, evlilik, boşanma ve erkeklerle aile içerisinde eşitlik gibi haklar üzerine yoğunlaşmışlardır (Çaha, 1996, s. 105). Fakat bu, oy talebinde hiç bulunmadıkları veya hiç bulunmayacakları anlamı taşımamaktadır. Toplumsal düzen ve tarihsel bağlamda yukarıda bahsi geçen olaylara öncelik vermek daha zaruri görülmüştür. Bu dönemde ve Erken Cumhuriyet döneminde feminist hareketin öne çıkan ismi olan Nezihe Muhiddin feminist taleplerin politik temsiline öncülük etmiştir. 1923'de Cumhuriyet'in ilanından önce Nezihe Muhiddin ve on üç arkadaşı Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuşlardır. Siyasi hak taleplerinden ziyade kadının toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişimini sağlamak amacıyla kurulmuş, feminist hareketin politik alana yansımasını sağlamıştır (Bora, 2017, s. 754-755).

4.2.2.2.3 Türkiye Cumhuriyeti dönemi

1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan Cumhuriyet ile beraber Türk toplumu için radikal değişiklikler yapılmış ve yeni bir toplum yaratma gereği duyulmuştur. Bu dönemde yapılan değişikliklerle kadının her alandaki değeri artırılmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında canını ve malını ortaya koyan kadınlara Atatürk vefa duymuş ve bunu her fırsatta dile getirmiştir. Kadın haklarına bu denli önem vermesinin arkasındaki olgu bu vefa duygusudur (Aydın, 2015, s. 92).

Osmanlı'da Tanzimat ile başlayan kadın hakları düzeltmeleri Cumhuriyet'in yaptığı reformlara zemin oluşturmuştur. Fakat Cumhuriyet, kadınını Osmanlı'daki geleneksel uygulamalardan kurtarmış, daha çağdaş ve değerli kılmıştır (Ağlı ve Tor, 2016, s. 76). Özellikle 3 Mart 1924'de, hilafetin tamamen kaldırılmasıyla laik bir devlet olma yoluna girilmesi kadın haklarında iyileşmeye gidilmesinde önemli bir olayı teşkil etmektedir. 1924'de çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu kadınların eğitimde erkeklerle cinsiyet eşitliğini sağlamıştır. 17 Şubat 1926'da Osmanlı'nın benimsediği Şeriat kuralları kaldırılmış ve İsviçre Medeni Kanunu Türkçeye çevrilerek benimsenmiştir. Medeni Kanun laikleşme çabalarına önemli bir katkı sunmuş ve kadınlar birçok hakka kavuşmuştur. Bu haklar şu şekilde özetlenebilir: Kadına boşanma hakkının verilmesi, çok evliliğin yasaklanması, evlilik yaşının sınırlandırılması (kadın için 14, erkek için 18), mirasta eşitlik, mahkemede kadına erkekle eşit muamele hakkının verilmesi ve evlilik eyleminin memur eşliğinde resmî bir statü kazanması. Fakat bu Kanundaki bazı maddelere bakıldığında aslında kadın-erkek arasındaki eşitlik sağlanamadığı hatta daha önce verilen hakların geri alındığı görülmektedir. Bunun sebebi İsviçre Medeni Kanunu'nun doğrudan çevrilerek alınmasıdır. Bilindiği üzere İsviçre, kadınlara siyasal haklarını en geç veren ülkedir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1973 yılında yani dünyadaki diğer ülkelere nazaran en son tanınmıştır. 1990'larda bile İsviçre kantonlarında yapılan yerel kanunlar ve referandumlarda kadınlar siyasal hak sahibi değildirler. Böyle bir dönemde İsviçre'den alınan kanunun kadın-erkek eşitsizliğini içermesi şaşırtıcı olmayıp 1980'lerden sonra feminist örgütler tarafından çok eleştirilmiştir. Kadın aleyhine hüküm bulunduran maddelerdeki ifadelerden birkaçı şu şekildedir: Kadının çalışmasının kocanın iznine bağlanması; erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi; ailenin ikamet edeceği evin aile reisi olan erkek tarafından belirlenmesi; kadının, ailenin ve çocukların bakımından sorumlu tutulması; çocukların velayetinin babada kalması;

kadının ancak aile gelirine katkıda bulunması şartıyla çalışabilmesi; kadının, çocuklarını, kocasını ve evi idare etme yükümlülüğünün bulunması (Çaha, 1996, s. 111-113).

Cumhuriyet ile birlikte eski gelenekselci yapıdan arındırılması gereken toplumun reformlara uyum sağlaması için kimlik, ulus, entegrasyon ve rejime sadakat gibi kavramlara daha fazla önem atfedilmiştir. Dolayısıyla, devlet olgusu daha fazla öne çıkmıştır. Bu dönemde homojen bir toplum yaratma ideali, farklılıklara yer açan sivil toplumu sekteye uğramıştır (Çaha, 1996, s. 107-108). Burada değinmek gerekir ki, kadın sivil toplum hareketinin 1980'lere kadar duraksama göstermesinde tek etken bu sebep değildir. Sekülerizmin inşası, fiilen tehdit oluşturan İslami grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle kadın hareketinden ziyade bu tehdit ortadan kaldırılmak istenmiş ve odak kaydırılmıştır. Ayrıca, kadınlar Cumhuriyet'in kendilerine tanıdığı hakları yeterli görmüş ve birçok alanda mücadele etme gereksinimi duymamışlardır (Menteş, 2008, s. 39). Yine de bu dönemde yaşanan gelişmeler gelecek dönemde Türkiye'de oluşacak olan feminist hareketlerin temelini oluşturmuştur. Sivil toplum hareketinin durağan bir döneme girmesi hiçbir sivil toplum hareketinin bulunmadığı anlamı taşımamaktadır. 1924 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği (TKB) bu noktada feminist örgütler bağlamında öne çıkmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinin en eski ve en yaygın kadın örgütü niteliği taşıyan bu birlik Nezihe Muhiddin ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Yukarıda bahsi geçen Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına hükümet izin vermeyince bu cemiyet kurulmuştur. Ayrıca 1926 yılında bu örgüt, 1904 yılında kurularak bütün medeni ülkelerin kadın birliklerini bünyesinde barındıran Uluslararası Kadın Birliği'ne üye olmuştur. Bu birliğin amacı, siyasi hakları elde etmenin yanı sıra kadının ve genç kuşakların aile, toplum ve meslek alanında eğitilerek yükselmesini sağlamak ve yoksul kadınlara yardımcı olmaktır (Belenli ve Kiriş Avaroğulları, 2017, s. 294). Türkiye'de kadınların oy hakkı mücadelesinde TKB önem arz etmektedir. 1927 yılında yapılacak olan seçimlerde kadınların oy kullanması için tüzük değişikliğine gidilmiştir. Kadınların sosyal hayata katılımının ancak oy hakkı ile arttırılabileceğini düşünen TKB üyeleri, İstanbul'da Mart 1927'de bu amaca yönelik bir kongre düzenlemişlerdir. Kongrede hazırlanan bildiri meclise gönderilmiş, fakat hükümet bu talebi reddetmiştir (Gökçimen, 2008, s. 20). Kadınlara oy hakkının tanınması hususunda katkısı olan diğer bir birlik ise Türk Ocakları çatısı altında örgütlenen kadınlardır. Düzenledikleri konferans, sempozyum ve seminerlerde kadınların politik haklarını elde

etmesinin önemine değinmişlerdir. 1926 yılında Süreyya Hulusi, Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta konuya ilişkin şu sözleri sarf etmiştir:

> Türk kadını tarihte siyasal rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder. İktisadi sahada haiz-i tesir olursa neden memleket işlerinde geri kalsın. Herkes anadan vatan dersi alır da ne içün o vatanın idaresi ve mukadderatı mevzu-u bahs olduğıı zamanda mahmul vaziyette bırakılır. Vatanda tüten ilk ocak eğer kadın parmağıyla tutuşmuşsa ve eğer vatan o ocakların müşterek bir ifadesi ise öyle zannediyorum ki vatan ve kadın yekdiğerinden ayrılmayan iki mefhum teşkil ederler... (Sezer, 1998, s. 893-894)

3 Nisan 1930'da kabul edilen Belediye Kanunu kadınlara belediye meclislerinde seçme ve seçilme hakkını tanımıştır. Muhtar ve ihtiyar heyeti üyesi seçme ve seçilme hakkı ise kadınlara 1933 yılında değişiklik yapılan Köy Kanunu ile verilmiştir. Kadınlar 1935 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçiminde de oy kullanmak ve meclis kürsülerinde yer almak istemiştir. Yoğun çabalar neticesinde 1 Mart 1935'de ilk defa 18 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almıştır. 1975 yılında Türk Kadınları Kültür Derneği konferansında yer alan eski İzmir Milletvekili Perihan Arıburun, 5 Aralık 1934'de kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını alarak erkeklerle siyasal anlamda eşit konuma geldiği Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun değişimine yol açan gelişmeleri şu şekilde aktarmıştır:

> 1934 yılında bir gün Çankaya Köşkü'nden kendisine ve annesi Makbule Eldeniz'e (Atatürk'ün hocası merhum Naci Eldeniz Paşa'nın eşi) telefon mesajı gelir. Belli bir günde Ankara Türk Ocağı'na gelmeleri istenir o gün Ocak salonunda Ankara'nın bütün aydın kadınlarının bir araya getirildiği görülür. Bu kapalı salon toplantısında seçkin konuşmacılar Türk kadınına da milletvekili seçilme hakkının verilmesini isteyen hararetli konuşmalar yaparlar. Sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kadar bir gösteri yürüyüşü yapılmasına karar verilir ve hemen uygulamaya geçilir. Aydın bir kadın topluluğunun meclis önünde yüksek sesle konuşmalarını çalışma odasında bulunan ve olayı hiç bilmeyen (!) Atatürk haber alır. Çevresindeki milletvekillerine "Bakın bakalım hanımlarımız ne istiyorlar? Bana da bilgi getirin" der. Gidip konuyu inceleyen mebusların telaşlı halleri karşısında Atatürk: "Arkadaşlar! Kadınlarımız Mecliste görev isteğinde haklıdırlar. Hemen kanun tasarısı için çalışmalara başlayınız." der (Gök ve Kılınççeker, 2019, s. 57).

Türkiye Cumhuriyeti dünyadaki birçok diğer ülkeye kıyasla kadınlara oy hakkını daha erken bir tarihte tanımıştır. Rusya 1917'de (sadece bir kısmında), ABD 1920'de, Birleşik Krallık 1928'de, Güney Afrika Cumhuriyeti beyaz ırk için 1930, Hint ırkı için 1984, siyah ırk için 1994'de, Fransa 1944'de, İtalya 1925'de yerel seçimlerde, 1946'da genel seçimlerde, Brezilya 1934'de, Filipinler 1937'de, Japonya 1945'de, Arjantin ve Meksika

1946'da, Çin 1947'de, Liberya 1947'de, Uganda 1958'de, Nijerya 1960'da, İsviçre 1971'de kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanımıştır (Coşkun, 2013, s. 79-80).

Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesinin ardından TKB bünyesindekiler, misyonunu tamamlayıp kapanma ve kadın haklarını daha ileriye götürme olmak üzere iki düşünce etrafında ayrılmışlardır. 1935 yılında Birlik 32 ülkenin ve 500 kadının katıldığı, Latife Bekir başkanlığında Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'nde bu durum tartışılmış ve nihai amacına ulaştığı gerekçesiyle TKB, kendisini feshetmiştir. Söz konusu kararda Kemalist liderlerin etkisinin olduğu da görülmektedir. Bu dönemde Kemalist ilkeleri yaymak amacıyla kurulan Halk Evleri'nde kadın ve erkek bir arada olmak üzere çalışmaları istenmiştir (Balcı ve Tuzak, 2017, s. 48; Oğuzhan, 2023, s. 420). TKB'nin kapanması feminist harekette yeni bir dönem başlatmıştır. 1935 ve 1980 yılları arasında kurulan feminist örgütler ideolojilere hizmet etmiş ve sivil toplum hareketi niteliğinden uzak kalmıştır. Buna örnek olarak 1935 yılında kapatılıp tekrar 1949 yılında rejime hizmet amacıyla kurulan TKB verilebilir. Yeni kurulan Birlik kadınların geleneksel kıyafetlerinden kurtularak modern olana geçmeleri için çaba göstermiştir. Hatta yoksul bölgelerde çarşafa ikame giysi olarak ücretsiz pardösü dağıtımı yapmışlardır. 1949 yılında kurulan Meslek Kadınları Derneği ise Kemalist ilkeleri savunmaya matuf bir örgüt olarak görülmektedir. 1970'de resmi ideolojiyi yayma amacını haiz olan bu tür 27 derneğe rastlanmaktadır. Bu dernekler 1976 yılında Kadın Dernekleri Federasyonu adı altında toplanmışlardır (Çaha, 1996, s. 123- 131).

1975 "Kadın Yılı", 1975-1985 arası dönem Birleşmiş Milletler tarafından "Kadının On Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu durum, Türkiye'de kadın konusunun ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'de 1970'ler aynı zamanda ikinci dalga feminizmin yükselişe geçtiği döneme tekabül etmektedir. Erkeklerin kurduğu hiyerarşik yapı ve kurumlar reddedilmekte ve ancak, kadının yarar ve tercihinin ülkenin yarar ve tercihi ile bütünleşmesi durumunda ülkenin kalkınacağı inancına dayanmaktadır. Bu dönemde öne çıkan kadın hareketleri genellikle sol kesimde oluşmuştur. Fakat buradaki temel amaç cinsiyet ayrımından ziyade sınıfsal ayrımın ortadan kalkmasına yöneliktir. Bu yönüyle Kemalizm ve onun içerisinden çıkan hareketlerden ayrılmaktadır. Bu bağlamda 1975'de Türkiye İşçi Partisi'nin kurduğu "Eşitlik, ilerleme ve barış" sloganıyla bütünleşen İlerici Kadınlar Derneği (İKD) faaliyetleri ile dikkat çekmektedir. 8 Mart 1976 tarihinde Türkiye'de ilk defa kutlanan Dünya Emekçi Kadınlar Günü bu dernekte kutlanmıştır.

Yine 1976'da yerel yönetimleri ve iş çevrelerini, çalışan kadınlar için kreş açmaya zorlayan kampanya düzenlemiş ve 50.000 imza toplamıştır. 30.000 basan "Kadınların Sesi Dergisi" bu dernek tarafından yayınlanmıştır. Türkiye'de 20.000 üyeyle, 33 şube ve 35 temsilciliğe ulaşmıştır. "Analar doğurur, faşistler öldürür" sloganıyla geniş çaplı eylemler, gösteriler, mitingler ve kampanyalar yürütmüştür. İKD 1979 yılında hükümet tarafından kapatılmıştır. Diğer bir örnek ise daha sonra Devrimci Kadınlar Federasyonu'na dönüşecek olan Ankaralı Kadınlar Derneğidir. Benzer faaliyetlerde bulunan bu dernek gecekondu bölgelerinde dikiş-nakış, okuma yazma vb. kurslar vasıtasıyla kendilerine taraftar kazanmaya çalışmışlardır (Çaha, 1996, s. 131-132).

1980'lerde yaşanan siyasal gelişmeler hem politik hem sosyal alanda köklü değişimler[10] yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 12 Eylül 1980 Darbesiyle devlet toplum karşısında güçlü bir konuma getirilmek istenmiştir. Dolayısıyla aşırı politize olan toplum depolitizasyon hedefiyle pasifleştirilmek istenmiş ve sosyal ve siyasal alanda müdahaleler gerçekleştirilmiştir (Küçük, 2019, s. 27). Devlet ve toplum arasındaki köprüyü oluşturan sendika, dernek, siyasi parti vb. kuruluşlar kapatılmıştır. Bu gelişme yeni özel amaçlı hareketlerin ve oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kadın hareketi de bu boşluktan yararlanmış ve yeni bir kimlik inşa etmiştir. Bu dönemde kadın hareketlerinin temel amacı ataerkil kabullerin sorgulanmasıdır. Özel olan alan kamusal alana çekilmek istenmiştir. Siyasal İslam bile o yıllarda kadını örtünmek şartıyla kamusal alana çıkarma isteğindedir. 1980'lerde yükselen sesler arasındaki en radikal ve ekstrem söylemler feminist gruplara aittir. Bu dönemdeki kadın hareketini öne çıkaran en önemli özelliklerden biri ise eyleme geçmesidir. Yeni oluşan siyasal düzende partiler kadar toplumsal aktör ve hareketler de önem kazanmıştır. Aynı zamanda yerel sorunlar küresel bir bakışla ele alınmaya ve irdelenmeye başlanmıştır (Karagöz, 2008, s. 172-176).

Bu yıllarda artan köyden şehre göç hareketi feminist hareketin canlanmasında önemli rol oynamıştır. Şehirleşme beraberinde sosyolojik farklılaşmayı ve bunun meslek dallarına yansımasını doğurmuştur. Toplum heterojen bir yapı hüviyetine bürünmüştür. İletişim ve eğitim imkanlarının artması şehirde sosyolojik anlamda farklılaşan insanların bir araya gelerek hak taleplerinde bulunmalarını sağlamıştır. 24 Ocak kararlarıyla yaşanan ekonomideki neoliberal dönüşüm kadınlara mesleki hayatta yer açmıştır. Kadınlar kimliklerini meslek kavramı üzerinden inşa etmeye başlamışlardır (Çaha, 1996, s. 144).

[10]Bkz. "4.1. Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşu" başlığında değinilmiştir.

1980'lerde oluşan feminist akımda sosyalistlerin yanı sıra liberal, etnik, radikal, İslamcı, Kemalist ve kültürel feminist grupları bulunmakta ve farklı söylemler üzerinden "kadın meselesi" üzerine yoğunlaşmaktadırlar. 1982-1990 yılları arasında yapılan eylemler 90'ların feminist hareketini şekillendirmiştir. Bu dönemde yapılan bilinç yükseltme faaliyetleri Türkiye'deki feminist hareketin ilk amaçlı ve anlamlı oluşumları olarak değerlendirilmektedir. Ulusal ideolojiye ve rejime minnettarlık olgusu ilk defa bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, kadınlar kadar erkekler de kadın hakları konusuna önem göstermiş ve konu toplumsal sorun niteliği kazanmıştır (Karagöz, 2008, s. 177-178).

Feminizmin kamuoyuna açık olarak sunulması, kadın konusunun ve kadının oluşan boşlukta siyasal katılımının yollarının aranması ilk olarak 1981'de Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi (YAZKO) çatısı altında düzenlenen sempozyumda gerçekleştirilmiştir. Gösterilen ilgi neticesinde hemen ardından tekrar bir sempozyum daha düzenlenmiştir. Buradaki amaç kadının mevcut sosyal ve siyasal yapı içerisinde maruz kaldığı eşitsiz durumunun sorgulanmasıdır. 1982'den sonra YAZKO'nun yayınladığı Somut Dergisi'nde feminist kadın yazarlar yazmaya başlamış ve kadın günü, kürtaj, kadının geleneksel konumu, kadına ilişkin halk deyimleri, kadın ve reklam gibi konu başlıkları burada tartışılmıştır. 1983 yılında "Kadın Çevresi" kurulmuştur. Kadınların ev içi ve ev dışı ürünleri değerlendirilmek istenmiş ve hukuksal, sosyolojik, psikolojik her alanda danışmanlık ve yardım hizmeti sunulmuştur. Bu dönemde birçok oluşum askerler tarafından engellenirken feminist hareketlere dokunulmamıştır. Çaha (1996, s. 143-146) bunun sebebinin eskinin sabıkalı ideolojisi olmamasından kaynaklandığını ve diğer ideolojilerden kopuşu temsil ettiğini düşünmektedir. İlk toplu eylem CEDAW'ın Türkiye'de yürürlüğe girmesi için yürütülen imza kampanyasıdır. Toplanan imzalar ve yürütülen eylem neticesinde Türkiye Sözleşme'yi 1987 yılında imzalamıştır. Bu kampanya sayesinde birçok şehirden kadın bir araya gelmiş ve daha sonra Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'ni kurmuşlardır (Moralıoğlu, 2012, 293). Kadına yönelik ev içi şiddete ilk toplu tepki hareketi 17 Mayıs 1987'de gerçekleşen "Dayağa Karşı Dayanışma" mitingidir. Bu dayanışma bir hâkimin "kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" sözlerini sarf etmesinin ardından gerçekleşmiştir. Bu miting, aynı yılın Ekim ayında birçok farklı meslekten kadının İstanbul Kariye Müzesi bahçesinde şenlik vasıtasıyla toplanarak kadın sorunlarını tartışmalarını sağlamıştır. Burada, geçici kadın müzesinin kurulması kararlaştırılmış,

kadınlara ait ürünler satışa çıkarılarak elde edilen gelirlerden "Bağır Herkes Duysun" kitabı yayınlanmıştır. Kitapta şiddete maruz kalan kadınların anıları üzerinden değerlendirme yapılmakta ve erkeğin aile içerisindeki patriyarkal rolü tartışılmaktadır (Çaha, 1996, s. 175-176). Bu şenlikte dayanışma ağlarının kurulması planlanmış ve 1989 yılında faaliyete geçirilmiştir. Sığınak projeleri için ilk adımı oluşturan bu gelişme şiddet mağduru kadınların pratik ve hukuksal yardım alacakları telefon ağlarından oluşmaktadır (Moralıoğlu, 2012, s. 294). İstanbul, Ankara ve İzmir gibi birçok şehirde bu toplantılar ve mitingler gerçekleştirilmiştir. Bu eylemler kamusal alanın ve diğer sivil toplum kuruluşlarının da ilgisini çeken "Perşembe Grubu" olarak anılan Ankaralı feminist topluluğun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Alternatif medya aracı olarak kullanılan ve sadece 12 sayı yayımlanabilen "Yeter" dergisi bu grup tarafından çıkarılmıştır. 11-12 Şubat 1989 tarihli hafta sonu toplantısı önem arz etmektedir. Ankara Ormancılar Lokali'nde 85 civarı kadın bir araya gelmiş, feminist hareketin gündemi, feminist politika yapanların gündemindeki sorunlar, örgütlenme ve kampanya oluşturma gibi birçok temel feminist tartışma gündemi gerçekleştirilmiştir. "Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi" bu toplantı neticesinde yayınlanmıştır (Karakuş, 2024, Çatlak Zemin). 1989'da Ankara'da Kadın Dayanışma Derneği kurulmuştur. Perşembe Grubu'nun önerisiyle Ankara ve İstanbul'da toplantı düzenlenmiş 2 Kasım 1989'da "Cinsel Tacize Hayır" kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya " Mor İğne Kampanyası" olarak da anılmaktadır. Kampanya sırasında kadınların kendilerini cinsel tacizden korumaları için mor iğne satılmıştır. Mor iğne, cinsel tacizin erkek tarafından gerçekleştirildiğini ve bir saldırı niteliği taşıdığını belirtmek ve kadınların kendisini koruma hakkı sağlayan ve silah niteliği taşıyan metafor hâline dönüşmüştür. Türkiye'nin birçok yerinde etki gösteren ve tekrarlanan bu eylem, Alman Feminist gruplarca da örnek alınmış, Köln şehrinde "tacize hayır" kampanyası eşliğinde mor iğne dağıtmışlardır. Bir diğer feminist sokak eylemi ise TCK'nın 438. maddesinin iptaline yönelik olmuştur. Bu maddeye göre fahişelik yapan bir kadın tecavüze maruz kaldığında üçte ikilik ceza indirimi uygulanmaktadır. 1989 yılının sonunda Antalya'da tecavüze uğrayan N. T.'nin avukatları maddenin Anayasa'nın 10. maddesine, CEDAW'a ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne aykırı olması gerekçesiyle, maddenin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. İstem "iffetli kadınları koruma" gerekçesiyle reddedilmiştir. Bunun üzerine kadınlar genelevlerde çalışan kadınları ziyaret etmiş ve "iffetli/iffetsiz kadın yoktur" pankartlarıyla yürüyüş yapmışlardır. Olaya barolardan, dergilerden, köşe yazarlarından

büyük bir destek sağlanmıştır. Güçlü kamuoyu baskısı Meclisin maddeyi iptal etmesine sebebiyet vermiştir. Medeni Kanun'da yer alan "kadınların çalışmasının koca iznine bağlanması" ifadesi 29 Kasım 1900'de benzer bir kamuoyu baskısı neticesinde iptal edilmiştir. (Moralıoğlu, 2012, s. 294-296).

90'larda kurumsallaşması hız kazanan kadın hareketleri demokrasinin sağlanmasında yadsınamaz yere sahiptir. Örgütlenmeler yoluyla daha çok insana ulaşılması, bilinç yükseltme faaliyetleri, mitingler vb. unsurlar politika yapıcıların dikkatini daha çok çekme yolunda başarıya ulaşmış ve sorunların gerekli mercilere aktarılmasında etkili olmuştur (Taştan, 2021, s. 94). Kadın sığınaklarının ortaya çıkması bu dönemde tezahür etmiştir. Şiddete uğrayan kadınlara barınak ve destek sağlamak amacıyla ilk birim 1988'de İzmir'de "Kadınlar İçin Barındırma Ünitesi" adıyla kurulmuştur (Çaha, 1996, s. 183). 90'larda öne çıkan feminist örgütlenmelere ve sığınma evlerine bakıldığında günümüzde de faaliyetlerine devam eden "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı" göze çarpmaktadır. "Dayağa Hayır!" kampanyası esnasında bir araya gelenlerin oluşturduğu vakıf, kadın danışma merkezleri ve sığınakları kurmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önlemek, erkek şiddetinden kadınları korumak amacını haizdir (http-1). 1990'da değinilmesi gereken diğer bir önemli gelişme ise Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın "Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri araştırmacılara derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak" amacıyla kurulmasıdır (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2024). Kadın sorununun akademik çevrelerce de ele alınarak irdelenmesinin göstergesi olan İstanbul Üniversitesi bünyesinde yer alan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi de 1990'da kurulmuştur (Çaha, 1996, s. 184). 2000'lerden sonra kadın hareketi örgütleri aile içi şiddetin yanı sıra, kadınların eğitim, çalışma, sosyal, akademik hayata katılabilmesi ve haklarını elde edebilmesi için çaba göstermiştir. Kadınların sosyal hayattaki eşitsizlik sorunları artık, politika yapanların da ana başlıkları hâline gelmiştir. Bu dönemde gelişen hareket toplumsal yapının dönüşüme uğramasında da etkin rol oynamıştır (Taştan, 2021, s. 93).

21. yüzyılda Türkiye'ye bakıldığında kadının insan haklarını savunan birçok sivil toplum kuruluşunun olduğu görülmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı dönüşümün neticesinde STK'ların kamuoyu üzerindeki etkileri artmış, toplumun neredeyse bütününe hitap etme hüviyetini kazanmışlardır. Bu durum kadın hakları hususunda toplumsal

bilinci ve savunuyu da yükseltmiştir. Yukarıda bahsedilen tarihsel olaylar bazı müspet gelişmeler kaydetmesine rağmen yine de kadının insan haklarının ihlal edilmesini durduramamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil düzen sosyolojik yapı içerisinde devam eden kültürel olgular olarak varlıklarını muhafaza etmektedirler. Bu nedenle kadın hakları savunusunda STK'lar bu sosyo-kültürel yapı içinde ehemmiyet arz ederler. Çünkü demokratik değerlerin yaygınlaşması ve yerleşmesi, kadın hakları ihlallerine yönelik STK'ların yaptıkları eylemler ve hukuki girişimler bağlamında işlevsel bir boyuta ulaşıldığına işaret etmektedir. Bu minvalde İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararında oynadığı role ve oluşturduğu etkiye göz atmakta fayda vardır.

4.3 İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararına Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkisi

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı uluslararası ve ulusal olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluş tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu duruma eleştirel yaklaşan kuruluşlardan biri de STK'lardır. Çekilme kararını makul bulan veya herhangi bir açıklamada bulunmayan STK'lar olsa da Türkiye'de insan hakları ve kadın hakları alanında etkin bir şekilde faaliyet gösteren kuruluşların büyük bir çoğunluğunun çekilme kararını desteklemediği görülmektedir. Bu başlık kapsamında tarafsız değerlendirme sağlanması amacıyla her iki görüşe sahip olan, açıklamaları ile öne çıkan STK'lara ve konuya ilişkin düşüncelerine yer verilmiştir.

4.3.1 Sözleşme'den çekilme kararına karşı duruş sergileyen sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını desteklemeyen STK'ların resmi siteleri üzerinden yaptıkları açıklamalara bakıldığında hepsi Sözleşme'nin bir kazanım olduğu ve fesih haberinin üzüntü uyandırdığı konusunda hemfikirdir. Çekilme kararının ardından binlerce kadın "İstanbul Sözleşmesi Yaşatır" sloganları ile sokaklara dökülmüş, sosyal medya hesaplarından paylaşımlarda bulunmuş ve profil fotoğraflarına yazıyı eklemişlerdir. İstanbul Sözleşmesi'ne geri dönülmesi için ısrar edilmesindeki temel sebebin kadına yönelik şiddetle mücadele için en kapsamlı uluslararası metin olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

4.3.1.1 Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

1990 yılında kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla kurularak günümüze kadar gelen (http-1) ve etkin faaliyetlerine devam eden Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı çekilme kararına tepkisini 2021 yılı faaliyet raporunda "Türkiye'nin ilk imzacısı olmasına rağmen hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanmayan bu Sözleşme, bizler için önemli bir yasal dayanak ve en önemlisi erkek şiddetine dair paylaştığımız perspektifi sunan yegâne hukuki metindi (s. 4)." sözleri ile başlatarak ifade etmiştir. Sözleşme'den çekilme kararını sahada gözlemledikleri uygulama aksaklıkları üzerinden yorumlamış, bunun kadınların haklarının engellenmesi veya kısıtlanması yolundaki istemin somut bir adımı olarak görmüşlerdir. Gerçekleştirilen eylemler ve söylemler vasıtasıyla toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaştırıldığı ve erkek egemen sistemin meşru kılınmaya çalışıldığının altı çizilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin karşısında konumlanmanın şiddeti daha da güçlendirdiği ve dolayısıyla şiddete karşı mücadele mekanizmalarının zayıfladığı ifade edilmiştir. Türkiye Devleti'nin Sözleşme'den çekildikten sonraki süreçte söylemler üzerinden inşa ettiği "Kadına yönelik şiddetle mücadele etmeyi bırakmayacağız" imajının toplumsal cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurulmadığı sürece kaynak ve zaman israfından başka bir anlama gelmeyeceği dile getirilmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin göz önünde bulundurulmamasının yanı sıra diğer bazı olumsuz gelişmeler ise şu şekilde sıralanmıştır:

> TBMM Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Belirlenmesi Araştırma Komisyonu'nun uzman olmayan kişileri ve açıkça kadın haklarının karşısında duranları çağırarak şiddetin nereden kaynaklandığını yeniden keşfetmeye çalışması, IV. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda bir defa bile toplumsal cinsiyet ifadesinin geçmemesi, TCK değişikliği ile kadına yönelik şiddetle mücadelenin ceza kanununa indirgenmesi (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2021, s. 4).

Bunlara ek olarak Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından, Sözleşme'den çekilme kararının kurumlarda kötü muamelelerin artmasına sebebiyet verdiği, bunların görünür hâle gelmesi akabinde şiddet gören bireylerin çevresindeki insanlarda korunamayacağı düşüncesiyle endişelerin arttığı, onlar adına kadın örgütlerine destek istemiyle başvuruda bulunulduğu ve alternatif çözüm yollarının araştırıldığı gözlemlenmiştir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2021, s. 11). Ayrıca kolluk kuvvetlerinin ve bazı resmî kurumların Sözleşme'nin iptalinin ardından 6284 sayılı Kanun'un da yok sayılmaya başladığına ve bunun davranışa yansıdığına şahit olduğunu belirtmiştir. Bunun neticesinde kadınlarda

güvensizlik ve endişe duygusunun zuhur ettiği ifade edilmiştir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2021, s. 40).

4.3.1.2 Kadının İnsan Hakları Derneği (KİH)

1993 yılında kurularak kadının insan haklarını ulusal ve uluslararası düzeyde korumak ve geliştirmek amacını haiz olan Kadının İnsan Hakları Derneği bağımsız kadın STK hüviyetindedir. Adını 1993 yılında Viyana'da gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kadının haklarının ilk defa insan hakları olarak nitelendirilmesinden ilham alarak oluşturmuştur (http-2).

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını desteklemeyen KİH 2021 yılını "Türkiye'nin Sözleşme'den hukuksuzca ve anayasaya aykırı olarak çekildiği yıl" olarak anımsayacaklarını belirtmiştir. Bu karara giden süreçteki gelişmeleri;

> Bu politik geriye gidişin sinyallerini; toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının öncelikle söylemsel olarak gayrimeşrulaştırılması, bu politikaların mevcut sistemden sökülmesi ya da yeniden çerçevelenmesi, bazen de politikalara dokunulmadan uygulamaların altının oyularak baltalanması ve son olarak da kamuya ait yapılarda hesap verilebilirlik ve katılımcılık mekanizmalarının aşındırılması ile almaya çok önceden başlamıştık (KİH, 2021, s. 3).

sözleri ile yaşanan gelişmeler ve saldırılar neticesinde beklenebilecek bir olay olduğunu kastederek ifade etmiştir. Buna ek olarak çekilme kararını, ihlal edilen kadın hakları hususunda devletlerin hesap verilebilirliğinin zayıflatılması, toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığının devlet politikası olarak benimsenmesi ve duyurulması olarak nitelendirmiştir (KİH, 2021, s. 3-17).

4.3.1.3 İnsan Hakları Derneği (İHD)

1980 Askerî Darbesi ile birlikte yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde hem toplumu bilinçlendirmek hem de yaşanan menfi gelişmelere dur demek için 17 Temmuz 1986'da kurulan İnsan Hakları Derneği tüzüğünde de yer aldığı üzere "İnsan hak ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapmak" amacı ile günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir (http-3).

İHD 20 Mart 2021'de "İstanbul Sözleşmesi'nden Vazgeçmeyeceğiz!" başlıklı açıklamasında "Her gün yeni bir hak ihlali ile güne başlamaya alıştırmak istiyorlar bizleri" ifadesine yer vermiştir. Uluslararası sözleşmelerin masa başında usulen imzalanan şeyler olmadığına, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile gece yarısı çekilen

imzanın kadınlara verilen hakların geri alınması anlamına geldiğine yer vermiştir. Yazıda dikkat çeken ifade ise "Çünkü biliyoruz, kadına yönelik şiddet politiktir!" nitelendirmesidir (http-4). Yürürlüğe girmesinden bu yana uygulama sorunları ile karşılaşılsa bile kadınlar için umut olduğu, kadın hareketine güç kazandırdığı, taleplerin daha rahat bir şekilde yüksek sesle dile getirilmesine vesile olduğu ifade edilmiştir. "Kutsal aile", "Sözde namus" gibi kavramların tartışma yoluyla gündeme getirilmesi üzerine "muktedirin" rahatsız olduğunu dile getirmiştir. Kadınların varlığını, emeklerini, taleplerini, ödenen bedelleri, mücadeleleri hiçe sayan fesih kararını kabul etmediklerine değinmişlerdir (http-5). Fesih kararı ve kararın iptali için Danıştay'a açılan davanın sonucuna ilişkin ise şu açıklamalara yer verilmiştir:

> Bu sözleşme AKP[11] döneminde imzalandı ama yine AKP döneminde ve Cumhurbaşkanı'nın tek başına verdiği bir kararla feshedildi. Aslında bu sözleşmenin feshi, Türkiye'de yaşanan son derece baskıcı, ayrımcı, erkek egemen ve militer zihniyetin, ne kadar yoğunlaştığının da bir göstergesini oluşturuyor. Danıştay 10. Daire'nin verdiği kararın içeriğine baktığımızda, son derece tehlikeli bir bakış açısını da yansıttığını görüyoruz. Danıştay'ın bu kararıyla Türkiye, açıkça tek bir kişinin verdiği kararlarla yönetilen bir devlet olarak da simgeleşiyor. Maalesef ki Danıştay'ın, savcının son derece olumlu ve usule uygun mütalaasına rağmen oy çokluğuyla verdiği bu karar, aynı zamanda coğrafyamızda hukukun, siyasetin ne kadar egemenliği altında olduğunun da bir göstergesi… (http-6).

4.3.1.4 Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER)

1997'de kadınların her alanda eşit temsilini savunmak amacıyla kurulan Kadın Adayları Destekleme Derneği sosyal ve siyasal alanda kadın-erkek eşitliğini demokrasinin gereği olarak görmektedir. Tüm alanların tayin edici gücünü özellikle politik alanda görmektedir. Bu nedenle kadın erkek-eşitliğinin öncelikle siyasette eşit temsille sağlanacağı ilkesine dayanarak politik alandaki eşit temsili gerçekleştirmeyi ana gaye edinmiştir (http-7).

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına giden yolda KA.DER tartışmalara yönelik televizyon programlarını incelemiş ve Sözleşme'nin erkekler tarafından ele alındığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmanın sonucuna göre tartışma programlarına katılan 10 yorumcudan sadece 1'i kadındır. Bu programların %77'sinde hiç kadın bulunmamakta sadece erkekler tarafından tartışılmaktadır. Karar mekanizmaları başta olmak üzere her alanda eşitliği savunan KA.DER medyanın da cinsiyet eşitliği ilkesinden hayli uzak

[11]Adalet ve Kalkınma Partisi

olduğu kanaatine varmıştır. KA.DER Genel Başkanı Nuray Karaoğlu konuya ilişkin şu ifadeleri sunmuştur:

> Biz başta parlamento olmak üzere her alanda eşit temsil için mücadele ederken medyadaki uçurum çok üzücü. İstanbul Sözleşmesi'ni bile erkekler tartışıyor! Kanallar kadınları görmüyor, duymuyor. Oysa ki her alanda pek çok kadın uzman var. Kanallar, program için kadın konuk aradıklarında bize başvurabilirler, kadın uzman havuzu oluşturuyoruz (http-8).

21 Mart 2021'de çekilme kararına karşı koyabilmek adına idari ve anayasal strateji geliştirme toplantısı düzenlenmiştir. 22 Mart 2021 21:00'da Sözleşme'den çekilme kararına karşı toplumsal desteği göstermek adına "Bugün daha güçlü #İstanbulSözleşmesi bizim demek için ses çıkarıyoruz!" başlığıyla insanları balkonlara ve pencerelere davet etmişlerdir (http-9).

4.3.1.5 Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF)

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu toplumun maddi ve manevi kalkınmasını kadının kalkınması vesilesiyle sağlamak amacıyla çalışmak ve bu alanda dayanışmayı ve yardımlaşmayı temin etmek amacıyla 1976'da kurulmuştur. 2024 yılı itibariyle 10 bağımsız kadın örgütünü bünyesinde barındırmaktadır (http-10).

TKDF İstanbul Sözleşmesi'nin kabulünde TBMM ve Bakanlar Kurulu'nun da kararıyla gerçekleştirilmesine değinmiş ve çekilme kararında da kamu hukukunun asli ilkesi olan yetki ve usulde paralellik ilkesi gereğince bu iki organın onayının alınması gerektiğine değinmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere çekilme kararını hukuka aykırı olarak nitelendirmekte, anayasal ve yasal dayanağının olmadığının altını çizmektedir (http-11). TKDF Başkanı Canan Güllü TELE1'e kararın iptali için Danıştay'a açılan davanın sonucu hakkında verdiği röportajda Danıştay'ın verdiği kararın hukukun üstünlüğü ilkesini yok saydığı ve siyasi bir karar olduğunu dile getirmiştir. "Tüm bu uygulamalar sonunda kadının biat kültüründen birey kültürüne geçmesinden korkanlar ve kendi geleceğini tehlikede bulanlar tarafından engellenmiştir. Siyasi iktidar, geri kalmış cemaatlerin taleplerine yanıt vermiştir" ifadelerini ekleyen Güllü karar alınırken cemaatlerin isteklerinin yerine getirildiğine vurgu yapmıştır (http-12). Konuya ilişkin başka bir açıklamasında Güllü TKDF için bir şeyin değişmeyeceği ifadesine ek olarak:

> Benim için sahada eğer üst politika yoksa, devlet kadına karşı insan hakları ihlalini görmezden geliyorsa, kendini demokrasiden otokrasiye oturtuyorsa, demokrasiden uzaklaşıp tek adam rejimiyle; ben hükümetinin, ben liderliğinin, ben devletliğinin kelamını koyuyorsa,

benim de devletsel olarak ilişkim biter. Yerelden, sahadan politikalar geliştirmeye yukarıya çıkarmaya çalışırım (http-13). ifadesini sarf etmiştir.

4.3.1.6 Türk Tabipleri Birliği (TTB) – Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu

Sağlık alanında doktorları temsil eden Türk Tabipleri Birliği kitle örgütüdür. Özellikle 2000'lerden sonra eril bir alan olan Tıp'ta kadın hekimlerin sayısının artması neticesinde TTB bünyesinde yapılan mevcut kadın çalışmalarını daha organize bir hâle getirmek ve örgütlü çalışabilmek adına kadın çalışmaları kolu kurabilmek için 17 Mayıs 2006 tarihinde Merkez Konsey'e başvuru yapılmıştır (http-14). Bu amaçla kurulan TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu ilk Genel Kurulu 18-19 Kasım 2006'da gerçekleştirilen Kongre'de toplanmış, kadınların toplumsal yaşamda yer almasının önündeki en büyük engelin cinsiyet eşitsizliği olduğuna değinerek örgüt içerisinde adalet ilkesine uyacak önlemlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Eşit temsil için kurullarda her iki cinsin de %40'ın altında olmamasının yanı sıra cinsiyet eşitliğini sağlayacak birçok karar alınmıştır. Aynı zamanda tek tek bireylerden ziyade örgütlü bir yapının bunu daha güçlü bir şekilde sağlayacağı düşüncesine varılmıştır. TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu meslek içerisindeki kadına ilişkin sorunların yanı sıra kadına yönelik şiddet gibi alanlarda çalışmalar yürütmektedir (http-15).

TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu da diğer kuruluşlarla benzer olarak İstanbul Sözleşmesi'nden Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile çıkılmasını hukuksuz olarak nitelendirmiştir. Kadın katliamlarının artış gösterdiği bir dönemde Sözleşme'ye karalama kampanyası yürütülmesi ve tartışmaya açılmasının, kadınların eşit ve hür hayat sürmemeleri için başlatılan savaş anlamına geldiğini ifade etmiştir. Kadına yönelik şiddetin yükseldiği bir dönemde etkin uygulama yerine Sözleşme'den çekilme kararının gündeme gelmesi devletin şiddeti önleme görevini terk ettiğini göstermektedir. Başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere, kadınların ulusal ve uluslararası kazanımlarının eril iktidarlar tarafından saldırı altına alındığı, AKP iktidarının kazanımları geri alarak kadını erkeğe bağımlı kılma çabası içerisinde olduğunu dile getirmişlerdir. Kararın hukuksuz olduğunu ifade eden protestolar sırasında barikatlarla karşılaşarak gözaltına alındıklarını eklemişlerdir. Olaya ilişkin tepkileri bildirmek ve koruyamadıklarının altını çizmek amacıyla açıklamada "Dün uzaklaştırma kararı olmasına rağmen Necla'yı evinde koruyamayan, kendisini istismar eden erkekle birlikte yaşamak zorunda kalan ve vahşice katledilen Sezen'i koruyamayan, katilleri engellemeyen iktidar, haklarını arayan

kadınların önüne barikatlar yığıyor. Koruyamıyorsunuz, öldürülüyoruz (http-16).” ifadesine yer verilmiştir. TTB Başkanı Dr. Şebnem Korur Fincancı konuya ilişkin yaptığı açıklamada cinsiyetçi şiddetin bir halk sağlığı sorunu olduğunun altını çizerek, sadece Sözleşme’nin varlığı için değil, tüm basamakların hayata geçirilmesi için çaba göstereceklerini ve karara itaat etmeyeceklerini bildirmiştir (http-17).

4.3.1.7 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP)

3 Mart 2009’da yaşanan ve Türkiye gündemini sarsan Münevver Karabulut cinayetinin[12] ardından birçok kadın ve LGBTİ+ örgütünün katılımı ile 2010 yılında Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu kurulmuştur. Kadınların en büyük sorunu olarak görülen cinayetlerin yine kadınlar tarafından önlenebileceği görüşüne istinaden “biz kadınlar” vurgusu Platformun isminde öne çıkarılmıştır (http-18).

İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararının ardından KCDP kadınların yaşamlarından, haklarından ve özgürlüklerinden asla vazgeçmeyeceklerini ve zaten yıllardır Sözleşme’nin uygulanması için mücadele yürüttüklerini ifade etmiştir. Sözleşme’nin uygulanmamasına kanıt olarak ise şu gelişmeyi sunmuştur:

> Sözleşme, eğitimin her kademesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ders müfredatına eklenmesi gerektiğini söylüyor. İstanbul Sözleşmesi’ne dayanarak YÖK tarafından 2015 yılında başlatılan toplumsal cinsiyet eşitliği projesi, üniversitenin bütün bileşenlerini kapsayan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı öngörüyordu. Özgecan Aslan’ın öldürülmesinden sonra başlatılan proje birkaç yıl sonra kaldırıldı. Üstelik “toplumsal değerlere” uymuyor bahanesiyle kaldırıldı. Şimdi de aynı gerekçeyi sözleşmeyi feshetmek için öne sürüyorlar. Kadın üniversitesi açma planı yaparken de bizi geriye, 1900’lü yıllara götürmeye çalışıyorlar. Kadın üniversitesi değil, demokratik, yan yana ve eşit bir eğitim istiyoruz. Kadın üniversitesi açma planı yapanlar bizim mücadelemizin çok gerisinde kaldı. Eşit ve özgür yaşam mücadelemiz, eğitimde eşitlik olmaksızın mümkün değil! (http-19).

Sözleşme’de yer verilen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramlarına ilişkin saldırıların LGBTİ+ bireyleri hedef hâline getirdiği, ayrımcılık, nefret söylemi ve şiddet içerdiğini ve bu bireyleri İstanbul Sözleşmesi’nin koruyabileceği ifade edilmiştir. Yaşanan eşitsizlik mücadelesinde LGBTİ+’larla birlikte mücadele sürdürdüklerini ve

[12]Münevver Karabulut henüz 17 yaşında lise öğrencisi iken Cem Garipoğlu tarafından vahşice öldürülmüştür. Karabulut’un cansız bedeni parçalar halinde çöp toplayan bir kişi tarafından çöp konteynırında bulunmuştur. Katil Garipoğlu cinayetin ardından 197 gün kaçmış ancak 18 Kasım 2011’de mahkumiyet kararı verilebilmiştir. 10 Ekim 2014’de ise kaldığı cezaevinde intihar etmiştir (CNN Türk, 2024).

kadınlar ve LGBTİ+'ların hür bir yaşam sürmesi için gündeme gelmesi gereken soru "Her bir maddesini eksiksiz nasıl uygularız?" olması gerekirken fesih kararının konuşulmasını eleştirmişlerdir (http-19). Kararın geri çekilmesi için KCDP tarafından düzenlenen yürüyüşte polis tarafından darp edilerek göz altına alındıklarını, daha sonra polisin bu uygulamadan vazgeçerek araçtan gözaltına aldığı kişileri araçtan geri indirdiğini fakat hemen ardından "İnsan Hakları Eylem Planı" ile göz altına alınmama karşılığında abluka altına alındıklarını ifade etmişlerdir. Bu olay karşısında kadınların orada bir erkek tarafından şiddete uğraması hâlinde aynı önlemin alınmayacağı düşüncesini paylaşmışlardır. Sözleşme'den çekilme kararı alınırken sadece belirli bir kesimin düşüncesinin ele alındığını ima eden şu ifadeleri sarf etmişlerdir:

> Bugün siyasi iktidar; kadınların en küçük bir hakkına dahi tahammül edemeyen bir grup yobazın rahatsızlığını dikkate aldığını ilan ediyor. Sözleşme, toplumda tartışmalara sebep olmuş. İlk başta maddi hatayı düzeltelim: Bahsettikleri şahıslar bugünün toplumunu değil, bir önceki yüzyılları temsil edebilirler ancak. Ayrıca iktidar tarafından tartışması dikkate alınan kesime bakın. İktidar defalarca kez ayaklanan kadınları hiç duymuş mu ki, bu kesimin görüşünü dikkate alıyor? ... Kadınlar adına ilan ediyoruz: İktidarın ve sözcülerinin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek için öne sürdüğü tüm gerekçeler, kadına şiddetin bizzat sebepleridir. Kadınların özgürlüklerine konulan en küçük bir şerh bile, kadın cinayetlerinin kökenidir… Toplumun aile yapısı bozuluyor diye öne sürdükleri gerekçeler de o ailelerin erkeklerine sonsuz yetkiyi vermekten başka bir şey değildir. Kadınları yalnızca aile içerisindeki şiddetten korunacak canlılar olarak görmek, konuyu hiç anlama niyetleri olmadığının da ilanıdır… İktidar kadına yönelik şiddetle mücadeleyi, kadınlar erkek egemenliğin kurallarına uyum sağlarsa sorun çıkmaz stratejisi ile yürütüyor. Eğer kadınlar bunu kabul ediyor olsaydı, evet kadın cinayetleri bu rakamlarda olmayabilirdi. Gerçek durum, kadınların bu kuralları canları pahasına kabul etmiyor olduğudur. (http-20).

4.3.1.8 Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)

Kadınlarla Dayanışma Vakfı, 1999 yılında yaşanan Gölcük depreminin akabinde bölgeye gönüllü olarak yardım etmek için giden kadınların bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Bölgede mağdur olan kadın ve çocuklara yardım sağlayan bu oluşum o zamanlar "Kadınlarla Dayanışma Grubu" olarak anılmıştır. 2001 yılında ise resmî bir oluşum hüviyeti kazanmış ve KADAV ismini almıştır. Deprem nedeniyle başta Kocaeli'nde faaliyetlere yoğunlaşan KADAV, günümüzde faaliyetlerine tüm Türkiye'de devam etmekte ve feminist hareket içerisinde hak savunuculuğu yapmaktadır (http-23).

Yapılan açıklamalarda KADAV, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının hukuki usullere aykırı bir biçimde gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Temel insan haklarına dayalı uluslararası sözleşmelerin onayının TBMM'de bir kanun çıkarılması ile gerçekleştirilirken Cumhurbaşkanı'nın kararı ile çekilmenin gerçekleştirilmesinin Anayasa'ya aykırı olduğu belirtilmiştir. Sözleşme'nin kadınlar için büyük bir kazanım olduğu vurgulanmış, bu nedenle vazgeçmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Kararın ilanı ile birlikte kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaştıkları olumsuz tavır ve uygulamaların endişe verici olduğu, bu süreçte kullanılan cinsiyet eşitsizliğine dayalı ifadelerin ve medyada yürütülen antipropaganda faaliyetlerinin şiddet faillerini güçlendirdiği ve şiddet mağduru kadınların güvensiz hissetmesine sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Benimsenen politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları hususundan bir hayli uzak olduğunu ve bunun şiddet mağduru kadınlar üzerinde toplumsal baskıyı arttırdığını ifade etmişlerdir (KADAV, 2021a, s. 3-4). Aynı zamanda, Sözleşme'nin zaten tam anlamı ile uygulanmadığını, çekilme kararının ise keyfi uygulamaları arttırdığını, bu kararın diğer kazanımları da kaybetme korkusuna sebep olduğunu ve kadınları şiddet kaygısı ile yaşamaya ittiğini vurgulamışlardır (KADAV, 2021b, s. 3). KADAV'a göre çekilme kararı kadınları ve LGBTİ+ bireyleri daha eşitsiz ve şiddete açık hâle getirmiştir (KADAV, 2021c, s. 3).

4.3.1.9 Kadın Dayanışma Vakfı (KDV)

Kadın Dayanışma Vakfi'nın kökeni 1987'de Ankara'da bir araya gelen Kadın Tartışma Grubu'na dayanmaktadır. 1993 yılında resmî kurulumu gerçekleştirilen bu Vakfın amacı kadına yönelik şiddetin her türlüsü ile mücadele yürütmek ve şiddet mağduru kadınlarla dayanışmayı sağlamaktır (http-24).

KDV'ye göre İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı kadınların şiddetle mücadelesini olumsuz etkilemiş ve süreci zorlaştırmıştır. Özellikle çekilme kararına gerekçe olarak şiddetle mücadelenin aileyi parçaladığı iddiasının sunulması şiddet faillerinin güçlenmesine sebebiyet vermekte ve kadınların daha savunmasız hissetmesine yol açmaktadır. 6284 sayılı Kanun'un ve devlet tarafından gösterilen çabanın şiddeti önlemede yetersiz kaldığı, Sözleşme yürürlükteyken dahi zaten tam anlamı ile uygulanmadığı, devletin ve kamu görevlilerinin üzerine düşen görevleri yerine getirmediği, samimi ve etkin mücadelenin yürütülmediği, yürütülmesi için devletin üst makamında bulunan kişilerin de şiddeti problem olarak ele alması gerektiği ve bütün bu

olumsuzlukların üzerine tek taraflı çekilme kararının gelmesini kurumsal bir geri adım olarak nitelendirmişlerdir. Vakfa şiddet nedeniyle başvuran kadınların genellikle şiddet uygulayanın kadın cinayetlerinden örnek sunarak ölüm tehdidine maruz bırakıldıklarını aktardıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal medya vasıtası ile yayılan cezasızlık haberleri nedeniyle kadınlar tedirgin olmaktadır. Evli bir kadının kocasından şiddet görürken duyduğu ifade "*Boğazını keseceğim, polis arkadaşlarım var, 3 ay yatar çıkarım bana bir şey olmaz*" şeklindedir. KDV 2021 yılı içerisinde gelen başvurularda kadınlara yöneltilen tehditlerde sıklıkla duyduğu ifadenin "*sonun Emine Bulut*[13] *gibi olacak*" olduğunu dile getirmiştir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2021, s. 33-57).

4.3.1.10 Eşitlik İçin Kadın Platformu (EŞİK)

2020 yılının Nisan ayında çıkarılmak istenen çocuk istismarı faillerine af girişimlerine engel olmak için 103 kadın platformu bir araya gelmiş ve amacına ulaşmıştır. Daha sonra İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının gündeme gelmesi hasebiyle kapsayıcı bir isim ile 1 Ağustos 2020 tarihinde Eşitlik İçin Kadın Platformu oluşturulmuş ve faaliyetlerine bu isim çatısı altında devam etmiştir. Çocuklara cinsel istismar, kadına yönelik şiddet, İstanbul Sözleşmesi gibi birçok konuda Platform, bağımsız bir örgüt olarak ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalarına devam etmektedir (http-25).

EŞİK Platformu İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı gündeme gelip tartışmaya açıldığında, dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Fuat Oktay'a konuya ilişkin açık mektup[14] yazmıştır. Sözleşme'nin, Türkiye'nin geleceği ile ilgili olmasının yanı sıra kadınların geleceği ile ilgili olması ve önem arz etmesi nedeniyle kadın örgütlerinin katılımı ve kabulü olmaksızın karar alınmaması gerektiği hususuna değinilmiştir (http-26). EŞİK, Sözleşme'den çekilme kararının ardından ise Danıştay'a yapılan başvuruların takipçisi olmuştur. Yürütmenin durdurulması için yapılan başvurularda ret kararının 84 gün sonra verilerek dosyalara işlenmesi hakkında şu görüşü beyan etmiştir:

> …bu kararlar davayı takip edenlere ve avukatlarına gönderilmediği gibi dosyalara da konmamıştı. Bu açıklamanın yapıldığı 28.06.2021 tarihinden bu yana geçen 84 günde dosyalara konmayan red kararları sonunda 20 Eylül günü diğer dosyalarda da tebliğ edilmeye başlandı. 84 gün boyunca verdiği red kararını yazmayan Danıştay 10. Dairesi dava açanların

[13]18 Ağustos 2019 tarihinde 38 yaşındaki Emine Bulut, boşanmış olduğu Fedai Varan tarafından 10 yaşındaki kız çocuklarının gözü önünde boğazı kesilerek ve çeşitli bıçak darbelerine maruz kalarak öldürülmüştür (BBC, 2019).
[14]Ayrıntılı bilgi ve mektup metni için bkz. https://esikplatform.net/hikayemiz/

> yürütmeyi durdurma konusunda verilecek karara zamanında itiraz hakkını da geciktirmiş oldu. Danıştay 10. Dairesi kadınların hayatları ile oynadığı yetmiyormuş gibi asgari bir hukuk devletinde olması gereken usul işlemlerini de yok saydı.
>
> Yürütmeyi durdurma talebimize İstanbul Sözleşmesi'ne devlet olarak taraf olmaktan çıkış günü olan 1 Temmuz'dan aylar sonra, 20 Eylül günü cevap verilmesi, hukuk devleti ilkesinin yargı makamlarınca bile umursanmadığının bir göstergesidir. Sözleşmeden çıkış sürecinin hukukla değil siyasi pazarlıklarla yürütüldüğünün farkında idik. Danıştay'daki dava sürecinde de son anda mahkeme heyetine iki yeni üye atanması; iki üyenin karşı oylarına rağmen kararın oy çokluğu ile kadınların aleyhine çıkartılması; bu konuda ilk ve tek tebligatın İyi Parti Genel Başkanı'na yapılması; diğer tüm davacıların kararlarının aylarca bekletildikten sonra tebliğ edilmesi de politik pazarlık süreçlerine göre hareket edildiğini gösteriyor (http-27).

EŞİK'e göre verilen karar hukuksuzdur. Hukuksuz bir kararın ise yürürlük tarihi olamayacağı bu nedenle de Sözleşme'den vazgeçmedikleri ifade edilmiştir. Kararın yanlış olduğuna yönelik verilen çarpıcı örnek ise şu şekildedir:

> İstanbul Sözleşmesi'nin "nas olmadığı", Sözleşme'den çıkılabileceği dile getirildikten ve 19 Mart 2021 Cuma gecesi tek cümlelik bir kararla Türkiye'nin imzasının çekildiğinin ilan edilmesinden bu yana, kaç potansiyel katilin cesaret bulduğunu, kaç kadının bu cesaretle hayattan koparıldığını ya da sakat bırakıldığını bilmemiz olanaksız. Ama **"İstanbul Sözleşmesi, yaşam ve özgürlük meselesidir"** demek için mahkeme salonlarında duyduklarımız yeterli. Pınar Gültekin'in katili "İyi ki İstanbul Sözleşmesi iptal edildi" derken hayati bir gerçeği itiraf etmiş; **"Kadın cinayetleri politiktir"** demişti aslında. Katilin bu cümlesi, bir siyasi kararın canlara nasıl mal olduğunu göstermektedir (http-28).

Sözleşme'den çekilme kararının iptal edilmesini aynı zamanda Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesi için de "hayat memat meselesi" hâline geldiğinin altını çizmiştir. Kararın Anayasaya aykırı olması gerekçesi ile davaların Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesini talep etmişlerdir (http-28).

4.3.2 Sözleşme'den çekilme kararını destekleyen sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını destekleyen STK'ların açıklamalarına bakıldığında, Sözleşme'nin toplumsal gerilim öznesi hâline büründüğü, mevcut iktidarın attığı adımların yeterli ve işlevsel görülmesi nedeniyle artık ihtiyacın hasıl olmadığı ortak kanaattir. Bunlara ek olarak Sözleşme'nin toplumsal gelenek ve göreneklere uymadığı, LGBTİ+ cinsiyetleri desteklediği için çekilmenin mantıklı olduğu gibi yorumlara da

rastlanmıştır. Genellikle tepkilerin Sözleşme'de geçen "cinsel yönelimler" ifadesine yoğunlaştığı görülmektedir.

4.3.2.1 Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

8 Mart 2013'de kurulan Kadın ve Demokrasi Derneği "varoluşta eşitlik, sorumlulukta adalet" ilkesi ile kadının onuru ile yaşam sürebileceği emniyetli bir toplum ve adil bir istikbal kurmak amacını haizdir (http-21).

KADEM'e göre İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddetle mücadele alanında önemli bir kazanımdır. Fakat tartışmalar sonucunda gelinen noktada bağlamdan koparılmış, toplumsal bir gerilim hâline dönüşmüştür. Verilen fesih kararının bu gelişmeler neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. KADEM bu karardan ziyade tartışmaları ortadan kaldıracak yorum beyanının Avrupa Konseyi'ne sunulmasını tercih edeceğini dile getirmiştir. Hükümetin genel kadın hakları hususunda şuana kadar önemli adımlar attığını ve kazanımların elde edildiğini, bu kazanımların takipçileri olacaklarını ve 6284 sayılı Kanun'un uygulamalardaki sorunlarının giderilerek daha fazla güç kazanması için çalışmalarını sürdüreceklerini kamuoyuna duyurmuşlardır (http-22).

KADEM'in sunduğu açıklamaya bakıldığında, Sözleşme'nin varoluş amacından sapmış olması ve gerilimin bu sebeple ortaya çıktığının ifade edilmesi politik bir ifade ile çekilme kararına üstü kapalı destek sunulduğunu gözler önüne sermektedir.

4.3.2.2 Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) - Kadınlar Komisyonu

Memur Sendikaları Konfederasyonu 9 Haziran 1995 tarihinde resmî olarak kurulmuştur. Memur-Sen'e üye sendikalar "manevi değerlere saygıyı, hak ve hukuk kaidelerine bağlılığı temin, çalışma barışını tesis etmeyi, adil ücret sistemini getirip alın terini değerlendirmeyi, işveren bakanlıkların sorunlarının çözülmesi ile çalışma imkânı ve veriminin artırılması için her türlü gayreti sarf etmeyi ana gaye ittihaz etmiştir." Memur-Sen'e göre ezelden beri Türkiye'deki sendikaların ideolojik araç olarak kullanılması muhafazakâr görüş bünyesindeki insanların sendikalaşma faaliyetlerine olumsuz bakmasına sebebiyet vermiştir. Konfederasyon'un kuruluşuna önderlik eden Mehmet Akif İnan bu genel kabulü yıkarak muhafazakâr insanların sendikal mücadelelerine katılımını Memur-Sen vasıtası ile gerçekleştirmiştir (http-29).

Memur-Sen Kadınlar Komisyonu, İstanbul Sözleşmesi'nin tartışmaya açıldığı dönemde, Sözleşme'den çekilme kararını ayrıntılı biçimde ele alarak gerekçelendirmiş ve çeşitli

açıklamalarda bulunmuştur. Komisyon'un açıklamasına göre İstanbul Sözleşmesi'nin STK'lar, akademik çevreler ve siyasi aktörlerce yoğun eleştiriye tutulmasının ana nedeni onaylanırken toplumsal müzakereye açılmamış olması ve "oldu-bitti" şeklinde imzalanmasıdır. Sözleşme, Milletin kırmızı çizgisi olan aile kurumunu yok saymanın yanı sıra "kriminalleştiren dili, ideolojik arka planı, dayatmacı tutumu" nedeniyle tepkileri üzerine çekmektedir. AKP iktidarı döneminde "sorun" ve "şiddet" kavramı ile gündeme gelen kadınlar hususunda sorunların çözüldüğü ve reformların gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Sözleşme'nin içerdiği "toplumsal cinsiyet" kavramının ideolojik bir arka plana sahip olduğunu, marjinal ve sapkın cinsiyet eğilimlerine meşru zemin hazırladığının altını çizmişlerdir. Feminist akımların meseleye aşırı kadın odaklı, dengesiz yaklaşmalarından mütevellit, bu görüşlerle iç hukuka müdahale edilirse sosyal maliyetlerin ortaya çıkacağını belirtmişlerdir. Memur-Sen'e göre Sözleşme'nin yanı sıra 6284 sayılı Kanun'da temel değerler için tehdit barındırmaktadır. "Sözleşme ve Sözleşme'nin uzanımı olan kanunlar, ayakları yere basmayan, toplumsal kabul ve karşılık düzeyi düşük birer kültürel dönüşüm aparatı olarak kullanılmaktadır" (Memur-Sen, 2020, s. 4-7). Sözleşme'nin sosyal yapıyı zedelemeyi amaç edindiğine dair maddeler ele alınarak şu şerhler düşülmüştür:

> Sözleşme'de ifade edilen din, gelenek, kültür ve örf gibi bütün unsurların Sözleşme kapsamında tasfiyesi (m. 12/1), kadın ve erkeklere ilişkin toplumsal ve kültürel davranış modellerinde değişim sağlanarak (m. 12/1) cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması, aileden başlayarak bütün bir toplumsal yapıyı dizayn etmek amacıyla öğretim materyallerine, resmi müfredata ve eğitimin her seviyesine Sözleşme'nin yaklaşımlarının eklenmesi (m. 14/1) amacı taşınmaktadır. Sözleşme kadını koruma mekanizmalarını düzenlemekle yetinmemekte, cinsel yönelim (m. 4) ve partnerlerle yaşamayı (m. 36/3, 46/a, 59/1-2) da düzenlemeye katmaktadır. "Cinsel yönelim" ve "toplumsal cinsiyet kimliği" gibi kavramlar aracılığıyla LGBT'leri normalite kapsamına dâhil etmektedir (m. 4/3). Böylece geleneksel toplum değerleri içinde önemli yer tutan cinsiyet ve cinsellik algılarının değiştirilmesi, adeta yeni toplumlar yaratılması amaçlanmaktadır. Bu, şiddet olgularını tespit edip gidermenin ötesine uzanan bir misyondur (Memur-Sen, 2020, s. 11).

Memur-Sen'e göre 6284 sayılı Kanun'da sözel şiddetin de kapsam dahiline alınması şiddet kavramını muğlak bırakmaktadır. Aile içerisinde eğitim amacıyla yola getirme için sergilenen tutum ve davranışların şiddet kapsamından çıkarılması gerekmektedir. Samimi bir aile ortamında oluşan ani tutum ve davranışlar –fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik zarar hariç olmak üzere- ev içi şiddet olarak değerlendirilmemelidir.

“Sözleşme’nin ve 6284 sayılı Kanun’un aile fertlerini, fail-mağdur, avantajlı-dezavantajlı, güçlü-zayıf gibi karşıtlığa dayalı bir zeminde tanımlaması hem kanun koyucu diliyle hem de aile kavramının bütünleştirici yönüyle örtüşmemektedir.”. Kanun’un fiilleri ele alması, “ev içi şiddet, şiddet, şiddet mağduru” gibi kavramları netleştirmemesi uygulama sahasını genişletmektedir. Şiddete maruz kalan kadınların hangisinin 6284 kapsamına dahil olduğu bilinmemektedir. Şiddet failinin cezalandırılmasında, failin mağdur olmasına engel olacak hükmün bulunmaması da eleştirilmiştir. Dinin ve yaratılışın göz ardı edilmesi, erkekliğin doğal suçluluk, kadınlığın ise doğal mağdurluk olarak anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. “Cinsel Yönelim” ile ifade edilmek istenenin bir kez daha eş cinselleri kapsadığının altı çizilmiştir ve bu kurnazlık olarak nitelendirilmiştir. Mağdur beyanının esas alınmasını ise kötüye kullanıma sebebiyet vereceği ve şüphelinin zorla suçlu pozisyonuna itileceği ifade edilmiştir. Önleyici tedbir kararında delil aranmaması ise şüpheliyi mağdur edeceği kanaatindedirler. Fiziksel şiddet, zorla evlendirme, zorla kürtaj, cinsel saldırı, kadın sünneti ve kısırlaştırma hâlinde şikâyete bağlı kalmadan resen soruşturmanın yapılması maddesinin sadece sözleşmede olması, kanunda olmaması ise eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Arabuluculuğun kaldırılmasını ise ailenin devamlılığını sağlayacak olan imkânların ortadan kaldırılması olarak görmüşlerdir. Uzaklaştırmanın ise öfkeyi arttırdığını ve daha çok şiddete sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Tedbir kararının ilk olarak genellikle 6 ay süreyle verilmesini ise fazla bulmuşlardır. Önleyici tedbirde hâkime verilen yetki genişliği eleştirilmiştir. Hukuk sisteminin temel prensiplerinin 6284 ile çeliştiği ifade edilmiştir (Memur-Sen, 2020, s. 36-46).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Memur-Sen Kadınlar Komisyonu İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararını desteklemiştir. Bunun yanı sıra 6284 sayılı Kanun’un sunulan gerekçeler nedeniyle ilga edilmesi kanaatindedir (http-30).

4.3.2.3 Cumhuriyet Kadınları Derneği (CKD)

Cumhuriyet Kadınları Derneği, Türkiye’nin Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve Cumhuriyet Devrimleriyle kazanılan siyasal ve ekonomik bağımsızlığın yanı sıra demokrasi, özgürlük ve aydınlanma değerlerinin korunması, savunulması ve toplum yararına geliştirilmesi doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve devrimlerine bağlılığı temel alır. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli ve manevi değerlerin korunmasını öncelikli ilkelerinden

biri olarak benimser. Bunun yanı sıra, tüm canlıların yaşam hakkına saygıyı esas alır; kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddetin sona erdirilmesi, kadınların üretimden siyasete, sosyal ve kültürel alanlara kadar her alanda eşit bir şekilde varlık göstermesi için mücadele eder. Çocuk istismarına karşı güçlü bir duruş sergileyerek her durumda çocuğun üstün yararını gözetir. Ayrıca, hukukun üstünlüğüne ve etik değerlere bağlılığı temel prensipleri arasında sayar (http-31).

CKD, İstanbul Sözleşmesi'nin ülke yararına olan misyonunu tamamladığı kanaatinde olması sebebiyle İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını desteklemiştir. Sözleşme, 6284 sayılı Kanun'un hazırlanmasında şiddete ilişkin ayrıntılı bir metin olması nedeniyle önem teşkil etmiştir. Fakat "cinsel yönelimlerin" kapsam dahilinde olması cinsiyetsizleştirme projesi olarak yorumlanmış ve terör eylemi olarak nitelendirilmiştir. GREVIO raporunun amacını ise Türkiye'yi bölücü teröre mahkûm etmek olarak görülmüş ve Sözleşme'ye çekince konmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Kadınların, Sözleşme vasıtasıyla değil 6284 sayılı Kanun ve diğer ilgili yasalarla korunduğunun altını çizmiştir. Sözleşme'den çekilme kararının bir geri adım anlamına gelmediğini, 6284 sayılı Kanun'un ve ilgili diğer yasaların tam anlamı ile uygulanması için kadın kitle örgütü olarak çabalarını eksik etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Sözleşme'den Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile çekinilmesini hukuksuz olarak değerlendiren şu ifadelere yer verilmiştir: "Kadınlarımız için İstanbul Sözleşmesi'nin değil iç hukukumuzun önemli olduğunu söylerken ne kadar haklı isek, iktidarın hukuku eğip büken icraatlarının milli bütünlüğümüzün sağlanmasına darbe indireceğini belirtmekte de o kadar haklıyız (http-32)."

Sözleşme'nin cinsiyetsiz toplum projesi olduğu iddialarına yönelik olarak CKD Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Işıl Çetin, "İstanbul Sözleşmesi" konulu bir tartışma programında proje ile ilgili "başta ABD olmak üzere emperyalist batının içeriden yozlaşmayla bizim gibi milli devletleri çökertme planının adıdır." tespitini yaparak , "İstanbul Sözleşmesi bu projenin el kitabıydı" ifadesini sarf etmiştir. Çetin'e göre İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddeti önlemek için tek bir maddeye sahip değildir. Cinsiyetsizleştirme yoluyla devletsizleştirmeyi dayatmakta ve bunun kanunlar içerisinde nüfuz etmesini istemektedir. Kişileri ve kişilerin tercihlerini kapsam dışı bırakarak LGBTİ+ hareketi vasıtasıyla Batı'nın feminizmi kontrolü altına aldığını ve bunu milletleri bölmek için kullandığını ifade etmiştir (http-33).

4.3.2.4 Ensar Vakfı ve İlim Yayma Cemiyeti

1979 yılında kurulan Ensar Vakfı, ülkedeki insanların manevi dinamiklerini zenginleştirmek, ahlaki, ilmi ve fikrî açıdan ilerlemesine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Din, ahlak ve değerler eğitimi alanında uzmanlaşan Vakıf, insani değerlere bağlı bireyler yetiştirmeyi hedeflemekte, bu amaç doğrultusunda çeşitli akademik çalışmalar yürütmekte ve sürekli projeler üretmektedir. Temel olarak gençlere odaklanmakla birlikte, toplumun tüm sosyal kesimlerine yönelik eğitim, yayın ve organizasyon faaliyetleriyle hizmet sunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, toplumsal faydayı önceleyen etkinlikler düzenlemekte ve bireylerin bilgi ve beceri kapasitelerini geliştirmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir (http-34).

İlim Yayma Cemiyeti, 1951'den beri milli ve manevi değerler gözetilerek hayır hizmetleri sunmaktadır. Kamu yararına faaliyet gösteren dernek statüsündedir. 1951 yılında ilk İmam Hatip okulunu açmıştır. Günümüzde 100'ü aşkın İmam Hatip Lisesi, Cemiyet vasıtasıyla kurulmuştur. Öğrenci yurtları ve eğitim merkezlerinin yanı sıra öğrencilere burs imkânı da sağlamaktadır (http-36).

Ensar Vakfı ve İlim Yayma Cemiyeti, Sözleşme'den çekilme kararına desteğini, tartışmaya açıldığı dönemde yayınladığı ortak kamuoyu duyurusuyla gerekçelendirerek açıklamıştır. Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan "aile" mefhumunun içerisine birlikte yaşayan bireylerin dahil edilmesini Anadolu kültürüne aykırı bulunması, aile sayılabilmesi için evlilik bağının kurulmuş olması gerektiğine değinmiştir. Evliliğe dayanmayan birlikteliklerin aile olarak kabul görülemeyeceği ifade edilmiştir. 4. madde de yer alan kadın, erkek ve "cinsel yönelimi" ifade eden diğer tanımlamalar yerine, şiddete karşı hazırlanan bir sözleşmede bireyi ifade eden kelimenin "insan" olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. İslam dini içerisinde yasaklanan yönelimlere müsamaha gösteremeyeceklerini bildirmişlerdir. Kadına yönelik şiddetin kırmızı çizgileri olduğu ve İslam dinine göre de insanların birbirine emanet edildiğini ifade etmişlerdir. Sözleşme konusunda ısrar etmenin beyhude olduğu, kadının korunmasında etkili olmadığı bu nedenle toplumsal bir fayda sağlamayacağı da eklenmiştir. Sözleşme'den çekildikten sonra toplum sorunu olan şiddeti önlemek amacıyla iç dinamiklere, milli ve manevi değerlere sahip, aile kavramına gerekli önemi atfeden yeni çalışmaların yürütülmesi gerektiği hususuna değinilmiş, bu doğrultudaki çalışmaların ve taleplerin yanında olacaklarını ve destekleyeceklerini beyan etmişlerdir (http-35).

4.3.2.5 İnsan ve Medeniyet Hareketi

İnsan ve Medeniyet Hareketi'nin tarihsel kökeni 70'li yıllara dayanmaktadır. 70'li yıllarda Milli Türk Talebe Birliği akabinde Akıncılar Derneği, 80 ve sonrasında üniversitelerde örgütlenen Müslüman Gençlik ve günümüzde de İnsan ve Medeniyet Hareketi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Hareket, "İslamcı", "İslami Hareket", "Yerli" kavramları üzerinden kendisini tasavvur etmektedir. Hareketin uzun vadeli hedefleri arasında, medeniyet değerlerimizin yeniden canlandırılmasını amaçlayan bir yürüyüşü kararlılıkla sürdürmek yer almaktadır. Faaliyetlerinin temelinde, Kur'an-ı Kerim'in insanlığa kurtuluş sunan mesajını ve Hz. Muhammed'in sahih sünnetini anlayıp hayata geçirme gayreti bulunmaktadır. Bu prensipler, vakfın tüm çalışmalarında ana düşünceyi oluşturmaktadır. Gelecekteki dünya düzeninin inşasında, kendi medeniyet değerlerimizin etkin bir rol oynamasını arzu eden vakıf, bu hedefe ulaşmak için ahlaki, düşünsel, siyasi, ekonomik ve stratejik boyutları içeren bir tasavvur geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır (http-37).

İnsan ve Medeniyet Hareketi, İstanbul Sözleşmesi'ni "toplumsal cinsiyet eşitliği projesi" olarak değerlendirmektedir. Tartışmaya açıldığı dönemde yapılan açıklamaları göz önünde bulundurulduğunda aynı zamanda 6284 sayılı Kanun'un da eleştirildiği gözlemlenmiştir. Açıklamalara göre Hareket şiddetin karşısında konumlanmakla birlikte, her iki düzenlemede de adet, gelenek, din ve medeniyet değerleri göz ardı edilmiştir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkinin yanı sıra aile yapısının altı oyulmuş, sapkın kimlik ve ilişkiler inşa etme yoluyla gelecek nesiller etki altına alınmaya çalışılmıştır. "Cinsel yönelim" ve "cinsel kimlik" ifadeleri bu sapkınlığı meşrulaştırırken, "birlikte yaşanan birey", "partner" kavramı nikâhsız ve metres hayatını aile kavramına dahil etmekte ve yasallaştırmaktadır. Avrupa Birliği, Batı'ya ait olmayan değerlerin kökünü kazımak istemektedir. Türkiye'deki geleneklere göre aile içerisinde gerçekleşen huzursuzlukların çözümü iki tarafın ailesinin hakem görevini üstlenmesi ile çözüme kavuşturulmadır. Bu açıklamalarını Kuran-ı Kerim'den bir ayet[15] örnek vererek desteklemişlerdir. Mağdurun bir kez şikâyette bulunduktan sonra geri çekse bile davanın devam etmesini ise "sulh değil çatışma istiyorlar" şeklinde yorumlamışlardır. Aileyi bir savaş ortamı olarak nitelendirmek amacını haiz olmakla Sözleşme'yi suçlamışlardır. Sözleşme'nin ve

[15]"Karı ile kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, bu durumda erkeğin ailesinden bir hakem, kadının da ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da aralarında başarı sağlar..." (4 Nisa 35).

Kanun'un içerdiği şiddet tanımlarının günlük hayatın aksamasına sebep olacağına, bu tanımların muğlak ve sıradan hareketleri kapsadığına, özellikle sözlü ve psikolojik şiddet kavramlarının günlük hayattaki ahlak sisteminin uygulanmasına mani olduğuna değinmişlerdir. Ayrıca 6284 sayılı Kanun'da yer alan "…delil veya belge aranmaz." ifadesinin hukuka aykırı olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Her iki metnin de kültür kodları ışığında tekrar düzenlenmesi gerektiği, düzenlenmemesi hâlinde "boşanmalar, şiddet vakaları, kadın-erkek düşmanlığı artacak, genç nüfus azalarak toplumumuz - Avrupa'da olduğu gibi- yaşlanacak, gençliğimiz bireyselleşecek ve toplumsal barış büyük bir yara alacaktır (http-38).".

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını toplumun geleceği için atılmış müspet bir adım olarak değerlendirmiştir. Yayınlanan metinde Sözleşme'nin yanı sıra 6284 sayılı Kanun'un da amaca hizmet etmediği hususunda eleştiriye tabi tutulduğu gözlemlenmiştir. Sözleşme'nin içerdiği tanımların muğlak olması sebebiyle LGBTİ+ ideolojisinin yozlaştırıcı politik baskı aracı olarak kullanıldığı, herhangi bir katkısının bulunmadığı, toplum ve aile değerlerine aykırı ifadelerin ve hareketlerin artmasına sebebiyet verdiği, kadına yönelik şiddet konusunda zaten güçlü bir duruşa sahip olan Türkiye'yi LGBTİ+ lobilerinin tahakkümü altına soktuğu, şiddet verilerinde Sözleşme'ye rağmen artışın devam ettiği ifade edilmiştir. Milli ve manevi değerleri gözeten ve şiddete tolerans göstermeyen politik gelişmelerin destekleneceği beyan edilmiştir (http-39).

4.3.2.6 Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der)

Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği, 28 Şubat sürecinde İslami kimliklerinden dolayı eğitim hakları engellenen ve bu süreçte ilkeli duruşlarıyla öne çıkan öğrencilerin girişimleri sonucunda şekillenmiş bir yapıdır. Bu girişime, hak ihlallerine karşı onurlu bir tutum sergileyen gazeteciler, avukatlar, yazarlar, sendikacılar ve edebiyatçılar ile İslami camianın önde gelen isimleri de destek vermiştir. Hak savunuculuğu temelli bir platformdur. Özgür-Der, evrensel adalet ve hakikat ilkelerine bağlı, insan onurunu ve haklarını savunan bir mücadele alanıdır. Çifte standartlı yaklaşımlardan uzak durarak özgürlük mücadelesini insanın fıtratına yabancılaşmasına, zulme ve baskıya karşı bir başkaldırı olarak tanımlar. Bu bağlamda, ahlaki bir arınmayı ve bireyin kimlik ve haklarının korunmasını öncelikli hedefler arasında görmektedir (http-40).

Özgür-Der, İstanbul Sözleşmesi'ne karşıtlığını 6284 sayılı Kanun ile beraber değerlendirerek dile getirmiştir. 2019 yılında yaptığı açıklamalarda, Aile Bakanlığı'nın

felaket olduğunu, ailenin baltalanmaya çalışıldığını, muhafazakâr olan iktidarın aileye daha çok önem vermesi gerekirken Sözleşme ve Kanun'la tam tersi uygulamaları gündeme getirdiği ifade edilmiştir. Bakanlık ve düzenlemeler sayesinde evlenme oranları düşerken, boşanma oranlarının arttığını ifade etmiştir (http-41). Özgür-Der'in Ankara Şubesi'nde gerçekleştirilen konferansta Serdar Bülent Yılmaz, toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin küresel bir saldırı niteliğine büründüğünü dile getirmiştir. Yapılanın kutsaldan arındırılarak özü dönüştürdüğünü, bunun bir dayatma olduğunu ve Türkiye'nin çekince koymadan bu dayatmayı 2011'de imzalayarak bütün yasalara nüfuz ettirdiğini, Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere bütün bakanlıkların bu konuda program yayınladıklarını vurgulamıştır. Avrupa'daki birçok ülkenin imza atmazken Türkiye'nin ender bir şekilde çekince göstermeden imzaladığını, aileye küresel saldırının bu şekilde gerçekleştiğini, feministlerin kadını aile içerisinde tanımlamak istemediklerini eklemiştir. Aileye saldırı olduğu görüşünü desteklemek amacıyla şu örneği paylaşmıştır: "İngiltere'de bir erkek çocuğu kendinin kız gibi hissettiğini ifade ediyorsa ailenin ona sen kendini niçin kız gibi hissediyorsun deme hakkı bile yok eğer derlerse çocuğu elinden alıyorlar. Fransa'da okullarda anne ve babaların, artık ebeveyn 1 ve ebeveyn 2 olarak kodlanıyor (http-42).". 2020 yılında konuya ilişkin düzenlenen panelde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin feministler tarafından din ve gelenek karşıtlığı olarak ele alınması sebebiyle kadınlarda "bu beden benim istediğim gibi kullanırım" algısının ortaya çıktığına değinilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının Müslümanlarca kullanılmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Sosyolog ve yazar olan Hülya Şekerci'ye göre şiddet artmamış medya bunun öne çıkmasını sağlamıştır.

> Medyanın etkisinin çok olduğunu düşünüyorum, şiddetle ilgili haberler farklı şekillerde ve çok öne çıkarılıyor, ABD'de bir milyon kadından 22'si, Türkiye'de bir milyon kadından 5'i bir erkek tarafından öldürülüyor, tabi bir kişi bile çok önemli ama basın Türkiye'nin en büyük sorunu kadına karşı şiddetmiş gibi davranıyor.

sözleri sarf edilmiştir. Sözleşme'de geçen "Kadınların cinsel yönelimine bakılmaksızın" ifadesinin ise sapıklıklara ön açıcı olduğu bildirilmiştir. Sözleşme'nin şiddeti önlemede işlevsiz kaldığı, arabuluculuk olmadan şiddetin önlenemeyeceği, arabuluculuğun ise cemaat, dost, eş, akraba tarafından gerçekleştirildiğinde işe yarayacağı ifade edilmiştir. Kadın beyanının esas alınmasının doğru olduğu, iftira atması hâlinde karşı dava açılabildiği, fakat hâkimlerin tedirginlikle kadın lehinde karar verdiği, Sözleşme'nin söylenenin aksine cinsiyetsizleştirme amacıyla değil, şiddeti önlemek için hazırlandığı,

fakat işlevsiz kaldığı Şekerci tarafından eklenmiştir. Ayrıca CEDAW'a dayalı hiçbir sözleşmenin kabul edilemeyeceği, biyolojiye karşı çıkan her türlü olgunun Müslümanlık ile bağdaşmadığı, erkeğin aile içerisinde "kavvam" olduğu ve temsil gücünü barındırdığı eklenmiştir. Özgür-Der Genel Sekreteri Musa Üzer panelde doğuştan gelen rolleri reddederek ilişkilerde ahlaki çerçevenin dışına çıkılmasını "hâkim Batılı paradigmanın tuzağına düşmek" olarak değerlendirmiştir. Cinsiyetin bir sınıf olarak ele alındığını ve dolayısıyla sınıfsız yani cinsiyetsiz bir toplum yaratılmak istendiği ifade edilmiştir. Sapık oluşumların asla kabul göremeyeceğinin, Allah'ın yarattığı gibi insanı kabul etmek gerektiğinin altı çizilmiştir. Üzer, "İnsan insana bakarak utanır ve utanmalıdır da, toplumsal cinsiyet meselesi ahlakın gereksizliğine inandığı için edebe düşmanlık söz konusudur, sol-sosyalist çevrelerin örf düşmanlığı da bizim kolaylıkla kabul edebileceğimiz bir durum değildir." sözlerini sarf etmiştir. Erkek ve kadın arasındaki eşitliğin fizyolojik olmaktan ziyade hukuki olduğunun altı çizilmiştir (http-43). Şiddetin karşısında konumlanmak için nikâhsız birliktelikleri ve LGBTİ+'lari kabul etmek zorunda olmadıklarının, GREVIO'nun ise raporunda bunu bir tenkit olarak sürekli tekrarlanmasını eleştirmişlerdir. Mehmet Ali Kaçmaz ifadelerine Kemalist ve Batılı kanunları eleştiren şu ifadeleri eklemiştir:

> Kadına yönelik haksızlıkları dile getirmek, tabi ki doğal ve olması gereken bir tutumdur. Fakat bunu batılı kavramlar ile dile getirmenin birçok handikabı vardır. Bu sebeple konuyu "toplumsal cinsiyet" kavramı etrafında ve batının belirlediği standartlarda tartışmak doğru değildir. Kemalist rejimi batının kanunlarını aynen alıp, Müslüman topluma uyguladığı için eleştirirken, toplumumuzun örfüne ve dinine uygun olmayan bu sözleşmeyi savunmak Müslümanlar açısından bir çelişki oluşturacağı da aşikardır (http-44).

4.3.2.7 Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA) ve Önder İmam Hatipliler Derneği

2013 yılında kurulan Türkiye Gençlik Vakfı, gençlerin zihinsel, sosyal, ruhsal ve fiziksel gelişimlerin sağlanmasına katkıda bulunmak, kültürel birikime ve kendisini geliştirmeye önem vermelerini temin etmek ve bu gelişimler vasıtasıyla medeniyeti ihya ve inşa edecek nesillerin yetişmesini amaçlamaktadır (http-45).

1958'de kurulan Önder İmam Hatipliler Derneği, İmam Hatip okullarında verilecek eğitimin nitelikli olması için çalışmalar yürütmektedir. Kültür, sanat, bilim, teknoloji ve spor alanlarında faaliyetler düzenleyerek gençlerin manevi ve akademik yönlerini güçlendirmektedirler. Aynı zamanda uluslararası İmam Hatip liseleri ile de projeler gerçekleştirmektedirler (http-48).

TÜGVA ve Önder İmam Hatipliler Derneği, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına desteğini sosyal medya hesapları üzerinden paylaştıkları aynı yazılı metin ile bildirmişlerdir. Sözleşme'nin sağladığı uygulamaların aile kurumunu iyileştirici ve onarıcı olmadığı ve aile içi şiddeti önleyemediği, bu nedenle Sözleşme'den çekinilmesi gerektiği, toplumun beklentilerine paralel olarak ailenin korunması ve aile içi şiddetin önlenmesi hususunda taviz verilmeden iç hukuk yolları ile temin edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gelecek nesillerin ve toplumun temelinin aile olduğunun, aile ile ilgili öğretilerin İslam ve diğer semavi dinlerin buyruk ve emirleri vasıtasıyla elde edildiğinin altı çizilmiştir. Aile içerisinde kadın ve erkeğin her türlü hak ve hukukunun korunması gerektiğini, aile içi veya dışı fark etmeksizin şiddetin her türlüsünü reddettiklerini, bütün bireylerin hakkını ve hukukunu gözetmenin yanı sıra kadınlar ve çocuklar hususunda daha fazla konuya önem atfetmek gerektiğini ifade etmişlerdir. Sözleşme'yi gelenek, değer ve inançları yok sayması hasebiyle reddettiklerini, cinsiyetsizlik isteyen lobilerin dayatması olduğunu, "toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim" kavramlarının ahlak kurallarıyla uyuşmayan dayatmalar olduğunu, toplumsal cinsiyet rollerini reddeden bu anlayışın marjinal grupların gücünü arttırarak toplumda normalleşmesini sağladığının, insan neslinin devamı açısından eşcinselliğin önüne geçilmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Şiddetin ailenin yanı sıra toplumun da düşmanı olduğu vurgusu yapıldıktan sonra gerekli önlem ve tedbirlerin iç hukuk mevzuatı ile gerçekleştirilmesi gerektiğinin bir kez daha altını çizmişlerdir (http-46; http-47).

4.3.2.8 Anadolu Gençlik Derneği (AGD)

Anadolu Gençlik Derneği, bireylerin evrene, çevreye, insanlığa ve kendine karşı sorumluluk bilincine sahip bireyler olarak yetişmesine öncülük eden, geçmişine ve geleceğine duyarlı, toplumsal değerleri önceleyen bir kuruluştur. Dernek, kardeşlik, merhamet, sevgi ve iyilik gibi erdemlerin yaygınlaştırılmasını hedeflerken, adaletin sağlanması noktasında kararlılık sergileyen; bilgi, inanç ve çalışma ahlakıyla donatılmış bir neslin yetiştirilmesine katkıda bulunmayı temel misyonları arasında saymaktadır (http-49).

AGD, İstanbul Sözleşmesi'ne tepkisini yaptığı toplantıların yanı sıra kendi yayın organı olan Anadolu Gençlik Dergisi'nde yayınladığı yazılar üzerinden de bildirmiştir. 2019 yılında yazar Sema Maraşlı, Anadolu Gençlik Dergisi'nde "İstanbul Sözleşmesi Acilen İptal Edilsin" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda Maraşlı, Sözleşme ile başlayan

sürecin kontrolü zor olan "kadın terörüne" evirildiğini kaleme almıştır. Türkiye'nin, Sözleşme'nin kabulü ile birlikte başa çıkılamayan bir kadına yönelik şiddet probleminin olduğunu ve yurtdışından desteğe ihtiyaç duyulduğunu ilan ettiğini, oysaki 2011 yılında 73 milyonluk nüfus içerisinde sadece 121 kadın ölümü gerçekleştiğini ve bunların hiçbirinin cinsiyet temelli olmadığını, katil zanlı ile aralarında doğan husumetten kaynaklı olduğunu, bu sebeple Türkiye'nin böyle bir sorunu olmadığını ve Avrupa'nın yaşam tarzı nedeniyle bu sorunu kat be kat daha fazla yaşadığını dile getirmiştir. Kendi ülkelerindeki şiddet sorununu çözüme kavuşturamamışken, Türkiye'nin olmayan sorunu gündeme getirerek "ezik ezik" Sözleşmeyi imzaladığı bildirilmiştir. Maraşlı tarafından "kadın ve erkeği birbirine düşman etme kanunu" olarak değerlendirilen 6284, iddiasına göre erkeğin sokağına dahi girememesi neticesinde cinnet geçirmesine sebebiyet vermiş ve kadın cinayetlerini arttırmıştır. 2011'de 121, 2018'de 490 olan kadın cinayeti verilerini sunarak "verilere bakarak ilkokul çocuğunun bile anlayacağı sonuçları yetkililer ve siyasiler neden anlamak istemiyor. Ve ısrarla sözleşmeyi devam ettiriyorlar? Daha çok kadın ölmesini isteyen kimler?" ifadelerini eklemiştir. Şiddet tanımları içerisine psikolojik şiddetin eklenmesini "erkeğin her yaptığı hareketi suç olarak sayacak" olarak yorumlamış ve Sözleşme'nin iki yüzlü ve adaletsiz olduğunu vurgulamıştır. "Kadına şiddete hayır" ifadesinin ise kadın dışındakiler şiddete uğrayabilir anlamına geldiğini belirtmiştir. Özgürlükler noktasında ise kadına verilen özgürlüklerin eşini kısıtladığı, fakat kadının eşine her alanda karışabildiği, bunun adil olmadığı görüşünü paylaşmıştır. "Toplumsal cinsiyet" kavramı ile LGBTİ+ hareketinin yaygınlaştırılmasının desteklenmesinin kabul edildiğini hatta bunun yanı sıra toplumda kadından, kadınlıkla ilgili rol beklentisinin şiddet kapsamına sokulduğunu ifade etmiştir. Konuya ilişkin şu ifadeler eklenmiştir:

> Erkek ev hanımı da olsa karısından yemek yapmasını talep edemez çünkü yemek yapmak kadınlara toplumun yüklediği roller sayılıyor, toplumsal cinsiyet eşitliğine göre. Erkeğin karısından yemek yapmasını talep etmesi şiddet sayılıyor ve kadın kocasını şikâyet ederse haklı bulunuyor ve kocaya evden uzaklaştırmayla başlayan ve hapis cezası ile sonlanan ceza uygulanıyor. Fakat kadın kocasından her şeyi talep edebiliyor. Erkek evin masraflarını karşılamıyorsa, karısına onun istediği kadar para vermiyorsa, sözleşmeye göre ekonomik şiddet sayılıyor ve yine erkek cezalandırılıyor. Kadın toplumsal rollere mecbur değil fakat erkek mecbur. Bu ne kurnazlık!

"Kadın" kelimesinin 18 yaş altındaki kız çocuklarını da kapsamasını "pedofiliyi desteklemek" olarak yorumlamıştır. "Kadın beyanı esastır" söyleminin ise asıl

cinsiyetçilik olduğunun altı çizilmiştir. Sözleşme vasıtasıyla eğitim programlarında yer verilen "cinsiyet eşitliği" projelerinin çocuklarda cinsiyet özelliklerini bozmak amacını haiz olduğunu, toplumsal cinsiyet savunucularının din ve devlet düşmanı olduğunu, Sözleşme ile şiddete karşı faaliyet gösterecek kurumlara mali kaynak aktarılmasıyla sadece Avrupa fonundan değil Türkiye'nin yani yazara göre "bizlerin" parasını da yiyecekleri ifade edilmiştir. Konuya ilişkin "Bizim paramızla bize küfrediyorlar." ifadesi eklenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan STK'ların çoğunun PKK ve LGBTİ+ destekçisi olduğunu ve Aile Bakanlığı'nın 6284 sayılı Kanun'u bu kadın dernekleri ile ortak çalışma yürüterek çıkardığını eklemiştir. "Sözde namus" ifadesi din, gelenek, örf ve benzeri uygulamaların ortadan kaldırmak istendiğine, Sözleşme'den çekilme sağlanmazsa "Avrupa Konseyi belki kadın haklarına aykırı diye Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetleri çıkarmamızı isteyebilir, sonuçta kabul etmişiz, isteyebilirler." iddiası ortaya konmuştur (Maraşlı, 2019).

AGD Genel Başkanı Salih Turan, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş'ın,

> Ey insanlar! İslam zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lûtîliği, Eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti. Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesidir, bunun hikmeti. Yılda yüzbinlerce insan gayri meşru ve nikahsız hayatın islamî literatürdeki ismi zina olan bu büyük haramın sebep olduğu Hiv virüsüne maruz kalıyor. Geliniz bu tür kötülüklerden insanları korumak için birlikte mücadele edelim (http-50).

sözlerine destek göstermiş ve şu ifadeleri eklemiştir: "Ancak İstanbul Sözleşmesi yırtılıp atılmadan, cinsiyet eşitliğini meşrulaştıran eğitimler ortadan kaldırılmadan, televizyonda bu ahlaksızlıkları meşrulaştıran diziler son bulmadan bu meselelerin çözülmesi mümkün değildir (http-50).". AGD İl Başkanı Ali Ahmet Çelik ise Sözleşme'ye ilişkin yaptığı yazılı açıklamasında asıl amacın aileyi tahrip etmek olduğunu, toplumsal cinsiyet eşitliği projesi altında kendi değerlerini empoze etmeye çalıştıklarını, kadın haklarının söz konusu olmadığını, zaten örnek alınan ülkelere bakıldığında verilerin Türkiye'den farklı olmadığını, nikâhın Türkiye için ayrı bir yeri olduğunu ve Sözleşme'nin "kirli" olduğunu ifade etmiştir (Sakarya54, 2020). AGD Edirne Şube Başkanı Abdülhamit İriş, "Aile yapımızı bozmayı amaçlayan, değerlerimizden, inancımızdan, örf ve âdetlerimizden uzak, zinayı meşrulaştıran, aile yapımızı dinamitleyen bu sözleşme nasıl ki en hızlı şekilde ve oybirliğiyle onaylandıysa, yine en hızlı şekilde iptal edilmelidir (EdirneTV, 2020)." sözlerini sarf etmiştir. İstatistiksel verilere bakıldığında Sözleşme'nin işe yaramadığı dile getirilmiştir (Milli Gazete, 2020).

Yapılan açıklamalar doğrultusunda tepkilerin daha anlaşılır kılınması adına çalışmada ele alınan her iki görüşün de konuya ilişkin çarpıcı açıklamalarını içeren **Tablo 4.1** *Sivil Toplum Kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hususundaki açıklamaları* sunulması gerekli görülmüştür.

Tablo 4.1 *Sivil Toplum Kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hususundaki açıklamaları*[16]

KARARI DESTEKLEYEN STK'LAR		**KARARA KARŞI ÇIKAN STK'LAR**	
KADEM	Sözleşme, tartışmalar sonucunda gelinen noktada bağlamdan koparılmış, toplumsal bir gerilim hâline dönüşmüştür.	**Mor Çatı**	Gerçekleştirilen eylemler ve söylemler vasıtasıyla toplumsal cinsiyet rolleri doğallaştırılmakta ve erkek egemen sistem meşru kılınmaya çalışılmaktadır.
Memur-Sen Kadınlar Komisyonu	İstanbul Sözleşmesi'nin STK'lar, akademik çevreler ve siyasi aktörlerce yoğun eleştiriye tutulmasının ana nedeni onaylanırken toplumsal müzakereye açılmamış olması ve "oldu-bitti şeklinde imzalanmasıdır.	**İHD**	"Her gün yeni bir hak ihlali ile güne başlamaya alıştırmak istiyorlar bizleri", "Çünkü biliyoruz, kadına yönelik şiddet politiktir!"
CKD	Sözleşme'de kullanılan "Cinsel yönelimler" ifadesi cinsiyetsizleştirme dolayısıyla devletsizleştirme projesidir ve bu terör eylemidir. GREVIO raporunun amacı ise Türkiye'yi bölücü teröre mahkûm etmektir.	**TKDF**	"Tüm bu uygulamalar sonunda kadının biat kültüründen birey kültürüne geçmesinden korkanlar ve kendi geleceğini tehlikede bulanlar tarafından engellenmiştir. Siyasi iktidar, geri kalmış cemaatlerin taleplerine yanıt vermiştir"
Ensar Vakfı	Kadın, erkek ve "cinsel yönelimi" ifade eden diğer tanımlamalar yerine, şiddete karşı hazırlanan bir sözleşmede bireyi ifade eden kelimenin "insan" olması gerekmektedir.	**EŞİK**	Sözleşme'den çekilme kararının iptal edilmesi aynı zamanda Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesi için de "hayat memat meselesi" hâline gelmiştir.

[16]Tablo yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 4.1 (Devam) *Sivil Toplum Kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hususundaki açıklamaları*

İlim Yayma	Sözleşme konusunda ısrar etmek beyhude bir çabadır. Kadının korunmasında etkili olmamıştır. Bu nedenle toplumsal bir fayda sağlamayacaktır.	**KİH**	"Bu politik geriye gidişin sinyallerini; toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının öncelikle söylemsel olarak gayrimeşrulaştırılması, bu politikaların mevcut sistemden sökülmesi ya da yeniden çerçevelenmesi, bazen de politikalara dokunulmadan uygulamaların altının oyularak baltalanması ve son olarak da kamuya ait yapılarda hesap verilebilirlik ve katılımcılık mekanizmalarının aşındırılması ile almaya çok önceden başlamıştık."
İnsan ve Medeniyet Hareketi	Hem Sözleşme'de, hem 6284 sayılı Kanun'da adet, gelenek, din ve medeniyet değerleri göz ardı edilmiştir.	**KA.DER**	"İstanbul Sözleşmesi'ni bile erkekler tartışıyor!"
Özgür-Der	Aile Bakanlığı'nın uygulamaları felakettir. Ailen baltalanmaya çalışılmaktadır. Muhafazakâr olan iktidarın aileye daha çok önem vermesi gerekirken Sözleşme ve Kanun'la tam tersi uygulamalar gündeme getirilmiştir.	**KADAV**	Sözleşme'nin zaten tam anlamı ile uygulanmamakta, çekilme kararı ise keyfi uygulamaları arttırmaktadır. Bu karar diğer kazanımları da kaybetme korkusuna sebep olmakta ve kadınları şiddet kaygısı ile yaşamaya itmektedir.
TÜGVA	Sözleşme'nin sağladığı uygulamalar aile kurumunu iyileştirici ve onarıcı değildir.	**KCDP**	"Bugün siyasi iktidar; kadınların en küçük bir hakkına dahi tahammül edemeyen bir grup yobazın rahatsızlığını dikkate aldığını ilan ediyor."

Tablo 4.1 (Devam) *Sivil Toplum Kuruluşlarının İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı hususundaki açıklamaları*

Önder İmam Hatipliler Derneği	Aile içi şiddeti önlemede İstanbul Sözleşmesi başarısızdır.	**KDV**	Çekilme kararına gerekçe olarak şiddetle mücadelenin aileyi parçaladığı iddiasının sunulması şiddet faillerinin güçlenmesine sebebiyet vermekte ve kadınların daha savunmasız hissetmesine yol açmaktadır.
AGD	"Ülkemizi büyük bir "kadın terörü" tehlikesi bekliyor. İstanbul sözleşmesi ile başlayan süreç, kontrolü zor noktalara doğru gidiyor. İstanbul sözleşmesinin acilen iptal edilmesi lazım."	**TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu**	Kadın katliamlarının artış gösterdiği bir dönemde Sözleşme'ye karalama kampanyası yürütülmesi ve tartışmaya açılması, kadınların eşit ve hür hayat sürmemeleri için başlatılan savaştır. Kadına yönelik şiddetin yükseldiği bir dönemde etkin uygulama yerine Sözleşme'den çekilme kararının gündeme gelmesi devletin şiddeti önleme görevini terk ettiğini göstermektedir. Başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere, kadınların ulusal ve uluslararası kazanımlarının eril iktidarlar tarafından saldırı altına alınmakta, AKP iktidarı kazanımları geri alarak, kadını erkeğe bağımlı kılma çabası içerisindedir.

4.4 İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararının Türkiye'de İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi

Çekilme kararına verilen desteklere ve eleştirilere bakıldığında iki zıt görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Destekleyen tarafa göre genel kanaat Sözleşme'nin şiddeti önlemede işlevsiz olduğu yönündeyken, karşı çıkan tarafa göre Sözleşme, tam anlamı ile uygulanmasa bile etkilidir ve Sözleşme'den çekilme kararının gündeme gelmesi bile

şiddeti arttırmıştır. Konuya açıklık getirilmesi bakımından Sözleşme'den öncesi, yürürlükteyken ve sonrasında gerçekleştirilen ulaşılabilen şiddet verilerinin ele alınarak karşılaştırma yapılması elzem görülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in 2022 yılında yayınladığı "Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri" raporunda 2008 ve 2014 yıllarında fiziksel ve cinsel şiddet verileri (bkz. **Tablo 4.2**) yayınlanmıştır. 2008 verilerine göre Türkiye genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %39.3, cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %15.3'dür. Fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı ise %41.9'dur. Son 12 ay içerisindeki maruzat oranı ise fiziksel şiddette %9.9, cinsel şiddette %7, fiziksel veya cinsel şiddette %13.7 olarak kaydedilmiştir. 2014 verilerine göre ise yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %35.5, cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %12'dir. Fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı ise %37.5'dir. Son 12 ay içerisindeki maruzat oranı ise fiziksel şiddette %8.2, cinsel şiddette %5.3, fiziksel veya cinsel şiddette %11 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 4.2 *2008-2014 yıllarında cinsel ve fiziksel şiddet yaygınlığı (TÜİK, 2022, s. 148)*

Türkiye genelinde	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel veya Cinsel Şiddet	
	Yaşamın herhangi bir döneminde	Son 12 ay	Yaşamın herhangi bir döneminde	Son 12 ay	Yaşamın herhangi bir döneminde	Son 12 ay
2008	39.3	9.9	15.3	7	41.9	13.7
2014	35.5	8.2	12	5.3	37.5	11

İstatistikler ışığında 2008 yılı şiddet verilerine oranla, 2011 yılında Sözleşme'nin kabul edilmesi ve 6284 sayılı Kanun'un 2012'de yürürlüğe girmesinin ardından 2014 yılı şiddet verilerinde gerileme kaydedilmiştir. Diğer yıllara ilişkin verilere TÜİK sayfasından ulaşılamamıştır.

ŞÖNİM'lerden 2013 arasında 2024-Eylül arasında hizmet alan kişi sayısına bakıldığında (bkz. **Tablo 4.3**), 2013 yılında birim sayısı 14 iken 3.949 çocuk, 381 erkek, 14.853 kadın; 2014 yılında birim sayısı 14 iken 5.058 çocuk, 1.938 erkek, 17.777 kadın; 2015 yılında birim sayısı 40 iken 7.506 çocuk, 2.436 erkek, 20.846 kadın; 2016 yılında birim sayısı 49

iken 10.711 çocuk, 2.446 erkek, 37.680 kadın; 2017 yılında birim sayısı 68 iken 13.872 çocuk, 5.711 erkek, 72.832 kadın; 2018 yılında birim sayısı 79 iken 17.740 çocuk, 10.462 erkek, 107.070 kadın, 2019 yılında birim sayısı 81 iken 19.012 çocuk, 9.494 erkek, 164.945 kadın; 2020 yılında birim sayısı 81 iken 14.397 çocuk, 16.648 erkek, 189.663 kadın; 2021 yılında birim sayısı 81 iken 17.726 çocuk, 23.158 erkek, 255.515 kadın; 2022 yılında birim sayısı 82 iken 16.230 çocuk, 25.441 erkek, 256.507 kadın; 2023 yılında birim sayısı 82 iken 11.901 çocuk, 28.352 erkek, 273.222 kadın; 2021 yılı Eylül ayına kadar 82 birim iken 7.919 çocuk, 20.584 erkek, 199.871 kadın hizmet almıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Eylül 2024).

Tablo 4.3 *2013-2024 Eylül tarihleri arasında ŞÖNİM'lerde hizmet alan birey sayısı (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Eylül 2024)*

	ŞÖNİM sayısı	**Hizmet alan çocuk sayısı**	**Hizmet alan erkek sayısı**	**Hizmet alan kadın sayısı**	**TOPLAM**
2013	14	3.949	381	14.853	19.183
2014	14	5.058	1.938	17.777	24.773
2015	40	7.506	2.436	20.846	30.788
2016	49	10.711	2.446	37.680	50.837
2017	68	13.872	5.711	72.832	92.415
2018	79	17.740	10.462	107.070	135.272
2019	81	19.012	9.494	164.945	193.451
2020	81	14.397	16.648	189.663	220.708
2021	81	17.726	23.158	255.515	296.399
2022	82	16.230	25.441	256.507	298.178
2023	82	11.901	28.352	273.222	313.475
2024 Eylül ayına kadar	82	7.919	20.584	199.871	228.374

Yukarıda verilen istatistikler doğrultusunda ŞÖNİM'lerde hizmet alan kişi sayısının her geçen sene arttığı görülmüştür. STK'lardan edinilen bilgilere göre ŞÖNİM'lere başvuran şiddet mağduru kişiler yer olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmektedir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın aktarımına göre 6 Şubat 2023 depreminin ardından şiddet mağduru olan bir kadın ŞÖNİM'e bilgi almak için başvuruda bulunmuş, fakat görüştüğü yetkiliden "niye burayı aradınız ki, sığınma istiyorsanız polise gidin" tepkisiyle karşılaşmıştır. Başka birkaç örnekte "yeterli kontenjan yok" ifadesine rastladıklarını ve polise giden bir mağdurun durumunda ise "sığınma evine gidersin ama hangi tür insanın geldiği belli değil" ifadesi ile yıldırma politikası ile karşılaştıklarını aktarmıştır. 18 yaşında ailesinin eğitimine devam etmemesi için şiddet gördüğünü ifade ederek ŞÖNİM'e başvuruda

bulunan başka bir kadın ise "Küçüksün ailen üzülür sen eve dön, evde sınavına hazırlan üniversiteye gidersin. Zaten burada sığınağa gelemezsin başka bir yere gitmen gerekir. Seni görürler bir yerde" cevabını aldığını söylemiştir. Bu durum şiddet mağduru kişi sayısının çok daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. ŞÖNİM'lerle ilgili rastlanılan diğer bir sıkıntı ise sığınmakta olan kadınlara çalışanların tavırlarıdır. Sığınma hizmeti almış olan bir kadın "Bize hastaymışız gibi davranıyorlar." derken, birçok kadın "açık cezaevi" nitelendirmesini yapmıştır (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2023, s. 38-56).

Resmî kurumlardan diğer yıllarda şiddete ilişkin veri elde edilememiştir. Bu nedenle Sözleşme'den çekilme kararının şiddet olayları üzerindeki etkisine STK'ların sunduğu veriler ve olaylar üzerinden de bakmak gerekli görülmüştür. İlk olarak KCDP'nin sunduğu kadın cinayetleri verileri ele alınmıştır. Platform bilgi edinme hakkı kapsamında Bakanlıklardan veri talebinde bulunmuş, "Böyle bir veri yok" yanıtını alınca kadın cinayeti verilerini kendisi raporlama ve yayınlama görevini üstlenmiştir (http-18).

KCDP'nin resmî sitesinde yayınladığı kadın cinayeti verilere göre (bkz. **Tablo 4.4**) 2008 yılında 80, 2009'da 109, 2010'da 180, 2011'de 121, 2012'de 210, 2013'de 237, 2014'de 294, 2015'de 303, 2016'da 328, 2017'de 409, 2018'de 440, 2019'da 474, 2020'de 300, 2021'de 280, 2022'de 334, 2023'de 315, 2024 Ekim ayına kadar 343 kadın hayatına erkekler tarafından son verilmiştir (http-51).

Tablo 4.4 *2008-2024 Ekim ayına kadar kadın cinayeti verileri (http-51)*

YILLAR	**ERKEKLER TARAFINDAN YAŞAMINA SON VERİLEN KADIN SAYISI**
2008	80
2009	109
2010	180
2011	121
2012	210
2013	237
2014	294
2015	303
2016	328
2017	409
2018	440
2019	474
2020	300
2021	280
2022	334
2023	315
2024 Ekim ayına kadar	343

Veriler ele alındığında 2020-2021-2023 yıllarında bir önceki yıla göre düşüş yaşanmış olsa da kadın cinayetleri ekseriyetle artış göstermiştir. Her bir hayat çok kıymetli iken sayılar düşüş yaşanan yıllarda bile bir hayli fazladır.

T.C. Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, 3 Aralık 2024 tarihinde "TBMM Kadına Karşı Şiddet ve Ayrımcılığın Önlenmesine Yönelik Meclis Araştırma Komisyonu" toplantısında tedbir kararına rağmen öldürülen kadın sayısını yıllara göre (bkz. **Tablo 4.5)** 2021'de 38, 2022'de 41, 2023'te 24, 2024'te 28 olarak sunmuştur. Aynı yıllardaki kadın cinayeti verilerinin (bkz. **Tablo 4.6)** ise 2021'de 302, 2022'de 365, 2023'te 338, 2024'te 309 olduğunu ifade etmiştir. 2023'de 2022 yılına göre %7.3 azalma, 2024'de ise %8.5 azalma olduğunu dile getirmiştir (T. C. Adalet Bakanlığı, 2024).

Tablo 4.5 *2021-2024 yılları arasında tedbir kararına rağmen öldürülen kadın sayısı (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024)*[17]

YILLAR	TEDBİR KARARINA RAĞMEN ÖLDÜRÜLEN KADINLARIN SAYISI
2021	38
2022	41
2023	24
2024	28

Tablo 4.6 *2021-2024 yılları arasındaki kadın cinayeti verileri (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024)*

YILLAR	KADIN CİNAYETİ SAYISI
2021	302
2022	365
2023	338
2024	309

KCDP'nin kadın cinayeti verileri ve Bakan Tunç'un sunduğu veriler ele alındığında sayıların farklı, fakat yakın olması dikkat çekmektedir. Hatta 2021-2022-2023 yıllarındaki KCDP verileri Bakanlık verilerine göre daha azdır. Fakat 2024 verilerine bakıldığında KCDP Ekim ayına kadar gerçekleşen kadın cinayeti verisini 343 olarak

[17]Tablo 4.5 ve Tablo 4.6'da yer alan veriler Bakan'ın 03.12.2024 tarihli konuşmasından elde edilmiştir. Adalet Bakanlığı'nın kendi sayfasında yayınladığı veriler değildir. Tablolar yazar tarafından türetilmiştir.

sunarken, Bakan Tunç, Aralık ayında 309 olarak sunmuştur. Bu noktada bakanlığın açıkladığı veriler KCDP verilerinin arada iki ay fark olmasına rağmen gerisinde kalmaktadır.

KA.DER, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının ardından "1 Ayda ne değişti?" (bkz. **Tablo 4.7**) başlıklı paylaşımda bulunmuştur. Gönderiye göre çekilme kararı öncesinde kadının beyanı esastır; karakollara başvurup tedbir kararı talebinde bulunmak mümkündür; mahkemeler 6 aya kadar koruma tedbiri kapsamında uzaklaştırma vermektedir; istismar faili tutuklu yargılanmaktadır. Çekilme kararı sonrasında ise delil talebinde bulunulmakta; karakola yapılan başvurular reddedilerek aile mahkemesine veya savcılığa yönlendirilmekte; koruma talepleri reddedilmekte, 1 ay uzaklaştırma belki verilmekte ve mevcut olan uzaklaştırma kararının süresi uzatılmamakta; istismar failleri ise tutuksuz yargılanmaktadır (http-52).

Tablo 4.7 *İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararından 1 ay öncesi ve sonrası (http-52)*

1 AYDA NE DEĞİŞTİ? İSTANBUL SÖZLEŞMESİ	
Öncesi	***Sonrası***
Kadın beyanı esastı	Şimdi delil isteniyor
Karakollara başvurup tedbir kararı **istemek mümkündü**	Şimdi karakola başvuru talepleri reddedilerek aile mahkemeleri veya **savcılığa yönlendiriliyor**
Mahkemeler koruma tedbiri kapsamında 6 aya kadar **uzaklaştırma kararı veriyordu**	Şimdi 1 ay uzaklaştırma belki veriliyor, koruma tedbiri talepleri **reddediliyor; mevcut uzaklaştırma kararları uzatılmıyor**
İstismar faili **tutuklu yargılanıyordu**	İstismar faili **tutuksuz yargılanıyor**

İHD her yıl insan hakları ihlalleri verilerini yayınlamaktadır. Veriler, "İHD şubelerine yapılan bireysel başvurular, İHD şubelerinin oluşturduğu İnsan Hakları İnceleme ve Araştırma Komisyonlarının raporları, yerel ve ulusal basın ve yayın organlarında yer alan haberler, diğer sivil toplum örgütlerinin raporları ve resmî kurumların verilerinden derlenerek (http-56)" İHD Genel Merkezi Dokümantasyon Birimi'nce sunulmaktadır. İHD'nin 2008-2023 yılları arasında yayınladığı verilerden "Kadınların yaşam haklarına yönelik ihlaller" başlığı altında ele alınan kadın intiharı, namus adı altında işlenen cinayetler, nefret cinayetleri, toplumsal alanda kadına yönelik şiddet, tecavüz ve taciz, ev içi şiddete uğrayan kadınlar alt başlıklarında ölü ve yaralı sayısı **Tablo 4.8**'da verilmiştir.

Tablo 4.8 *Kadınların yaşam haklarına yönelik ihlaller (http-53 – http-68)*[18]

	Kadın intiharı		**"Namus" adı altında işlenen cinayetler**		**Nefret cinayetleri**		**Toplumsal alanda kadına yönelik şiddet, tecavüz ve taciz, ev içi şiddete uğrayan kadınlar**		**Fuhuşa zorlanan kadınlar**
	ÖLÜ	**YARALI**	**ÖLÜ**	**YARALI**	**ÖLÜ**	**YARALI**	**ÖLÜ**	**YARALI**	
2008	46	18	11	1	-	-	53	102	34
2009	64	21	25	1	-	-	82	34	7
2010	100	49	17	-	-	-	61	127	3
2011	56	20	9	4	-	-	119	293	9
2012	48	8	7	-	-	-	177	722	92
2013	52	18	2	-	-	-	269	691	15
2014	39	13	6	-	-	-	296	776	289
2015	44	9	1	-	-	-	348	805	213
2016	33	4	1	-	-	-	361	763	293
2017	51	21	2	-	-	-	357	589	1074
2018[19]	39	18	-	-	-	-	320	832	527
2019[20]	47	11	1	-	-	-	431	359	720
2020	41	9	2	-	-	-	316	1433	711
2021	23	9	-	1	3	2	372	1302	7 çocuk 767 kadın
2022	17	3	1	-	2	20	367	761	435
2023	27	6	-	-	-	-	349	1265	358

Verilerden de anlaşılacağı üzere, kadın hayatına yönelik hak ihlallerindeki artış günbegün artmaktadır. Sözleşme'nin yürürlükte olduğu dönemde de artış devam etmiştir. Buradan yola çıkıldığında Sözleşme'den çekilme kararının artış hızındaki etkisinin yanı sıra, yasal yaptırımların karardan öncesinde ve sonrasında uygulanıp uygulanmadığının da ele alınması gerekmektedir. KDV'nin 2021 raporunda aktardığı deneyimler ele alındığında, kolluk kuvvetlerinin 6284 sayılı Kanun'a aykırı davranışlar sergilediği görülmektedir. Bir örnekte şiddet gördüğü sırada komşularına giden ses nedeniyle çevredekilerin polisi çağırdığı, fakat polisin gelir gelmez kadın yerine erkekle muhatap olduğunu ve şiddet failinin asker olduğunu belirttikten sonra kadının şikâyetçi olmak istemesine rağmen gittiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle şikâyetten vazgeçirme ve uzlaşmaya ikna etme

[18] "-": Ulaşılamayan bilgi anlamı taşımaktadır. Sıfır rakamını ifade etmez.
[19] "2 Kasım 2018'de basına yansıyan bilgilere göre, CHP Niğde Milletvekili Ömer Fethi Gürer'in, kadına yönelik şiddetle ilgili İçişleri Bakanlığının yanıtlaması istemiyle verdiği soru önergesine alınan yanıtta; 2018 yılının ilk 7 ayında şiddete maruz kalan kadın sayısının 96 bin 417 olduğunu belirtildi, 2018 yılının ilk 7 ayında şiddete maruz kalan kadınlardan 393'ünün hayatını kaybettiğini ifade edildi (http-63)."
[20] Şiddete uğrayan kadın sayısı 1225 olarak verilmiştir.

çabasının daha çok görüldüğü aktarılmıştır. Bu kötü uygulamalara yanlış yönlendirme de eşlik etmektedir. Örneğin, bir mağdur darp raporu almaya götürülürken aşağılandığını ve kötü muameleye maruz kaldığını ardından sığınma evi talebinde bulunduğunda "güzel bir yer değil ki, sığınağa gidip ne yapacaksın" diye cevap aldığını aktarmıştır. Başka bir örnekte ise "önce darp raporu alman gerek" diyerek başvuru alınmamıştır. "İftira attı diyerek karşı taraf şikâyetçi olduğunda tazminat ödeyeceksin" cevabının da yine bir başvurudan yıldırma politikası olarak kullanıldığı kaydedilmiştir. Ayrıca, bir polisin "olur böyle şeyler bende eşimin kafasına silahla vurdum" diyerek şiddeti meşru kılmaya çalıştığı da ifade edilen birçok örnekten biridir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2021, s. 39-42). Verilen tedbir kararlarının ihlal edilmesinin ardından, herhangi bir yaptırımın uygulanmaması da diğer yaygın bir sorundur. 12 yaşından büyük çocukların ŞÖNİM'lere alınmaması nedeniyle birçok kadın sığınma talebinde bulunmamaktadır. KADAV bu durumda, kadının, Güvenlik ihtiyacının ŞÖNİM tarafından karşılanması gerektiğine değinmiş, fakat böyle bir uygulamaya hiç denk gelmediklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, ŞÖNİM'lerde kalan mağdurların ayrılırken ekonomik destekten uzak kalmaları ve hayata nasıl devam edecekleri konusunda bir danışmanlık hizmeti dahi verilmemesi eleştirilmiştir (KADAV, 2021a, s. 4-5).

Bu noktada İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun arasındaki önem arz eden farklara da değinmek gerekmektedir. Zira, İstanbul Sözleşmesi yürürlükten kaldırıldığı için şiddetle mücadele de 6284 sayılı Kanun Türkiye'de insan haklarının geleceği için daha çok önem teşkil etmektedir. Kanun'un ve Sözleşme'nin arasındaki farklara bakıldığında, ilk olarak çok fazla eleştiriye de tabi tutulan isim değişikliği göze çarpmaktadır. Kanun tasarı durumundayken "Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunması Yasa Tasarısı" adına sahip iken, meclise gönderilme aşamasında ismi değişerek "Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" olmuştur. İsimden ziyade içeriğin önemli olduğu görüşüne sahip olanların yanı sıra kadının birey olarak görülmemesinin bazı yetkililer tarafından kötüye kullanılacağı[21] düşüncesi de hâkimdir (Moroğlu, 2012, s. 375). Diğer fark "ev içi şiddet"

[21]Bkz. **Başlık 3.7.** altında ele alınan AYM, *Nuriye Ayhan Altıner Başvurusu*, B. No: 2020/1327, 04.10.2023

tanımı noktasındadır. Sözleşme'de "ev içi şiddet"[22] kavramı yerine "aile içi şiddet"[23] tanımlaması tercih edilmiştir. Bu konudaki görüşler de ikiye ayrılmıştır. Bir taraf bu tanımın muğlak olduğunu, "aile bireyleri" ve "hane" kavramlarının neyi ifade ettiğinin açık olmadığını düşünürken (http-69), diğer taraf tanımın çok benzer olduğunu, hatta "ev içi şiddet" kavramının "aile içi şiddeti" de kapsayan bir üst kavram olduğunu (Bölükbaşı, 2022, s. 129) ifade etmektedir. Kanun'daki diğer bir eksiklik ise şiddet önlemek amacını haiz olan ve işbirliğini gerektiren şiddet önleme politikalarından yoksun olmasıdır. Sözleşme toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebep olan her türlü olgu ile (özellikle toplumsal mitler) mücadele edilmesi yükümlülüğünü devletlere yüklemiştir. Tartışmalarda en çok bahsi geçen diğer bir fark ise "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramına Kanun'da yer verilmemesi, bunun yerine "kadın-erkek eşitliği" kavramının ikame edilmesidir. Diğer farklılık ise veri toplama görevinde ortaya çıkmaktadır.

> Sözleşme uyarınca taraf devletler "sözleşme kapsamında kalan her türlü şiddet olayıyla ilgili istatiksel veriyi düzenli aralıklarla toplama" ve "sözleşme kapsamında kalan her türlü şiddet olayının kökünde yatan nedenler ve bunların etkileri, şiddet olayları, ceza oranlarının yanı sıra, bu sözleşmenin uygulanması için alınan tedbirlerin etkililiğini incelemek üzere, bu olaylarla ilgili araştırmaları destekleme" yükümlülüğü altında toplanmıştır. 6284 sayılı Kanun'da ise veri toplama devletin sorumlu olduğu merkezi ve koordineli bir faaliyet olarak değil, "koruyucu ve önleyici tedbir kararları ile zorlama hapsinin verilmesine ve uygulanmasına ilişkin veri toplayarak bilgi bankası oluşturmak" suretiyle ŞÖNİM'lere verilen bir faaliyet olarak tasarlanmıştır (http-69).

Sözleşme'deki "kadın" ifadesi 18 yaş altındaki kız çocuklarını da kapsamaktadır. 6284 sayılı Kanun'da ise bu durum söz konusu değildir (Bölükbaşı, 2022, s. 129). Sözleşme "Cinsel şiddet kriz merkezleri" kurma yükümlülüğünü devletlere yüklemiştir. 6284 sayılı Kanun'da buna dair bir ibare bulunmamaktadır. Sözleşme şiddet mağdurlarının her türlü maddi ve manevi gereklerinin giderilmesi için hükümler içerirken, 6284 bu noktada bir düzenlemeye sahip değildir (http-69).

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının insan hakları üzerindeki etkisini görmek için kurumlardan konuya ilişkin veriler ve STK'lara gelen başvurulardan deneyimler elde

[22]"Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder (mevzuat.gov.tr, 2012, madde 2-b)."

[23]"Aile içerisinde veya hanede veya, mağdur faille aynı evi paylaşsa da paylaşmasa da eski veya şimdiki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemi anlamına gelir (Resmî Gazete, 2011, s. 3)."

edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, Türkiye'deki durum sonuç kısmında tartışılmış ve gerekli görülen önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de kadına yönelik şiddet, insan hakları ihlallerine bakıldığında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Şiddet; din, dil, cinsiyet, ırk gibi etkenler gözetilmeksizin bütün canlılar için yaşam hakkı başta olmak üzere birçok hakkın ihlal edilmesine sebebiyet vermektedir. Fakat bu noktada, kadınlara verilen önem ve bunun daha çok öne çıkmasının sebebi, tarihsel olarak çok eskilere dayanan ataerkilliğin bugün de kadınlar aleyhinde devam etmesinden ve en çok etkilenenin onlar olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için önemli adımlar atılsa da şiddet olayları devam etmekte ve artmaktadır. Bu da neticede bir şeylerin eksik veya yanlış yapıldığının göstergesi olmaktadır.

Öncelikle, kadının insan hakları savunusunda önem teşkil eden STK'ların Türkiye'deki durumuna değinmek gerekmektedir. STK'lar devlet ve toplum arasında bir köprü hüviyetindedir. Birçok noktada ortak çıkarı olan insanların örgütlü biçimde bir araya gelerek seslerini daha güçlü duyurmalarını sağlamakta ve karar mekanizmalarını etkilemeyi hedeflemektedirler. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına bakıldığında STK'ların açıklamalarından, sosyal medya paylaşımlarından, akademik çalışmalardan ve gazete haberlerinden edinilen bilgi doğrultusunda kadına yönelik şiddetle alanında uzman olarak mücadele eden ve tecrübeli STK'lar karar sürecine katkıda bulunamamış, görüşleri dikkate alınmamıştır. Kararı destekleyen kuruluşlara bakıldığında, bu kuruluşların, ekseriyetle "muhafazakâr" ve "İslamcı" olarak kendilerini tanımladıkları gözlenmiştir. STK'ların kendilerini "İslamcı" veya "muhafazakâr" çevrelere ait olarak tanımlamasında bir beis yoktur. Fakat sadece bu çevrelerin görüşlerine önem vermek başta demokrasinin temellerinden biri olan eşitlik ilkesine aykırı olup ayrıca çoğulcu demokrasilerdeki kararların uzlaşıyla alınma prensibinin de uygulanmadığının göstergesidir. Yine bu kuruluşların çoğunluğunun hedeflerine bakıldığında insan hakları savunusu veya kadına yönelik şiddet alanında faaliyet göstermedikleri görülmektedir. Sözleşme'den çekilme kararını destekleyen STK'lara bakıldığında, insan hakları veya kadının insan hakları alanında faaliyet gösterenlerin CKD, KADEM ve Özgür-Der olduğu görülmektedir. Özgür-Der kendisini tanıtırken İslami değerlere bağlılığının altını çizmektedir; ki incelenen açıklamalarda ve sunulan gerekçelerde kararı destekleyen veya 6284 sayılı Kanun'u da eleştiren kesimin çok uç ve meşru zemine oturmayan örnekler sunduğu görülmektedir.

Sunulan gerekçelerden en yaygın olan ikisi "aile kurumuna zarar verme veya yok sayma" ve "sapkın cinsel eğilimleri meşrulaştırma" ya ilişkindir. Sözleşme'de veya Kanun'da aile kurumuna zarar verecek herhangi bir ibareye rastlanmamıştır. Aksine bu noktada "İçerisinde şiddeti barındıran aile ne kadar güçlüdür?" sorusunun bir kez daha düşünülmesi gerekmektedir. İçerisinde insan hakları ihlali olan ve yaşanan üzücü deneyimler ışığında ekseriyetle yaşam hakkının ihlali ile sonuçlanan, ayakları yere basmayan aile kurumu yerine, sevgiye, hoşgörüye, adalete dayanan, içerisinde şiddeti barındırmayan aile kurumu toplumun temelini sağlamlaştıracaktır. Türk gelenek, görenek, örf ve adetlerin sevgi, saygı ve hoşgörüye dayandığını hatırlatmakta fayda vardır. "Sapkın cinsel eğilimleri meşrulaştırma ve yayma" iddiaları ise Sözleşme'nin sadece 4. madde 3. bendinde geçen "cinsel yönelim" fark etmeksizin ifadesinden doğmaktadır. Bu noktada sorulması gereken soru ise "Cinsel yönelimi farklı olan birey "insan" olma statüsünden çıkar mı?"'dır. LGBTİ+'nin yayılacağı, cinsiyetsizleştirme projesi olduğu veya bunun bir terör eylemi olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki tartışmalar, demokrasi açısından ele alındığında, özgür bir ülkede ve farklı düşüncelere saygı gösterilmesi gerektiği göz önünde tutulduğunda tartışılması mümkün olan şeylerdir. Küreselleşmenin hızla arttığı ve teknolojinin geliştiği bir dünyada hususiyetle küresel sermaye ve sivil toplum ağlarının aşikâr desteklerinin olduğu bu yapıya karşı mevcut iddiaların sadece Sözleşme'nin iptaliyle gerçekleştirilecek olmasının düşünülmesi ise yanıltıcı olacaktır. Fakat her ne sonuca çıkarsa çıksın insan hakları açısından ele alındığında ayrımcılığa girmektedir. Cinsel yönelimi her ne olursa olsun sırf insan olduğu için doğuştan gelen hakların ihlal edilmesinde hukuk devletleri bu noktada ayrımcılık yapma yetkisine sahip değildir. Ayrıca, 6284 sayılı Kanun böyle bir ifade dahi içermez iken bu gerekçenin ona da yönlendirilmesi ve eleştiriye tabi tutulması burada ideolojik bir değerlendirmede bulunulduğunun en büyük göstergesidir.

Özel olarak kurum bazında bakıldığında ise Memur-Sen, İnsan ve Medeniyet Hareketi, Özgür-Der ve AGD'nin sunduğu gerekçeleri ele almak elzem görülmüştür. Memur-Sen Kadınlar Komisyonu, feminist hareketleri aşırı kadın odaklı olmakla suçlamıştır. Feminizmin en bilinen anlamı ile "kadın hakları savunusu" anlamına gelmesi ve buradaki söz konusu hak ihlallerinin genellikle kadınlara yönelik olması göz önünde bulundurulduğunda, bu eleştirinin yerinde olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, aile içerisinde "yola getirme", "eğitme" amacıyla gerçekleşen yaklaşımların şiddet bağlamında değerlendirilmemesi istemi hiçbir yönden meşru bir zemine oturmamaktadır.

Şiddet, her ne gerekçe ile gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin şiddettir. Kimsenin başka bir kimseyi aile içi olsun olmasın şiddet yoluyla yola getirme hakkı bulunmamaktadır. Burada kullanılan "yola getirme" kavramı doğası gereği bir insan söz konusu olduğunda olumsuz bir anlam taşımaktadır. Ayrıca, şiddete maruz kalan kadınların hangisinin 6284 kapsamına alınacağı konusunda yaşadığı kafa karışıklığının cevabı ise basittir. Herhangi bir unsur fark etmeksizin hepsi en doğru cevaptır. Mağdur beyanının esas alınmasını ise şiddet faili kişiyi zorla suçlu konumuna ittiği ithamı veriler ele alındığında makul karşılanmaması gereken bir ifadedir. Her türlü kural kötü niyetle suiistimal edilmeye açıktır. Fakat önlem alınmadığı takdirde genellikle kötü sonuçlar doğuran şiddet olaylarında ihtimaller göz önünde bulundurulursa daha çok insanın mağdur olması ile sonuçlanır. Bu mağduriyetler genellikle fecaat niteliğindedir. Uzaklaştırma kararının daha çok öfkeyi arttırdığının, bu sebeple de şiddet olaylarının arttığının ifade edilmesi ise gündemin yakından takip edilmemesinin, konuya ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamanın neticesi olarak okunmuştur. Aksine, verilere ve örnek olaylara bakıldığında uzaklaştırma kararı bulunan kişilerin uzlaşma için yanaşmadığı, tekrar şiddet uygulamak istediği ve uyguladığı, uzaklaştırma kararının arttırılmasının yanı sıra, ihlal edilmesi hâlinde caydırıcı cezaların uygulanması gerekmektedir.

İnsan ve Medeniyet Hareketi, Kuran-ı Kerim'den verdiği bir ayet örneği ile aile içerisindeki sorunların iki tarafın ebeveynlerinin hakemlikleri ile çözüme kavuşturulması önerisinde bulunmuştur. Bu öneri, aynı zamanda, Özgür-Der tarafından da yapılmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bahsedilen öneri teokratik bir niteliğe sahiptir dolayısıyla bunu bilimsel bir analizle açıklamak veyahut bilimsel bir konu olarak görmek mümkün değildir. Nihayetinde modern rejimlerde kadın ve erkek, Kanun önünde eşittir. Belirli noktalarda insanlar inançları doğrultusunda tercihen kutsal kitaba başvursa da kadına yönelik şiddet konusunda ataerkilliğin hâkim olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunmadığı toplumlarda buna başvurulamaz. Ataerkilliğin bir toplumsal öğreti olduğunun kabulünün yanı sıra, geçmişten günümüze gelmesi hasebiyle aile bireylerinin kadının insan haklarını koruyacağı garanti altına alınabilecek bir olgu değildir. Özgür-Der'in "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramının Müslümanlarca kullanılmasının zararlı olduğunu belirtmesinin gerekçesi ise anlaşılamamıştır. Kamusal ve özel alanda erkek ve kadının eşit olduğunu ifade eden bu kavramın zararlı görülmesi, dinsel açıdan dayanak sunulmadığı için bu konuda açık bir görüş ifade etmemekte, sadece erkek egemen sistemin ve şiddetin meşrulaştırılma çabası olarak görülmektedir. Erkeğin aile içerisinde

"kavvam" olduğu yorumu ise aynı çabanın başka bir örneğidir. Ayrıca şiddetin artmadığını, medyanın şiddet olaylarını daha görünür kıldığını ifade etmişlerdir. Bu durum şiddetin bir sorun olmadığı ve bunun insan hakları ihlali olmadığı anlamı taşımamaktadır. Aksine bu söylem şiddetin bu toplumda çok uzun süredir devam eden ve tedbir alınması gereken bir sorun olduğunu destekler.

AGD açısından duruma bakıldığında, derneğin yayın organında İstanbul Sözleşmesi'ni destekleyenleri "kadın terörü" şeklinde değerlendiren Sema Maraşlı'nın yaklaşımı anakronik bir şekilde şiddeti meşrulaştırmaktan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Ayrıca Derneğin 2019 yılında yaptığı açıklamada, yayınladığı tarihteki 474 kadın cinayeti veya 2018'deki 440 kadın cinayeti verisi yerine 2011 yılındaki 121 kadın cinayeti verisini kullanması hatalı bir yaklaşımın sonucudur. "Sadece 121 kadın cinayeti" ifadesi ise talihsiz bir açıklamadır zira her bir can çok önemli iken böyle bir söylemin dile getirilmesi üzücüdür. Bunun yanında Türkiye'nin Sözleşme'yi "ezik ezik" imzaladığını Maraşlı tarafından küçümseyici bir şekilde aktarılması, kadın haklarına karşı hoşgörüsüzlüğünün yanı sıra, devletin itibarı ve gücüne yönelik olumsuz bir intibahın oluşmasına da neden olmaktadır.

Bu gerekçeler etrafında konuya yaklaşıldığında Sözleşme'den çekilme kararına, karara karşı duruş sergileyen STK'lar tarafından yöneltilen ideolojik ve alanında uzman olmayan kesimlerin görüşlerinin dikkate alındığı iddiası doğrulanmaktadır. Nihayetinde İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin tarafların yaklaşımı nesnel gerçeklikten uzak, ideolojik kutupları tahkim ve konsolide etmeye yönelik gerçekleştiğini söylemek gerekir. Karara yönelik gerek destek sunan gerekse de eleştiren STK'ların yaklaşımının merkezinde bu olgu bulunmaktadır. Ancak kararı eleştirenlerin temel insan hakları üzerinden hareket edip ideolojik yaklaşımlarını burada göstermediklerini, kadın hakları ve şiddetin önlenmesi gibi herkes tarafından kabul edilen değerlerden yola çıktıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda ilgili bölümlerde gerekçeleri sunulan çekilme kararının hukuka aykırı olduğu ise doğrudur. Kararın hukuksuz olduğunu, kararı destekleyen CKD'nin de ifade etmesi tek bir görüşe sahip kişiler tarafından bakış açısı sunulmadığının göstergesidir. Yetki ve usulde paralellik ilkesi de bunu işaret etmektedir.

Diğer tartışılması gereken konular ise Sözleşme'den çekilme kararının şiddeti arttırıp arttırmadığı, 6284 sayılı Kanun'un uygulanıp uygulanmadığı, kurumların sorumluluklarını yerine getirip getirmediği ve alınması gereken ek önlemlerdir.

Öncelikle bu çalışma yapılırken karşılaşılan en büyük sorun verilerle ilgili olmuştur. Verileri toplama, gruplama, yayınlama görevi Sözleşme tarafından taraf devletlere görev olarak verilse de Sözleşme'nin yürürlükte olduğu tarihlerdeki verilere bile resmî kurumlardan ulaşılamamıştır. TÜİK 2022 yılında yayınladığı Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri'nde bile 2008-2014 cinsel ve fiziksel şiddet verileri sunulmuştur. Diğer şiddet türlerine ilişkin veri yayınlanmamış olmanın yanı sıra diğer yıllarda bu iki şiddet türü verisi güncellenmemiştir. Kadın cinayeti verilerine ve ŞÖNİM'de hizmet alanların sayısına bakıldığında şiddetin Sözleşme döneminde de artışta olduğu görülmektedir. Bu da yetkili kurumların sorumluluklarını yerine getirmediği, konuya gereken ehemmiyeti göstermediği anlamına gelmektedir. Sözleşme devletlere yüklediği sorumluluklar açısından, 6284 sayılı Kanun'un hazırlanmasına sunduğu katkıdan dolayı önem arz etmektedir. Fakat tüm gerekleriyle uygulanmayan hiçbir metin veriler de göz önünde bulundurulduğunda işlevini yerine getiremez. Bu nedenle Sözleşme varken dahi şiddet verilerinde gerileme yaşanmamıştır ki çekilme kararı faillere cesaret verdiği için artış hızına katkıda bulunmuştur. 6284 sayılı Kanun'un tam anlamı ile uygulanması eksiklikleri bulunsa da şiddet olaylarını azaltacaktır. 6284 saylı Kanun'da "kadın" ifadesinin kız çocuklarını da kapsamı dâhiline alması, ısrarlı takibin de suç olarak sayılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının benimsenmesi gerekmektedir. 6284 sayılı Kanun'un uygulanması için öncelikle kurumlara gerekli eğitimin sağlanması, uygulanmaması hâlinde ihlal sayılarak görevlinin cezalandırılması gerekmektedir. Özellikle kolluk kuvvetlerinin eğitimi öncelik arz etmektedir. Şiddet mağdurunun ilk başvuracağı yerin kolluk kuvvetleri olmasının yanı sıra, yukarıda da bahsi geçen örnekler ele alındığında buradaki personel geleneksel değerlere bağlı kalarak yanlış yönlendirmede bulunabilmektedir. Kolluk personelinin mağduru şikâyetten vazgeçirmeye çalışma, ayrımcılık yapma, keyfi davranışlarda bulunma hakkı yoktur. Bu nedenle mağdurların bazıları alanda uzman olarak gördükleri STK'lara başvurmaktadır. ŞÖNİM'lerden en çok alınan cevaplardan biri yeterli yerin olmadığıdır. Bu noktada da STK'lar sundukları sığınaklar yoluyla dayanışmayı sağlamaktadır. Kamu kurumlarında karşılaşılan bu gibi sorunlar yeterli korumanın sağlanmadığını bize göstermektedir. Ayrıca tedbir kararının çok geç çıkması ve kolluk kuvvetlerine gerçekleştirilen şikâyetten sonra mağdurun bilgilerinin, en tehlikelisi açık adresinin karşı tarafa iletilmesi de önemli bir sorundur. 24 Eylül 2024'de Beyoğlu'nda sokakta yürürken iki erkek tarafından tacize

uğrayan kadının[24] da şikâyetçi olmamasının sebebi bu gerekçedir. Şiddet mağduru kadın şikâyetçi olmadığı için failler açık kanıt bulunmasına rağmen serbest bırakılmıştır. Gelen tepkilerin ardından tekrar tutuklanmışlardır. Benzer olaylar ele alındığında zaten zanlıların genellikle şiddet türleri ve diğer suçlardan birçok kaydının olduğu da gözlemlenmiştir. Cezaların caydırıcı olmadığı hususu da son dönemlerde kamuoyunda tartışılan bir başka meseleyi oluşturmaktadır. Bu konuya en iyi örnek Adana'da usta öğretici olarak çalışan evli ve çocuklu K.E.'yi mesaj yoluyla taciz eden Öğretmenevi müdürü İrfan S.'ye 2.240 Türk Lirası ceza kesilerek 4 taksite bölünmesi de verilebilir (Demirören Haber Ajansı, 2024). Şiddeti önlemek ve izlemek için kurulan ve sayısı yetersiz olsa da Türkiye'de bu alanda atılan en önemli adımlardan birini teşkil eden ŞÖNİM'de bile kadın çalışanlara sözlü ve fiziksel taciz[25] olayının gerçekleşmesi durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Son olarak Türkiye'nin "Cinsel şiddet kriz merkezlerini" aciliyetle kurması gerekmektedir. Bu düşünceye itilmek için İHD'nin yayınladığı verilerde yer verilen fuhuşa zorlanan kadınların sayısı bile yeterlidir.

Sonuç olarak İstanbul Sözleşmesi Türkiye'de ideolojik kutuplar arasında politik bir tartışma nesnesine dönüşmüş vaziyettedir. Buradaki temel mesele Sözleşme'ye nesnel bir yaklaşımın geliştirilmesi zaruretidir. Bu noktada çekilme kararını eleştiren STK'ların belirli bir dünya görüşüne sahip olsalar da hareket noktalarının şiddetin önlenmesi ve kadın hakları gibi evrensel insan hakları merkezli olması önemlidir. Çekilme kararını destekleyen STK'lar ise alana biraz uzak ve radikal bir ideolojik perspektiften hareket etmektedirler. Bunun dışında 6284 sayılı Kanun'la ilgili bir değerlendirme yapılmalıdır. Yeterli denetimin olmaması, kurum içi eğitimlerin sağlanmaması, cezaların caydırıcılığının olmaması, bu denli büyük bir sorun varken üzerine düşülmemesi, sadece eylem planlarında "yapılmalıdır" ifadesiyle sözde bırakılması, STK işbirliklerine, alanında uzman kişilere karar alırken danışılmaması ve en önemlisi mevcut Kanun'un bile uygulanmaması bu alanda Türkiye'nin eksikliğini göstermektedir.

[24]İstanbul, Beyoğlu, Hüseyinağa Mahallesi'nde 24 Eylül 2024'de bir 25 yaşındaki bir kadın sokakta yürürken Ö.K. ve S.T. tarafından dokunulmak ve zorla öpülmek suretiyle cinsel saldırıya uğramıştır. Çevredekiler tarafından kadın kurtarılmıştır. Zanlılar "amcamın kızı" savunmasına sığınsa da vatandaşlar "amcanın kızı olsa ne olur?" diyerek tepki göstermiştir. Olay zanlılarından biri olan S.T.'nin daha önce cinsel saldırı, mukavemet, uyuşturucu madde kullanmak ve gasptan, Ö.K.'nın ise kasten yaralama, mukavemet, otomobilsen hırsızlık hakkında suç kayıtları olduğu ortaya çıkmıştır (EuroNews, 2024).

[25]Bursa ŞÖNİM'de çalışan 11 kadın kurum müdürü Tayfun Erol tarafından sistematik olarak sözlü ve fiziksel tacize maruz kalmıştır. Şikayetin üzerine T.E. görevinden açığa alınmıştır (T24, 2019).

KAYNAKÇA

Aciyan, E. P., & Karaduman, M. (2023). Kamusal alanın dönüşümü bağlamında dijital platformlarda kadın hareketleri. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (10), 243-259. https://doi.org/10.56676/kiad.1263431

Ağkaya, O. (2022). Kadın ve kız çocuğu cinayetlerine yönelik kavramsal tartışmalar: femisid, feminisid ve Ciudad Juárez örneği. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 104-125.

Ağlı, E. ve Tor, H. (2016). Cumhuriyetin ilanından günümüze Türk kadınlarının eğitim, sosyal ve siyasal hayattaki durumlarının değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (1), 75-86.

Ahmad, F. (2019). *Bir kimlik peşinde Türkiye* (Çev: S. C. Karadeli). (6. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akgül, A. (2021). *İstanbul Sözleşmesi ve ailenin çözülmesi*. (1. Baskı). İstanbul: Adil Dünya Yayınevi.

Akman, E. (2019). *İstanbul Sözleşmesi bağlamında devletin kadın politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.

Aksoy, A. ve Vefikuluçay Yılmaz, D. (2019). Bir insan hakları ihlali: namus cinayetleri. *Researcher*, 7 (1), 1-19.

Alpkaya, Gökçen (2010). İnsan Hakları Konusu. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt II* içinde (188-200). 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Alptekin, D. (2011). Sokaktan akademiye: kadın hareketinin kurumsallaşma süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 33-43.

Anayasa Mahkemesi (2023). *Nuriye Ayhan Altıner Başvurusu*, B. No: 2020/1327, 04.10.2023

Anayasa Mahkemesi, 22/2/2023, E.: 2022/155, K.: 2023/38 sayılı Karar

Arıkan, E. N. (2023). *Kadına karşı şiddetin bir görünümü olarak femisid*. (1. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Asım, S. (2021). *Türk kadınlığı üzerine* (Yayına Hazırlayan: C. Sili). (2. Baskı). İstanbul: Mavi Gök Yayınları.

Aslan Cobutoğlu, S. (2021). Kadın ve şiddet: manves city'de şiddetin türleri (fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (33), 238-265. DOI: 10.12981/mahder.858388

Aslan, S. (2010a). Sivil toplum: kavramsal değişim ve dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 188-212.

Aslan. S. (2010b). Sivil toplum ve demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 357-374.

Atman, Ü. C. (2003). Kadına yönelik şiddet; cinsel taciz/ ırza geçme. *Sted Dergisi*, 12 (9), 333-335.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2004). *Ünal Tekeli/Türkiye*, B. No: 29865/96, 16.11.2004

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2009). *Opuz/Türkiye*, B. No: 33401/02, 09.06.2009

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2016). *Halime Kılıç/Türkiye*. B. No: 63034/11, 28.06.2016

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2016). *M.G./Türkiye*, B. No: 646/10, 22.03.2016

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2022), *Dimici/Türkiye*, B. No: 70183/16,05.07.2022

Avrupa Konseyi (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (Erişim tarihi: 30.9.2024)

Avrupa Konseyi (2023). Details of Treaty No.210. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=210 (Erişim tarihi: 10.08.2023)

Avrupa Konseyi (2024). Chart of signatures and ratifications of Treaty 210. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=210 (Erişim tarihi: 08.08.2024)

Avrupa Konseyi, (2024). GREVIO üyeleri. https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/members2 (Erişim tarihi: 20.04.2024)

Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.

Bakırcı, K. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 133-204.

Balcı, M. (2020). İstanbul Sözleşmesi hakkında rapor. *Karadeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi*. https://muharrembalci.com/hukukdunyasi/tce/1170.pdf (Erişim tarihi: 10.08.2023)

Balcı, M. ve Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin özelinde Türk kadınlarının sıyası hakları için mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1, 43-51.

Bayraktar, G. (2023). İkinci dalga feminist hareketin feminizmin gelişimindeki dönüştürücü rolü. *Advences in Woman's Studies*, 5 (2), 49-56.

Bayraktar, T. (2018). İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 87-111.

BBC. (21 Mart 2021). "İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılma kararına Avrupa genelinde tepki: 'Kadın hakları insan haklarıdır'. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56472615 (Erişim tarihi: 12.11.2024)

BBC. (23 Ağustos 2019). Emine Bulut'un ailesi: "Hepimiz acısıyla kavrulmuş bir haldeyiz". https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49453696 (Erişim tarihi: 15.11.2024)

Belenli, T. ve Kiriş Avaroğulları, A. (2017). 20. Yüzyılda Türkiye'de kadın konusunun tarih derslerinde öğretimine yönelik bir değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 287-310.

Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Çev.: Hasan Aydın, Konya: Eğitim Yayınevi.

Birleşmiş Milletler (1993). Resolution adopted by the general assembly. 48/104. declaration on the elimination of violence against women. *UN Documents*. www.un-documents.net/a48r104.htm. (Erişim tarihi: 31.10.2023)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR). (2024). İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi.https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf (Erişim tarihi: 12.12.2023)

Bolat, E. (2023). Feminizm tüm kadınlar için mi? gölgede kalan kadınlar. *Akdeniz Kadın Çalışmaları Ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 263-281.

Bora, A. (2008). Ortadoğu'da kadın hareketleri: farklı yollar, farklı stratejiler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 39, 55-69.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.

Bölükbaşı, Ö. (2022). Genel olarak İstanbul Sözleşmesi ve Sözleşmenin 6284 sayılı Kanun ile karşılaştırılması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 109-134.

Ceylan, Ö. (2022). *İstanbul Sözleşmesi bağlamında Türkiye'de muhafazakâr kesimin toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CNN Türk (2024). Haber... Münevver Karabulut cinayeti nedir? Cem Garipoğlu kimdir, öldü mü?. https://www.cnnturk.com/ajanda/haber-munevver-karabulut-cinayeti-nedir-cem-garipoglu-kimdir-oldu-mu-1781985 (Erişim tarihi: 20.10.2024)

Coşkun, S. Y. (2013). Türkiye'de ve dünya'da "kadının insan hakları". *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 4 (20), 77-94.

Cumhuriyet Gazetesi (2021). Tarikatlara hediye. https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2021-03-21/0 (Erişim tarihi: 9.8.2024)

Çaha, Ö. (1996). *Sivil kadın: Türkiye'de sivil toplum ve kadın*. (1. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.

Çaha, Ö. (2017). *Sivil toplum sivil topluma karşı: sivil toplumun Türkiye ve dünyadaki serüveni*. (1. Baskı). İstanbul: Mana Yayınları.

Çalışkan, H. ve Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (14), 218-233.

Çamurcu, M. H. (2021). İstanbul Sözleşmesi: Türkiye'de iç hukuka etkisi ve toplumun tepkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 64-106.

Dalkır Kahveci, A. (2019). *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Türkiye'de kadına yönelik şiddeti önlemedeki rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DeBeauvoir, S. (2021a). *İkinci cinsiyet I: olgular ve efsaneler*. (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

DeBeauvoir, S. (2021b). *İkinci cinsiyet II: yaşanmış deneyim*. (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Demirkır Ünlü, M. (2012). *İstanbul Sözleşmesi'nin (Kadına Yönelik Şiddet Ve Aile-İçi Şiddetin Önlenmesi Ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) ulusal hukuk açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirören Haber Ajansı (2024). Tacizden yargılanan müdüre 4 taksitle para cezası. https://www.dha.com.tr/gundem/tacizden-yargilanan-mudure-4-taksitle-para-cezasi-2522896 (Erişim tarihi: 2.12.2024)

Deniz Anamur, D. ve Topsakal, T. (2019). Herkesin herkesi gözetlediği toplum: siberuzamda alttan gözetimin farklı inşası olarak siber zorbalık. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 4 (2) , 37-58.

Douglas, D. M. (2016). Doxing: a conceptual analysis. *Ethics and Information Technology*, 18, 199-210.

Durmuş, M. T. (2021). Cumhurbaşkanının uluslararası sözleşmeler üzerindeki tasarruf yetkisi ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmasının hukuki analizi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(3), 1969-2007. https://doi.org/10.15337/suhfd.929925

Dünya Sağlık Örgütü (2023). The VPA Approach. https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach#:~:text=%22the%20intentional%20use%20of%20physical,%2C%20maldevelopment%2C%20or%20deprivation.%22 (Erişim tarihi: 13.08.2023)

Dünya Sağlık Örgütü (2024). Types of violence. https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence (Erişim tarihi: 18.06.2024)

Dünya Sağlık Örgütü (2024). Violence against woman. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women (Erişim tarihi: 21.10.2024)

DW (2021). İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına tepkiler. https://www.dw.com/tr/i%CC%87stanbul-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinden-%C3%A7ekilme-karar%C4%B1na-tepkiler/a-56937068 (Erişim tarihi 9.8.2021)

EdirneTV (2020). AGD'den İstanbul Sözleşmesine tepki. https://www.edirnetv.com/edirne/yerel/agdden-istanbul-sozlesmesine-tepki/ (Erişim tarihi: 23.11.2024)

Erbuyurucu, Z. C. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin temsili: İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ercan, H. (2002). Türkiye'de sivil toplum tartışmaları üzerine. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 69-79.

EuroNews (2024). Beyoğlu'nda bir kadına sokak ortasında taciz: Şüpheliler tepki üzerine tekrar gözaltına alındı. https://tr.euronews.com/2024/10/04/beyoglunda-bir-kadina-sokak-ortasinda-taciz-supheliler-tepki-uzerine-tekrar-gozaltina-alin (Erişim tarihi: 2.11.2024)

Gök, A. ve Kodaman, T. (2022). Sovyetler Birliği'nde kadın hakları ve cinsiyet eşitliği. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, 7, 19-52.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama Dergisi*, (10), 5-59.

Gömceli, N. (2023). Dördüncü dalga feminizm ve 21. yüzyıl İngiliz (feminist) tiyatrosunda görülen etkileri üzerine bir değerlendirme: #metoo örneği. *Theatre Academy*, 1 (2), 135-161.

Güler, E. ve Erbil, N. (2022). Kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve hemşirenin sorumlulukları. *Androloji Bülteni*, 24, 204-213.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: felsefe – yöntem – analiz*. (3. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Heywood, A. (2022). *Siyaset*. (Çev: N. Uslu). (24. Baskı 5. Edisyon). Ankara: Felix Kitap.

International Criminal Tribunal for Rwanda, (November 1998). Prosecutor v. Akayesu. International Legal Materials, 37 (6), 1399-1410.

İlke Haber Ajansı (2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan: İstanbul Sözleşmesi nas değildir. https://ilkha.com/news/cumhurbaskani-erdogan-istanbul-sozlesmesi-nas-degildir-98273 (Erişim tarihi: 23.11.2024)

İnsan Hakları Derneği. (2021). 2021 yılı insan hakları ihlalleri raporu. https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2022/10/2021-y%C4%B1l%C4%B1-raporu.pdf (Erişim tarihi: 11.11.2024)

İnsan Hakları Merkezi (2018). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nin hükümlerinin hayata geçirilmesini sağlayan yasal ve diğer tedbirlere ilişkin GREVIO(İlk)Değerlendirme Raporu TÜRKİYE. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf (Erişim tarihi: 5.4.2023)

Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV) (2021a). Kadına Yönelik Şiddet Mart ve Nisan ayı raporu. (Erişim tarihi: 14.11.2024)

Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV) (2021b). Kadına Yönelik Şiddet Mayıs ve Haziran ayı raporu. (Erişim Tarihi: 14.11.2024)

Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV) (2021c). Kadına Yönelik Şiddet Kasım ve Aralık ayı raporu. (Erişim Tarihi: 14.11.2024)

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (2024). Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı: Kadın Merkezli Bir Kütüphane ve Arşiv. https://kadineserleri.org/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 20.09.2024)

Kadına yönelik şiddeti önleme merkezi müdürü, 11 kadın çalışanı taciz ettiği gerekçesiyle açığa alındı. T24 (2019). https://t24.com.tr/haber/kadina-yonelik-siddeti-onleme-

merkezi-muduru-11-kadin-calisani-taciz-ettigi-gerekcesiyle-aciga-alindi,850286 (Erişim tarihi: 2.11.2024)

Kadının İnsan Hakları (KİH) – Yeni Çözümler Derneği (2021). Faaliyet Raporu 2021. (Erişim tarihi: 8.4.2023)

Karagöz, B. (2008). Türkiye'de 1980 sonrası kadın hareketinin siyasal temelleri ve "ikinci dalga" uğrağı. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(7), 168-190.

Karakuş, F. (2024). 11 Şubat 1989: Ankara'da feminist hafta sonu toplantısı başladı. *Çatlak Zemin*. https://catlakzemin.com/11-subat-1989-ankarada-feminist-hafta-sonu-toplantisi-basladi/#:~:text=11%2D12%20%C5%9Eubat%201989%20tarihinde,Ankara%20Ormanc%C4%B1lar%20Lokali'nde%20topland%C4%B1. (Erişim tarihi: 06.09.2024)

Karaman, İ. C. ve Dalkıran G. B. (2021). Kadın sivil toplum hareketinin tarihsel gelişimi: Türkiye ve dünyadan örnekler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5 (13), 89-116.

Kaymaz Mert, M. ve Kaymaz Gençal, E. (2023). II. Meşrutiyet 'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar İstanbul'da kamusal alanda kadınlar. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 13(1), 25-50. https://doi.org/10.31679/adamakademi.1147676

Kılınççeker, Ö. ve Gök, S. (2019). Türk kadının siyasete giriş süreci ve ilk kadın Saylav Mihri İffet Pektaş. *Mecmua*, (8), 48-84. https://doi.org/10.32579/mecmua.595831

Koraan, R. ve Geduld, A. (2015). "Correctıve rape" of lesbians in the era of transformative constitutionalism in South Africa. *Potchefstroom Electronic Law Journal*, 18(5), 1930-1952.

Korkmaz, A. ve Başer, M. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Sted Dergisi*, 28 (1), 71-75.

Kuçuradi, İ. (2022). *İnsan hakları: kavramları ve sorunları*. (1. Baskı). Ankara: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.

Küçük, A. (2019). Türkiye'de sosyal ve siyasal değişim: 1980 ve sonrası. *Econharran*, 3(4), 20-45.

Lips, H. M. (2021). *Toplumsal cinsiyet: temel bilgiler*. (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Maraşlı, S. (2019). İstanbul Sözleşmesi acilen iptal edilsin. *Anadolu Gençlik Dergisi*. https://www.anadolugenclik.com.tr/istanbul-sozlesmesi-acilen-iptal-edilsin-189 (Erişim tarihi: 23.11.2024)

Memur-Sen (2020). İki değer: aile, kadın- İki risk: İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı Kanun. *Odak Analiz*, 1.

Menteş, Ş. (2008). *Sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) ilgili bir inceleme: kadınlara yönelik faaliyet gösteren STK örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: a guide to design and ımplementation*. (4th ed.). San Francisco, CA: Jossey Bass.

Milli Gazete (2020). İstanbul Sözleşmesi yaşatır (mı?). https://www.milligazete.com.tr/haber/5340298/istanbul-sozlesmesi-yasatir-mi (Erişim tarihi: 23.11.2024)

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (2021). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. (Erişim tarihi: 8.4.2023)

Moralıoğlu, A. (2012). 80'li yıllarda kadın hareketi ve kampanyalar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 291-296.

Moroğlu, N. (2012). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi 6284 sayılı yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, *99*, 357-380.

Muslu, T. (2022). *Güvenlikleştirme kuramı kapsamında 2000 yılı sonrası Türkiye'de kadın politikaları ve İstanbul Sözleşmesi tartışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Oda TV. (2021). İstanbul Sözleşmesi 2011 yılında bakın nasıl kabul edilmişti: Hepiniz oradaydınız. https://www.odatv4.com/siyaset/istanbul-sozlesmesi-2011-yilinda-bakin-nasil-kabul-edilmisti-hepiniz-oradaydiniz-20032113-204075 (Erişim tarihi: 1.4.2023)

Oğuzhan, M. (2023). Erken cumhuriyet döneminde kadınların siyasal katılımı: Türk Kadın Birliği. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (21), 406-424.

Oran, Bakın (2010). Dönemin Bilançosu. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt II* içinde (9-33). 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Orbay, İ. (2021). Görünmeyene ışık tutmak: psikolojik şiddet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33 (1), 267-290.

Öktem Songu, S. ve Şahin Emir, A. (2020). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un çalışma ilişkilerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 1157-1178.

Özerkmen, N. ve Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği*, (15), 23-37.

Özkan, G. (2017). Kadına yönelik şiddet - aile içi şiddet ve konuya ilişkin uluslararası metinler üzerine bir inceleme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 533-564.

Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.

Pürmüslü, N. (2020). II. Meşrutiyet dönemi'nde Türk kadınının toplumsal hayattaki yeri ve kadın hareketleri. *Akademik MATBUAT*, 4 (1), 57-74.

Roberts, J. M. (2016). *Avrupa tarihi*. Çev. Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Sakarya54 (2020). AGD : İstanbul Sözleşmesi yırtılıp atılmadan olmaz. https://www.millihaberdenizli.com/agd-istanbul-sozlesmesi-yirtilip-atilmadan-olmaz/2685/ (Erişim tarihi: 23.11.2024)

Sander, Oral (2011). *Siyasi tarih 1918-1994*. 20. Baskı. Ankara İmge Kitabevi.

Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet. L. Gültekin ve diğerleri (Ed.), *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları* içinde (s. 27-32). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Sarıhan, Ş. (2014). 4320 sayılı Yasa'dan 6284 sayılı Yasa'ya: biz bir adım ilerideyiz, şiddetse 1000 adım !!!. F. Kaya, N. Özdemir ve G. Uygur (Ed.), *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* içinde (143-153). Ankara: Savaş Yayınevi.

Sevgi, B. (2021). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Opuz - Türkiye kararına ilişkin değerlendirmeler ve Türkiyede kadına şiddetin önlenmesine etkileri. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*, 5 (2), 115-151.

Seymen Çakar, A. (2023). *İnsan hakları bağlamında kadın*. (1. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Seymen Çakar. A. (2021). Kadının insan haklarından bir sapma örneği: kadının cinsel sakatlanması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2021(157), 361 - 380.

Sezer, A. (1998). Türkiye'deki ilk kadın milletvekilleri ve meclisteki çalışmaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (42), 889-905.

Soygüt, M. B. (2020). Kadına yönelik dijital şiddet biçimi olarak siber-stalking. T. Yalçın (Ed.), *Kadın yazıları* içinde (s. 177-211). Ankara: Savaş Yayınevi.

Sultana, A. ve Altay, S. (2019). Ataerkillik ve kadının ikincilliği; kuramsal bir analiz. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 11 (1), 417-427.

Şahin, Köksal (2009). *Küreselleşme tartışmaları ışığında ulus-devlet*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.

Şahyar Akdemir, D. (2017). İnsan Hakları İhlali Olarak Kadın Sünneti. *Ulakbilge* , 5 (13), 1047-1066.

Şener, Ü. (2012). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ne getiriyor?. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*. https://www.antalyakadindanisma.org/wp-content/uploads/2023/04/6284_Sayili_Ailenin_Korunmasi_ve_Kadina_Yonelik_Siddetin_Onlenmesine_Dair_Kanun_Ne_Getiriyor.pdf (Erişim tarihi: 14.02.2024)

T.C. Adalet Bakanlığı (2024). Bakan Tunç, TBMM Kadına Karşı Şiddet ve Ayrımcılığın Önlenmesine Yönelik Meclis Araştırma Komisyonu toplantısına katıldı. https://www.adalet.gov.tr/bakan-tunc-tbmm-kadina-karsi-siddet-ve-ayrimciligin-onlenmesine-yonelik-meclis-arastirma-komisyonu#:~:text=Tedbir%20karar%C4%B1na%20ra%C4%9Fmen%20%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BClen%20kad%C4%B1n,toplam%20131%20kad%C4%B1n%C4%B1m%C4%B1z%20maalesef%20%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BClm%C3%BC%C5%9F. (Erişim tarihi: 10.12.2024)

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). Aylık istatistik bülteni Ekim 2024. https://www.aile.gov.tr/sgbd/istatistik-sayfalari/aylik-istatistik-bulteni/ (Erişim tarihi: 27.11.2024)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2004). Türk Ceza Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 01.01.2023)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS) (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 13.09.2023)

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023). Türkiye'nin insan ticaretiyle mücadelesi. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-.tr.mfa#:~:text=G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzde%20%E2%80%9Cmodern%20anlamda%20k%C3%B6lelik%E2%80%9D%20olarak,insan%20haklar%C4%B1n%C4%B1n%20ihlali%20olarak%20g%C3%B6r%C3%BClmektedir (Erişim tarihi: 1.8.2023)

T.C. Resmi Gazete (08 Mart 2012). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. Sayı: 28227 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf

T.C. Resmi Gazete (14 Ekim 1985). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi. Sayı: 18898

T.C. Resmi Gazete (18 Ocak 2013). 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği. Sayı:28532

T.C. Resmi Gazete (20 Mart 2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. Sayı: 28239

T.C. Resmi Gazete (20 Mart 2021). Cumhurbaşkanı Kararı. Sayı: 31429

Talas, M. (2011) Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 387-401.

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3 (5), 163-175.

Taştan, F. (2021). *Türk siyasal hayatında feminizm ve siyaset ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

TDK (2023). sozluk.gov.tr

Tepe, H. (2018). *İnsan hakları felsefesi*. (1. Baskı). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2003). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/434). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/ (Erişim tarihi: 15.04.2024)

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf (24.11.2024)

Üçler, N. ve Büyükçelikok, T. Ö. (2023). Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi kararının dünya basınında yansımasının insan ve kadın hakları yönünden ülke itibarına etkisi üzerine bir inceleme. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 9 (3), 395-424.

YAMAN, F. Kadına Yönelik Hukuki Düzenlemelerin Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri: İstanbul Sözleşmesi Ve 6284 Sayılı Kanun Örnekleri, erişim adresi: https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/tce/1067.pdf

Yapar Gönenç, A. (2012). Fransa'da ve Türkiye'de kadın hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (27). https://doi.org/10.17064/iüifhd.35892

Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümüve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 30, 209-224.

Yiğit Çavuşoğlu, G. (2015). *Türkiye'de kadın hareketinin oluşumu ve kadının sosyal yaşamdaki yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel Dericiler, Ö. (2022). Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kavramı ve İstanbul Sözleşmesi, Ö. Yenerer Çakmut vd. (Ed.), *Hukuk ve disiplinlerarası yaklaşımla şiddet ve toplumsal eşitlik* içinde (s. 159-169). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

http-1: https://morcati.org.tr/neler-yapiyoruz/biz-kimiz/ (Erişim tarihi: 3.11.2024)

http-2: https://kadinininsanhaklari.org/biz-kimiz/ (Erişim tarihi: 4.11.2024)

http-3: https://www.ihd.org.tr/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 5.11.2024)

http-4: https://www.ihd.org.tr/istanbul-sozlesmesinden-vazgecmeyecegiz/ (Erişim tarihi: 5.11.2024)

http-5: https://www.ihd.org.tr/istanbul-sozlesmesi-bizimdir/ (Erişim tarihi: 5.11.2024)

http-6: https://www.ihd.org.tr/istanbul-sozlesmesinden-vazgecmiyoruz/ (Erişim tarihi: 05.11.2024)

http-7: https://ka-der.org.tr/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 05.11.2024)

http-8: https://ka-der.org.tr/sondakika-istanbul-sozlesmesini-erkekler-konusuyor/ (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-9: https://ka-der.org.tr/istanbul-sozlesmesi-yasatir/ (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-10: https://www.tkdf.org.tr/hakkimizda (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-11: https://www.tkdf.org.tr/bizden-haberler/istanbul-sozlesmesi-yururluktedir (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-12: https://www.tkdf.org.tr/bizden-haberler/kadinlar-kararli-direnc-kirma-eylemini-tanimiyoruz (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-13: https://www.tkdf.org.tr/bizden-haberler/canan-gullu-hukumet-esitligi-kabul-etmiyorsa-biz-de-hukumeti-kabul-etmiyoruz (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-14: https://www.ttb.org.tr/kollar/_kadinhekim/makale_goster.php?Guid=163b3c4e-fb8f-11e7-8ba2-003f3d72864a (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-15: https://www.ttb.org.tr/kollar/_kadinhekim/makale_goster.php?Guid=f436aa7a-fb8e-11e7-8ba2-003f3d72864a (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-16: https://www.ttb.org.tr/kollar/_kadinhekim/haber_goster.php?Guid=3c8dda24-8fdd-11eb-bd87-a1e3902714ed (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-17: https://www.ttb.org.tr/kollar/_kadinhekim/haber_goster.php?Guid=3ef62bd8-f317-11ec-95f3-d3fc78638675 (Erişim tarihi: 6.11.2024)

http-18: https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/hakkimizda (Erişim tarihi: 7.11.2024)

http-19: https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/aciklamalar/2962/istanbul-sozlesmesi-genc-kadinlar-icin-ne-ifade-ediyor- (Erişim tarihi: 7.11.2024)

http-20: https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/aciklamalar/2958/o-karar-geri-cekilecek-istanbul-sozlesmesi-yasatir-ulkenin-tum-meydanlari-bizimdir (Erişim tarihi: 7.11.2024)

http-21: https://kadem.org.tr/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 7.11.2024)

http-22: https://kadem.org.tr/istanbul-sozlesmesinin-feshi/ (Erişim tarihi: 7.11.2024)

http-23: https://kadav.org.tr/biz-kimiz/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 14.11.2024)

http-24: https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/biz-kimiz/ (Erişim tarihi: 15.11.2024)

http-25: https://esikplatform.net/hikayemiz/ (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-26: https://esikplatform.net/kategori/istanbul-sozlesmesi-basin-aciklamalari/71861/esik-platformu-ndan-fuat-oktay-a-acik-mektup (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-27: https://esikplatform.net/kategori/istanbul-sozlesmesi-basin-aciklamalari/72162/danistay-10.-dairesi-istanbul-sozlesmesi-davalarinda-ne-yapmak-istiyor (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-28: https://esikplatform.net/kategori/basin-aciklamalari/73892/hukuksuz-cekilme-kararinin-gecersiz-yururluk-tarihi-1-temmuz-vesilesiyle-hatirlatiyoruz-istanbul-

sozlesmesi-yasam-ve-ozgurluk-meselesidir-vazgecmiyoruz (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-29: https://www.memursen.org.tr/tarihce (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-30: https://www.memursen.org.tr/memur-sen-kadinlar-komisyonundan-aile-ve-kadin-politikalarina-yeni-bir-paradigma-onerisi (Erişim tarihi: 16.11.2024)

http-31: https://cumhuriyetkadinlari.org.tr/tuzuk/ (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-32: https://cumhuriyetkadinlari.org.tr/kamuoyuna-duyuru-istanbul-sozlesmesi%ef%bf%bc/ (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-33: https://www.tum-haberler.com/siyaset/isil-cetin-istanbul-sozlesmesini-degerlendirdi-26621 (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-34: https://ensar.org/hakkimizda/ensar-vakfi (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-35: https://ensar.org/haber/2020/07/09/istanbul-sozlesmesine-dair-kamuoyu-aciklamasi (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-36: https://iyc.org.tr/tarihce (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-37: https://www.imh.org.tr/tr/imh/kurumsal/hakkimizda_1/ (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-38: https://www.imh.org.tr/pdf/istanbul-sozlesmesi-iptal-edilmelidir_3.pdf (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-39: https://www.imh.org.tr/tr/imh/haber/istanbul-sozlesmesinden-cekilme-karari-toplumun-gelecegi-icin-atilmis-dogru-bir-adimdir_2274/ (Erişim tarihi: 19.11.2024)

http-40: https://www.haksozhaber.net/okul/ozgur-der-kurulus-bildirgesi-2301yy.htm (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-41: https://www.ozgurder.org/diyarbakir/aile-ici-sorunlar-ve-cozum-yollari-5533h (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-42: https://www.ozgurder.org/ankara/tesettur-ve-yozlasma-5608h (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-43: https://www.ozgurder.org/genel-merkez/toplumsal-cinsiyet-ve-istanbul-sozlesmesi-meselesi-5881h (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-44: https://www.ozgurder.org/gaziosmanpasa/istanbul-sozlesmesi-sadece-siddet-ile-mi-ilgili-5928h (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-45: https://tugva.org/hakkimizda/ (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-46: https://x.com/tugvaTR/status/1281128460119932928/photo/1 (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-47: https://x.com/onderihl/status/1281132640075231232 (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-48: https://onder.org.tr/kurumsal/hakkimizda (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-49: https://www.agd.org.tr/hakkimizda (Erişim tarihi: 20.11.2024)

http-50: https://www.millihaberdenizli.com/agd-istanbul-sozlesmesi-yirtilip-atilmadan-olmaz/2685/ (Erişim tarihi: 23.11.2024)

http-51: https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/kategori/veriler?sayfa=1 (Erişim tarihi: 28.11.2024)

http-52: https://ka-der.org.tr/1-ayda-ne-degisti-istanbul-sozlesmesi-oncesi-ve-sonrasi/ (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-53: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2007/11/2008_yili_insan_haklari_ihlalleri_raporu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-54: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2007/11/IHD_2009_YILI_INSAN_HAKLARI_IHLALLERI_RAPORU.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-55: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2007/11/2010_yili_insan_haklari_ihlalleri_raporu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-56: https://www.ihd.org.tr/images/pdf/ihd_2011_ihlal_rapor.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-57: https://www.ihd.org.tr/images/pdf/2012/ihd_2012_raporu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-58: https://www.ihd.org.tr/images/2014/hd_hlal%20raporu_.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-59: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2015/03/son-hd-2014-raporu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-60: https://www.ihd.org.tr/2015-insan-haklari-ihlalleri-raporu/ (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-61: https://www.ihd.org.tr/2016-yili-turkiye-insan-haklari-ihlalleri-fiili-otoriter-baskanlik-donemi/ (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-62: https://www.ihd.org.tr/2017-insan-haklari-ihlalleri-raporu-ohal-altinda-gecen-bir-yil/ (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-63: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/04/2018IHDYillikRapor_Bilanco.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-64: https://www.ihd.org.tr/2019-yili-turkiye-insan-haklari-ihlalleri-raporu/ (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-65: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/2020-Bilan%C3%A7o.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-66: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2022/10/2021-y%C4%B1l%C4%B1-insan-haklar%C4%B1-bilanc%CC%A7osu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-67: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2023/09/2022-y%C4%B1l%C4%B1-bilanc%CC%A7osu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-68: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2024/08/2023-Y%C4%B1l%C4%B1-Hak-I%CC%87hlalleri-Bilanc%CC%A7osu.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2024)

http-69: https://istanbulsozlesmesi.org/istanbul-sozlesmesi-ve-6284-sayili-kanun/ (Erişim tarihi: 30.11.2024)

http-70: https://istanbulsozlesmesi.org/istanbul-sozlesmesinden-cekilme-girisimi-ve-sonrasinda-yasananlar/ (Erişim tarihi:30.10.2024)